

T.C

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

FELSEFE TARİHİ BİLİM DALI

**F.NIETZSCHE’NİN, G.W.F HEGEL’İN TARİH
ANLAYIŞI ELEŞTİRİSİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

GÖZDE KAYAN

BURSA-2019

T.C

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

FELSEFE TARİHİ BİLİM DALI

**F.NİETZSCHE’NİN, G.W.F HEGEL’İN TARİH
ANLAYIŞI ELEŞTİRİSİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

GÖZDE KAYAN

DANIŞMAN:

Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR

BURSA 2019

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe Anabilim Dalı, Felsefe Tarihi Bilim Dalı'nda 701643002 numaralı Gözde KAYAN'ın hazırladığı...*F. Nietzsche'nin, G.W.F. Hegel'in Tarih Anlayışı Eleştirisi*... konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, *13.09.2019*... günü, *10:30/12:00* saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ...*başarılı*... (başarılı/~~başarısız~~) olduğuna *oy birliği*... (oybirliği/~~oy çokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR

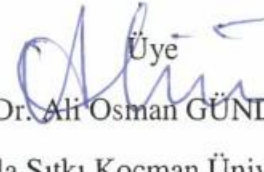
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. A. Kadir ÇÜÇEN

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

13.09/2019

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “F.NİETZSCHE’NİN, G.W.F HEGEL’İN TARİH ANLAYIŞI ELEŞTİRİSİ” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

19/08/2019

Öğrencinin Adı: Gözde KAYAN

Numarası: 701643002

Anabilim Dalı: Felsefe Anabilim Dalı

Programı: Felsefe

Statüsü: Yüksek Lisans

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 19/08/2019

Tez Başlığı / Konusu: F.NİETZSCHE'NİN, G.W.F HEGEL'İN TARİH ANLAYIŞI ELEŞTİRİSİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarında oluşan toplam 73 sayfalık kısmına ilişkin, 19/08/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespi programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimi benzerlik oranı % 13 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre te: çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
19/08/2019

Adı Soyadı: GÖZDE KAYAN
Öğrenci No: 701643002
Anabilim Dalı: FELSEFE
Programı: FELSEFE TARİHİ
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
19/08/2019

Prof.Dr. Abamüslim AKDEMİR

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: Gözde KAYAN

Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı : Felsefe

Bilim Dalı : Felsefe Programı

Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi

Sayfa Sayısı : X+73

Mezuniyet Tarihi: .../.../...

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR

F. NIETZSCHE’NİN, G. W. F. HEGEL’İN TARİH ANLAYIŞI ELEŞTİRİSİ

Bu çalışmada Nietzsche’nin Hegel tarih anlayışı eleştirisi, Hegel’in tarihte bir sona ulaşma düşüncesi temelinde incelenmiştir. Tezimiz üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölüm’de Hegel’in tarih anlayışı; Onun tarih anlayışının ana konusu olan tarihin ilerlemesinin tin ile ilişkisi ve tarihin bir sona erme düşüncesi ele alınmıştır. Aynı zamanda onun tarihte ilerleme derken kastettiği şeyin ne olduğu sorusunun yanıtı olan tin’in kendini açıklamadığı bir süreç ve bu süreçte usun, tarihsel kişilikleri istenç, tutku ve arzularını kendi ereğini gerçekleştirmesi düşüncesi açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci Bölüm’de, Nietzsche’nin tarih anlayışı incelenmiştir. Bu bağlamda Nietzsche’nin tarih anlayışını etkileyen faktörler ve tarihi nasıl ele aldığı üzerine bir açıklama yapılmıştır. Onun tarih anlayışı etkin insan ile ebedi dönüş düşüncelerinin vurgusu çerçevesinde irdelenmiştir.

Üçüncü Bölüm’de ise, Nietzsche ve Hegel’in tarih anlayışları arasındaki karşıtlıklar ve uyumsuzluklar ortaya koyulmuştur. Ayrıca Nietzsche’nin tarih anlayışındaki ebedi dönüş ve etkin istenç düşüncesi çerçevesinde Hegel’in tarihin ilerlediği ve sonunda da bir sona varma anlayışına yönelttiği eleştirisi ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma Nietzsche’ye göre, Hegel’in tarih anlayışının tehlikeli sonuçlar doğurabileceği eleştirisini hangi gerekçeyle yaptığı ve aynı zamanda onun bu eleştirisinin günümüz dünyasındaki yansımalarını incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hegel, Nietzsche, Tarih, İlerleme, Ebedi Dönüş, Son

ABSTRACT

Name and Surname : Gözde KAYAN
University : Uludag University
Institution : SocialScienceInstitution
Field : Philosophy
Branch : Philosophy Program
Degree Awarded : Master
Page Number : X+73
Degree Date :/....../2019
Supervisor : Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR

F. NIETZSCHE’S, CRITIQUE OF G. W. F. HEGEL’S UNDERSTANDING OF HISTORY

In this work, Nietzsche’s critique of Hegel’s understanding of history is examined based on Hegel’s idea of “end of history”. The thesis consists of three main chapters.

In the first chapter, Hegel’s understanding of history; the main subject of his conception of history which is the relationship between the progression of history and spirit and the idea of an “end of history” was analyzed. At the same time, the spirit/mind, which is the answer to the question of what he meant by historical progress, in its unfolding process or period, where the idea that reason, historical personalities will realize their will, passion, and desires all by themselves were all discussed.

In the second chapter, Nietzsche’s understanding of history was studied. Where the factors that affected Nietzsche’s understanding of history and therefore how he conceived and discussed history were also analysed. The chapter finally analyses his understanding of history within the context of the emphasis on thoughts of active human and eternal return.

In the third chapter, the contradictions between Nietzsche and Hegel’s understanding of history and discrepancies were put forth. However, critique of Hegel’s historical progress and his idea of “end of history” within the context of Nietzsche’s “eternal return” and the idea of active will were extensively discussed.

In conclusion, this study aimed at discussing the reason for Nietzsche’s critique that Hegel’s understanding of history can lead to dangerous consequences, as well as analysing the reflections of Nietzsche’s critique in today’s world.

Keywords: Hegel, Nietzsche, History, Progress, Eternal Turn, Last

ÖNSÖZ

Tüm eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen, bana olan inançlarını asla yitirmeyen, her aldığım kararda arkamda duran ve bundan sonraki yaşamımda da yanımda olacaklarından asla şüphe duymadığım canım aileme sonsuz minnetlerimi sunarım.

Ayrıca bu çalışmada beni destekleyen, akademik hayatıma katkı sunan ve yol gösterici sayın danışman Hocam Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR'e teşekkürümü bir borç bilirim. Bunun yanı sıra liseden beri dostum olan, hep yanımda varlığını hissettiğim Nevin KALOĞLU'na teşekkür etmeden geçemeyeceğim. Aynı zamanda İngilizce eğitimi aldığım dönemlerde kendisiyle tanışma fırsatı bulduğum ve her zaman, her koşulda yanımda olduğunu bildiğim sayın hocam Abdul Samed BAGUMA'ya teşekkürlerimi sunarım. Bu zorlu yolculukta, yüksek lisansın bana kattığı değerli dostlarım Ceyda ALTINTOP AKABİK'e ve Esra TÜRKSEVER'e de teşekkür ederim.

Son olarak bana olan desteklerinin bir küçük karşılığı olarak bu çalışmayı canım anneme ve canım babama ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.G.W.F HEGEL'İN TARİH ANLAYIŞI.....	7
1.1 Felsefi Dünya-Tarihi.....	11
1.2 Felsefi Dünya-Tarihinin Genel Kavramı.....	12
1.3 Tinin Tarihte Gerçekleşmesi.....	16
1.4 Dünya Tarihinin Gidişi.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

2.F. NİETZSCHE'NİN TARİH ANLAYIŞI.....	26
2.1 Tarihsel Olan İnsan İle Tarih Dışı Olan Hayvanın Karşılaştırması.....	30
2.2 Tarihsel İnsan-Tarih Üstü İnsan-Trajik İnsan.....	34
2.3 Yaşamı Olumlayacak Üç Tarih Türü.....	36
2.3.1 Etkin Kişi ve Anıtsal Tarih	36
2.3.2 Koruyan Kişi ve Eski Koruyucu Antik Tarih.....	39
2.3.3 Acı Çeken Kişi ve Eleştirel Tarih.....	41
2.4 Tarihin Aşırılığının Yaşam İçin Tehlikeleri.....	45
2.4.1 Tarihin Aşırılığının Sonuçları.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. F. NIETZSCHE’NİN, G.W.F HEGEL’İN TARİH ANLAYIŞI ELEŞTİRİSİ.....	59
SONUÇ.....	66
KAYNAKLAR.....	74

GİRİŞ

İnsan veri toplayıp işleyen, karar verip aynı zamanda onu uygulayan, geçmişinden aldığı dersler ile bugününü inşa eden ve tarih yazan bir canlıdır. Hiç kuşkusuz her canlının bir yaşam stratejisi vardır. Fakat insanı diğer canlı varlıklardan ayıran en önemli özelliği nitekim onun bu stratejiyi içgüdülerine dayanak değil de bunu bilinçli olarak ortaya koymasıdır.

İnsan, tarihsel süreç içerisinde varoluşunu anlamlandırma çabasında nereden gelip nereye gittiği yönünde zihnini daima çözüme odaklamıştır. Böylesi bir çözüm arayışında ise pek çok görüş, insanı yönlendirici niteliğe sahip olmuştur. İlgili her bir görüş ile insanın varoluşuna dair soruların cevabı felsefe disiplinine kapı aralamıştır. Nitekim bu sorulara verilen cevaplar felsefe tarihinde farklı birçok düşünceyi açığa çıkartmıştır. Bu sayede, her bir düşünür, özgün fikirleri çerçevesinde bu arayışa farklı cevaplar bulmuştur. Bu yanıtlar aynı çatı altında birleşmenin aksine düşünürlerin özgün fikirlerini açığa çıkartmıştır. Dolayısıyla özgün fikirler farklılıkları kaçınılmaz kılmıştır. Bu fikirlerden biri ise filozofların tarihe bakışında görülmektedir. Nitekim bazı düşünürler tarihin ilerlemekte olan bir süreç olduğu kanısındayken, bazı düşünürlere göre de tarihin ilerlemediği aksine geriye doğru bir çöküşün ve gerilemenin olduğunu ya da tarihin döngüsel bir süreç olduğu düşüncesini ileri sürmektedirler.

Farklılıkların birliği içerisinde karşı karşıya kalacağımız tarihsel süreç fikirlerin sınıflandırılmasını açığa çıkartmıştır. Bu noktada Antikçağ düşünürlerinden Thucydides, Polybius, Livy, Tacitus dikkat çeken en önemli tarihçiler olmuşlardır. Her birinin değeri ise çağlarının özgünlüğünde verdikleri uğraştan ileri gelmektedir. Diğer bir zaman diliminde ise tarih etkinliğinin ne olduğu üzerine incelemeleri farklı coğrafyada bizlere sunmuş olan isim 14. yüzyılın önemli filozoflarından İbn-i Haldun olmuştur. İbn-i Haldun tarafından kaleme alınmış olan Mukaddime adlı eser sayesinde tarih etkinliğinin ne olduğu üzerine yapılan inceleme bizleri bir kez daha farklılıkların birliğiyle karşı karşıya getirmiştir. Söz konusu sınıflandırma felsefe tarihi içerisinde yerini daha çok 17. yüzyıl itibariyle mümkün kılmıştır. Bu sayede felsefe disiplini içerisinde karşımıza çıkan alan tarih felsefesi olmuştur.

17. yüzyılın gelişim seyrinde, tarih üzerine ilk olarak yüzyılın önemli düşünürlerinden Sir Nicholas Bacon ile karşı karşıya kalmaktayız. Tarihin ilerleyen sürecinde 18. yüzyılda ilk kez Francois Marie Arounet en çok bilinen diğer adıyla Voltaire, tarih felsefesi deyimini tarihsel düşünme etkinliği anlamında kullanmıştır. Ayrıca, 18. yüzyılın bir diğer önemli

düşünürü olan Giambattista Vico da tarih üzerine incelemeler yapmış ve tarihin edimselliği üzerine yoğunlaşmıştır. O, *Scienza Nuova* (Yeni Bilim)'yü 1725 yılında yayınlamıştır. Burada bilginin programını “olmuş olanın nedeni” sorunu olarak ifade etmiştir. Buna göre bilgi ve gerçeklik antikçağ ve orta çağa özgü bir şekilde varlığa ve tanrısal olarak kurulmuş düzene doğru yol almayacak, daha çok gerçekten olmuş olana, insanın kendine özgü olan oluşlar dünyasına yani “tarihe” yönelecektir. Bu düşüncenin etkisi Voltaire'den başlayarak Lessing, Herder ve Hegel'den geçerek Marx'a, Alman Tarih Okulu, Heidelberg ve Malburg Okullarından Dilthey ile günümüze kadar uzanmıştır.

Buradan da anlaşılacağı üzere tarih, insan için en önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu sorunun felsefe tarihinde damga vurmuş önemli açılımlanması ise bu çalışmanın ana karakterleri olan Hegel ve Nietzsche'de detaylanmıştır. 19. yüzyıl önemli filozoflarından olan Hegel ve Nietzsche'ye baktığımızda onların tarihi kendi felsefi sistemlerini açıklamak için ele aldıkları görülmektedir. Aynı zamanda her ikisinde de tarihi yapan tarihsel kişiliklerin var olduğu bilinmektedir. Fakat her ne kadar bu iki filozofun düşünceleri birbirlerine benzese de, onların bu kişiliklere verdikleri anlam ve amaçlar birbirinden çok farklıdır.

Hegel'in tarih üzerine düşüncelerini onun açık bir şekilde ortaya koyduğu *Tarihte Akıl* adlı çalışmasında görmekteyiz. Ona göre tarih ilerlemektedir. “İlerleme eksik olandan daha eksiksiz olana doğrudur. Böylece kendisinin kendisindeki karşıtı olarak eksik olan çelişkidir”.¹ Onun “tarihte ilerleme”den kastettiği *tinin ilerlemesi* durumudur. Tin ise oluşu gerçekleştiren ve ilerlemeye, tamlaşmaya vardiyan tarihin devindirici gücüdür. Tin, kendisine yabancı olanı ve karşıtı olarak gördüğü şeyi ortadan kaldırarak amacına doğru ilerlemektedir. Buna göre tarih, belirli erek uğruna daima ilerlemektedir. Aynı zamanda tarihin bahsi geçen ideallerinden birisi mutlaklaşmadır. Tarihin, karşıtlıkları aşma sürecinde, bu karşıtlıkların adım adım aşılması onu karşıtlarını aştığı şeyin genelleşip mutlaklaştığı bir pozisyona ulaştırır. Dolayısıyla tarihin son amacı ise, bütün tikellerin tek bir genel içerisinde eritilmesidir. Buna göre de tarihin amaçlarından ilki söz konusu mutlaklaşma durumu olmuştur.

Hegel mutlaklaşma ile kendinin bilincine varmaktan söz etmektedir. Buna göre tin, karşıtı olarak saydıklarını birer bilgi nesnesi haline getirmek için kendine dönüştürürken yavaş yavaş genişlemektedir. O bunu şöyle ifade eder: “kendini üretmek, kendini kendine nesne

¹ G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sözer, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1995, s.154.

yapmak, kendi üstüne bilmektir tinin işi, böylece o kendi kendisi içindir...tinin kendi üstüne bilgisinin aynı zamanda gerçekleşmesini sağlar”.² Sözü edilen bu mutlaklaşma ve kendinin bilincine varma özgürlük amacının hizmetindedir. Ona göre, tarihteki her bir ilerleme aynı zamanda kendi bilincine varmaya ve özgürlüğe yaklaştırmaktadır. “Eğer amaç, tinin kendisinin bilincine varması ya da dünyayı kendine uydurması ise, bunların ikisi de aynı kapıya varır: tinin nesnelere kendisine kattığı (mutlaklaştığı) ya da tersine kavramını kendisinden meydana getirdiği, onların nesneleşip kendisini var kıldığı söylenebilir. Tin nesnelere kendisinin bilincindedir, bundan da mutludur, çünkü nerede nesnelere içteki çağrıya karşılık veriyorsa, orada özgürlük vardır, eğer böylece amacını belirlemişse, tinin ilerlemesi de daha yakın belirlenimini kazanır, yani bu ilerleme salt bir sayıca çoğalma olarak kavranamaz artık”.³ Onun bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Hegel’e göre, tarihin yegane amacı kendi bilincine varma ve mutlaklaşmadır. Bu amaçlar biçimsel olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla o buna göre, bu amaçlar gerçekleştiğinde tarihin sonunun geldiğini ve tarihin bittiğini ifade etmiştir.

Ona göre “...tinin başka bütün özelliklerinin özgürlükten ileri geldiğini, hepsinin özgürlük ardında olup onu meydana getirdiğini öğretir felsefe”.⁴ Buna göre tarihteki her ilerleme, aynı zamanda hem mutlaklaşmaya hem kendi bilincine varmaya hem de özgürlüğe yaklaştırmaktadır. Tarihteki bu amaçlar gerçekleştiği zaman tarihin sonu gelmektedir. Onun ifadelerinde bu sonda dünyanın nasıl olacağı ile ilgili tam net ve kesin ifadeler rastlanmamıştır. Fakat Hegel’in tarihi bir özgürleşme süreci olarak ele alması ve bu özgürleşmenin Germen uluslarında gerçekleştiğini, böylelikle de Prusya Devleti’nin en iyi devlet biçimi olarak kabul ettiğini ve bu devlete uygun yönetim biçimi olarak ise anayasal monarşiyi önermesi, bizleri tarihin sonunda varılacak bir sistemi tavsiye ettiği sonucuna varılabilir. Nitekim o, tarihin sonuyla ilgili kesin bir şey söylememekle beraber, tinin yaygınlaştığı, yaşlandığı, yeni gereksinimlere yanıt veremediği bir durumda yerini yeni bir tine bırakacağını ifade etmiştir.

Ona göre “tarihte ilerleme”, tarihsel kişilikler çerçevesinde, halkların emeğiyle ortaya koyulan ilkelerin bunların eksikliklerini gidere gidere meydana gelme basamaklarıdır. Buna göre bu basamaklar, birbirleriyle ne kopuktur ne de özdeştir, hepsi bir öncekinin eksik

² G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, s.57-58.

³ A.g.e., s.75

⁴ A.g.e., s.57

yanlarından meydana gelmiştir. O, bu ilkeye *tin* adını vermektedir. Bu ise tarihsel süreçte us aracılığıyla gerçek hale gelmektedir. Dolayısıyla tarih felsefesi usun ele alınmasından başka bir şey değildir.⁵ Nitekim tarih, geçmişten ziyade şimdiyle yakın ilişki içerindedir. Ona göre çağının çocuğu olan düşünürler, kendi çağlarından hareketle varoluşu tasvir ettiği için şimdiyi ele almak durumundadırlar. Böylelikle tarihin ele alınması demek, şimdinin incelenmesi manasını taşımaktadır.

19. yüzyıl önemli düşünürlerinden olan Nietzsche ise tarihi ele alış biçimi bakımından Hegel'den farklı bir tarih anlayışına sahiptir. Nietzsche kaleme aldığı başyapıtı olan *Tarihin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine* başlıklı çalışmasında tarih üzerine düşüncelerini ve felsefe dünyasında özellikle Hegel'e yönelik eleştirilerini ifade etmiştir. O, aynı zamanda yaptığı eleştiriler ile adından sıkça söz ettiren bir isim haline gelmiştir. Nietzsche'nin ortaya koyduğu düşünceler ve ifadeler yalnızca kendi yaşadığı çağda değil, kendisinden sonraki çağlarda bile etkili olmuştur.

Nietzsche, Hegel'den farklı olarak onun tarih anlayışına karşı çıkararak tarihin varacağı bir son nokta olamayacağını ifade eder. Ona göre "...insanlığın amacı en sonda yatmaz, tam tersine, sadece en yüksek örneklerinde bulunabilir".⁶ O, yaşama zararı olan bütün durumları eleştirmekten geri durmamıştır. Ona göre, bilim, sanat, tarih vb. yaşama hizmet gayesiyle kullanılmalıdır. Etkin ve ilerleyen insana aynı zamanda da üst insana bu yoldan ulaşılabilmektedir. Nitekim o, yaşamı yok sayan ve geçmişe daha fazla önem veren ve en önemlisi her şeyi tarihselleştiren aşırı bir tarih bağımlılığı etkin insanın önünde bir engel teşkil ettiğini belirtmektedir. Aynı zamanda tarihin yaşama hizmet edeceği üç farklı tarihten bahsetmektedir. Bu tarihler ona göre; anıtsal tarih, antik tarih ve eleştirel tarihtir. Bu üç tarih biçimini ayrıntılı olarak ele alan Nietzsche, bunların yaşam için başarabildiği hizmetler olarak görmektedir. Çünkü ona göre, her milletin amaçlarını gerçekleştirebilmek için geçmişe dair bilgiye gereksinimleri vardır.

Nietzsche'ye göre, insana fayda sağlayan tarihin ortaya çıkması, tarihsellik ve tarih dışılık çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. "Tarihsel olmayanla tarihsel olan bir kişinin, bir toplumun ve bir kültürün sağlığı için eşit ölçüde gereklidir".⁷ Buna göre, insanın mutlu

⁵ A.g.e., s.36.

⁶ F. Nietzsche, *Untimely Meditations*, Trans: R. J. Hollingdale, New York: Cambridge University Press, 2007, s.111.

⁷ A.g.e., s.63.

olabilmesi için tarihdışı olması gerektiğini belirtir. Çünkü o, tarih-dışı olmanın en iyi örneğini hayvanın ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Ona göre, hayvanlar unutkan varlıklardır ve unuttukları için de geçmişin yükünü taşımamaktadırlar. Böylelikle onlar mutlu varlıklardır. İnsanın geçmişin prangasından kurtulamadığı için kendisini sürekli mutsuz hissetmektedir. Dolayısıyla ona göre, bu tarihsel olan ile tarihsel olmayan durumların ikisinin de yaşamda zorunlu olarak olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, tarihsel durumun arkasındaki bu tarihdışılığın farkına varanların tarih-üstü kimseler olduğunu belirtmektedir.

Tarihsel insan ile tarih üstü insan arasında bir ayrım yapan Nietzsche, tarihsel insanın geleceğe dair umutla baktığını, tarih-üstü kimselerin ise bir umuda sahip olmadıklarını ifade etmektedir. Buna göre bu iki insan ayrımının karşısına etkin olan ve ilerleyen insan tipini ortaya koymaktadır. Bu kimseler ise ebedi dönüşe inanan ve trajik kimselerdir. Bu kimseler Jaspers'a göre "tekrar yaşamak istemeyi isteyecek şekilde yaşamak"⁸ olarak ifade etmiştir. Buna göre trajik olan kimse yani etkin kişi hayatı olumlamaktadır. "Trajik olan olumlamadır: Çünkü rastlantıyı olumlar; çünkü oluşu olumlar ve oluştan hareketle varlığı olumlar; çünkü çok'u olumlar ve çok'tan hareketle bir'i olumlar. Trajik olan zar atımıdır".⁹ Buna göre burada tarih Hegel'den farklı olarak ussal bir biçimde ilerlememektedir. Nietzsche'ye göre ebedi dönüş, bu zar atımıdır ve bu zar atımının tekrarından ibarettir. Ebedi dönüş ona göre yaşama istencini olumlayarak üst insana giden yolu da açmaktadır.

Böylelikle onun tarih anlayışı, hayatı olumlayan bir tavır içerindedir. Yaşamın akışında engel olacak tüm durumlara karşı bir duruş sergilemektedir. Buna göre o söz konusu durumların çehresinde, etkin istenci yani ebedi dönüş ve hayata her durumda evet diyebilen etkin insanı ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla etkin istenç aynı zamanda tarihi yapan kişidir.

Bu bağlamda çalışmamın Birinci Bölüm'de Hegel'in tarihi ele alış biçimi irdelenecektir. Onun tarihin tinin bir ilerlemesinden ibaret olduğunu ve sonunda da bir sona ulaşma fikrini, kendi ele aldığı esas kaynağından yola çıkarak nasıl temellendirdiği gösterilecektir. Tarihin amaçlarından olan mutlaklaşmanın ve buradan nihai amaç olan özgürlüğe nasıl varıldığı bu diyalektik serimleme ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

İkinci Bölüm'de, Nietzsche'nin Hegel tarih anlayışının aksine tarihin nasıl sona yatmadığı ve onun *Tarihin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine* çalışmasında bunu nasıl

⁸ K. Jaspers, *Nietzsche*, çev. Murat Batmankaya, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2008, s.571.

⁹ G. Deleuze, *Nietzsche ve Felsefe*, çev. Ferhat Taylan, İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2010, s.68.

temellendirdiği belirtilecektir. Yaşamı hiçe sayıp, geçmişini bugünden daha değerli gören ve her şeyi tarihselleştirip aşırı tarih bağımlılığını, tarihi yapan kimsenin önünde nasıl bir tehlike arz ettiği gözler önüne serilecektir. Onun zgn tarih anlayışında ele alındığı üzere tarihsel olan ile tarihsel olmayan kimselerin, tarih-üstü ve tarih-dışı durumların ve ebedi dönüş düşüncesinin felsefesindeki konumlandırılışı ortaya koyulacaktır.

nc Bölüm'de, Hegel'in tarihte bir sona ulaşma fikrine Nietzsche'nin nasıl bir karşı duruş sergilediği ortaya koyulacaktır. Nietzsche'nin Hegel tarih anlayışının eleştirisinin bir serimlemesi yapılacaktır. Nietzsche'nin Hegel'in tarihin sonunda yatma fikrine dayanmasına karşılık Nietzsche'nin böyle bir sondan bahsedilemeyeceği aksine bir ebedi dönüş fikriyle nasıl temellendirildiği gösterilemeye çalışılacaktır.

Dolayısıyla Nietzsche felsefesinde Hegel'in tarihin sonuna yönelik görüşlerini hangi gerekçeyle eleştirmektedir ve Nietzsche'nin bu eleştirisinin tarih açısından gerçekten haklı bir nedeni var mıdır? Yoksa Nietzsche, tarihte bir ilerlemenin olduğunu ve tarihin sonunda varacağı bir son nokta bulunduğu fikrini savunan Hegel'e haksızlık mı etmektedir? Nitekim bu çalışmada, her iki düşünürün de ayrı ayrı tarih anlayışları günümüz perspektifinde nasıl bir karşılık bulacağı ve tarih üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HEGEL'İN TARİH ANLAYIŞI

19. yüzyılın önemli filozoflarından biri Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831)'dir. 27 Ağustos 1770 yılında Almanya'nın Stuttgart şehrinde dünyaya geldi. Alman idealizminin önemli temsilcilerindendir. 1793 yılında Tübingen'de eğitimini tamamladı. Diplomasında dil ve din bilimi iyi olmasına rağmen felsefe alanında yetenekli olmadığı yazıldı. Ama düzgün karaktere sahip bir yapıda olduğundan özellikle bahsedildi. Tübingen'de eğitim aldıktan sonra yaşadığı maddi zorluklardan dolayı özel ders vermeye başladı. 1794 yılında babasının vefatının ardından kendisine bir miktar veraset kaldı. Bunun üzerine özel ders vermeyi bırakıp üniversiteler kenti Jena'ya gitti. Hegel'in gittiği bu yıl Schelling de üniversitede ders vermekteydi. 1803 senesinden Napolyon'un şehri bertaraf etmesine kadar burada ders vermeyi sürdürdü. 1812 yılında Nürnberg'de lise müdürlüğüne getirildi ve "Mantık" isimli eserini yazdı. 1817-1821 tarihleri arasında ise "Felsefe Bilimleri Sözlüğü" ve "Hukuk Felsefesinin Ana Çizgileri" adlı eserlerini kaleme aldı. 14 Kasım 1831 yılında ise kolera hastalığından hayatını kaybetti.

Bir filozofu iyi tanımanın ve anlamının yolu onun yaşadığı dönemi iyi bilmekten geçer. Dolayısıyla, Hegel'i ve onun felsefesini anlamak için, onun yaşadığı çağın toplumunu anlamak gerekmektedir. Alman idealizminin en sistemci filozofu olarak tanınan Hegel'in tarih felsefesi, yalnızca kurduğu sistem içerisinde anlaşılabilir. Onun kurmuş olduğu sistem felsefe tarihinin en kuşatıcı sistemlerinden birisidir. Hegel, sisteminde Eleahlar'dan Heraklitos'tan, Platon'dan başlayıp, Kant ve Schelling'e kadar birçok filozofun düşüncelerini bir araya getirmiştir. Bu açıdan onun sistemi tüm tarih felsefelerinden etkiler taşır.

19. yüzyılda çığır açan bir filozof olan Hegel'in sistemi diğer düşünörlere karmaşık gelmektedir. Bu nedenle yüzyıllardır düşünörlere tarafından farklı yorumlanmış ve halen daha günümüzde bile farklı yorumlanmaya devam etmektedir. Örneğin Haym, bu sistemi Schelling'in özdeşlik felsefesinin genişletilmiş biçimi olarak görmekte, Dilthey onu bir "tüm mantıkçılık" (panlogizm) olarak saymakta, Schopenhauer onda bir Hıristiyan ideolojisinin akılcı yoldan doğrulama girişimi olduğunu söylemekte ve Popper ise bu sistemi özgürlüğe

karşı baskıcılığı formülleştirmeye çalışan bir tutuculuk örneği olarak kabul etmektedir. Bu görüşün tam tersi olarak Loavith ise onun felsefesini “özgürlük felsefesi” olarak anlamaktadır.

Hegel’in tarih felsefesi hakkındaki görüşlerini incelediğimizde, onun *Tarih Felsefesi* adlı eserinde ele aldığı üzere “bu derslerin konusu Dünya Tarihinin felsefesidir; eş deyişle, bu Tarih durulaştırmayı istediğimiz genel gözlemler değil, ama Dünya Tarihinin kendisidir. Tarihi ele almanın başka yollarının bir yoklaması zorunlu görünür. Genel olarak irdelenecek üç Tarih türü vardır: a) kökensel Tarih, b) düşünsel Tarih c) felsefi Tarih¹⁰ şeklinde ifade etmiştir.

Hegel’e göre ilk olarak kökensel diğer bir adıyla kaynaktan tarih, kendisinin de örnek verdiği üzere Herodotus*, Thukydides** ve benzer başka tarih yazarlarının gözlerinin önünde olup biten ve tinini paylaştıkları durumları ve eylemleri betimlemekte veya anlatmaktadırlar. Yani ona göre aslında onlar dışarıda dışsal olarak bulunanı tinsel tasarım alanına aktarmaktadırlar. Dışsal görüngü ona göre içsel tasarım haline gelmektedir. Dolayısıyla tarihçiler yaşadıkları dönemde kendilerinin bizatihi şahitliğini yaptıkları olayları kayda geçmişler ve betimlemişlerdir. Aynı zamanda şairler de aslında kendi duyumunda bulduğu malzemeyi duysal tasarımı meydana getirmek üzere böyle işlemektedir. Bu tarih yazarlarının da başkalarının öykülerinin ve bildiklerinin de kendi yazdıkları tarihin bir parçasını oluşturduğunu ifade etmektedir. Çünkü o bir insanın her şeyi aynı zamanda görmesinin de olanaklı olamayacağını söyler. Fakat bu tarih ona göre aynı zamanda dağınık, az, rastlantısal öznel malzemenin başka bir şey değildir. Nasıl ki şair, edindiği bilgilere çok şey borçlu olmasına rağmen yine de asıl yapıt şaire aitse, tarih yazarı da gerçekte olmuş bitmiş, öznel ve rastlantısal anılara karışmış, unutulmaya yargılı bellekte saklanmış şeylerden bir bütün yaratıp, onu Mnemosyne’nin*** tapınağına yerleştirerek ölümsüzleştirmiştir.

Hegel’e göre, söylenceler, halk şarkıları, gelenekler tarihten dışlanmalıdır. Çünkü bunlar tarihsel olarak puslu öğelerdir. Bu demektir ki bunları üreten halkların bilinçleri bulanıktır. Ona göre ne istediklerini bilen halklar ile ilgilenilmelidir. Bilinçleri bulanık

¹⁰ G. W. F. Hegel, *Tarih Felsefesi*, çev. Aziz Yardımlı, Birinci Baskı, İdea Yayınevi, İstanbul, 2006, s.9.

* Herodot (Halikarnassoslu Herodotus; Yunanca: Ηροδοτος Herodotos; M.Ö 484, Halikarnas - M.Ö 425), M.Ö 5. yüzyılda yaşamış olan Yunan tarihçi ve antik yazar. Tarihin babası olarak anılır. Gezilerinde gördüğü yerleri ve insanları anlattığı, *Herodot Tarihi* olarak bilinen eseriyle tanınır.

** Thukydides (M.Ö. 460 - 400) Herodot’tan sonra Yunanların ikinci büyük tarihçisidir.

*** “Bellek/Hafıza Tanrıçası, Mnemonikos: belleği hafızası güçlü olan, hafıza ve bellek ile ilgili anlamına gelmektedir. Tanrıça ismini bu anlamdan alır.” [Bkz. Eski Yunanca-Türkçe Sözlük, çev. Güler Çevgin, Kabalcı Yayınları, 2011, s.437]

halklar tarih biliminin, özellikle de felsefi dünya tarihinin konusu değildir. Çünkü onun amacı, tarihteki idenin bilgisidir. Yani aslında burada, ne yaptıklarını bilmenin ışığına getirmiş halkların tinleri* söz konusudur.

Bir halkın asıl tarihi, bir tarih bilimine yani histoire'ye sahip olmasıyla başlamaktadır. Eğer halk bu tarih bilimine “sahip değilse, Hindistan’ın, içinde hala tarihin ortaya çıkmadığı boşuna tarihi gibi üç buçuk bin yıldır hala hiçbir kültür sürecinin gerçekleşemediği bir kültür karşısında kalırız. Bu tür kaynaktan tarih yazarları kendilerinin de içinde buldukları olay, eylem ve durumu, tasarıma seslenen bir tasarım yapıtına çevirirler”.¹¹

İkinci tür tarihi, düşüngeyen, düşünsel ya da bir diğer adıyla refleksiyonlu tarih olarak adlandırabiliriz. Refleksiyonlu tarih olarak isimlendirilen ikinci tür tarihte, tarihçinin tini ile tarihçinin anlattığı olayların tini bir ve aynı değildir. Buna göre şöyle anlaşılmaktadır ki, tarihçi içinde yaşadığı zamanın ötesine gitmektedir. Yani, tarihçi bugünden hareketle geçmişe yönelir ve onu tasarlar. Refleksiyonlu tarih kendi içinde genel tarih, pragmatik tarih, eleştirel tarih ve kısmi tarih olmak üzere dört biçimde incelenmektedir. İlk biçimi olan genel ya da bir diğer adıyla evrensel tarih genel olarak, bir milletin ya da bir dünyanın tarihi üzerine bir tasvir etme amacı gütmektedir. Böylelikle tarihçi burada olayların betimlemesini karşıdan bakarak bir seyirci edasıyla yapmaktadır. Tarihçinin amacı burada, genel olarak dünya tarihi üzerine bir görüşe ya da bir sonuca varmayı amaçlamaktadır. Burada esas olan tarihsel malzemenin işlenmesidir ki, tarihçi, tini farklı olan bu malzemeyi kendi tiniyle ele almaktadır. Buna göre genel tarih, geçmişe dayalı bireysel tasarımları gerçekten var olmuş gibi sunma gayreti içinde olmalıdır ve ele aldığı zamanın ise tinini belirleyip anlamlı hale getirmelidir.

Refleksiyonlu tarihin ikinci biçimini pragmatik tarih oluşturmaktadır. Buradaki tarih biçimine göre amaç, geçmişten ders almaktır. Yani, pragmatik tarih, devletin başındakilere, yönetenlere geçmişten ders çıkarmayı öğütlemektedir. Böylelikle insanlar bazı durumlardan ve olaylardan dersler çıkarabilmeli ve çıkardıkları bu derslerden yola çıkarak ona göre davranışlar sergilemelidirler. Yine de uluslar ve devletler tarihten alınan deneyimlerden hiçbir zaman bir şey öğrenememişlerdir ve ona göre de davranmamışlardır. Çünkü ona göre aslında

*Tin: Ruhbilim Terimi: ruh/ Felsefe Terimi: Kimi fizikötesi düşünürlerinin, gerçeği ve evreni açıklamak yolunda her şeyin özü, temeli ya da yapıcısı olarak benimsedikleri madde olmayan varlık. [Bkz. G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, s.13.]

¹¹ Hegel, *Tarihte Akıl*, s.13

her dönemin kendine özgü koşulları vardır ve ancak o durumun içerisinde iken var olan durumun kendisinden yola çıkılarak karar verebilir.

Refleksiyonlu tarihin üçüncü biçimini eleştirel tarih oluşturmaktadır. Burada amaç, tarihsel anlatıların aslında doğru olup olmadıklarının eleştirel bir tavırla incelenmesidir. Ona göre, “tarihin kendisi değil, tarihin tarihi, tarihsel öykülerin yargılanması, onların doğruluk ve inanılabilirliğinin araştırılması söz konusudur”.¹²

Refleksiyonlu tarihin son biçimi ise kısmi ya da özel tarih oluşturmaktadır. Bu biçim Hegel’e göre, parçalı bir yapıyı ve aynı zamanda soyut bir tutumu öne çıkarmaktadır. Ona göre sanat, tüze ve din, tarihi olayları soyutlayıcı ve tümel bakış açılarıyla ele almış olduklarından, onun için üçüncü ve en önemli tarih türü olan Felsefi Tarih türüne yani felsefi dünya-tarihine geçişi sağlamaktadır.

Hegel’e göre üçüncü tarih türü olan felsefi dünya tarihi, daha önce ele aldığımız tarih türlerinden oldukça farklıdır. Önceki tarih türlerinin açıklamaya ve temellendirmeye ihtiyaçları olmamasına karşılık, felsefi dünya tarihinin açıklanması ve tasvir edilmesi gerekmektedir. En yüksek soyutluk derecesine ulaşan felsefi tarih olduğu için burada felsefi dünya tarihinin bakış açısı tinin bakış açısıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere tin artık kendine bakmaktadır. Dolayısıyla o burada tarihe düşünceyle bakmayı ifade etmektedir. Buna göre tarih felsefesi, tarihin düşünceyle ele alınmasından başka bir şey değildir. Aynı zamanda bu tarih türü, insanlığın evrensel tarihi olmakla birlikte, ilk çağdan bugünkü çağlara doğru bir ilerlemeyi gösterecektir. Ona göre, felsefi dünya tarihinin bakış noktası soyut bir genellikte değildir, tersine somuttur, olduğu gibidir. Çünkü o, sonsuz olarak kendinde olan ve kendisi için geçmiş diye bir şeyin olmadığı tindir ya da ide* dir.

Ruhların kılavuzu Mercurius (Roma’da ticaret tanrısı) gibi, ide, gerçekten halkların ve dünyanın kılavuzudur, tin ise olayları yönlendirmiş olan ve yönlendiren, buyrukları akla dayalı istencidir onun. Bu istenci bu yönlendirmeyi içinde tanımak bizim buradaki ereğimizdir”.¹³ Tarihsel anlatının konusu aslında insan aklının gelişmesiyle bir olan özgürlüğün gelişmesidir. Dolayısıyla felsefi tarihin asıl yanıtlanması gereken soru, “devletin nasıl ortaya çıktığı ve devletin ne olduğu” sorusudur. Çünkü devlet özgürlüğün gelişmesinin

¹² Hegel, *Tarihte Akıl*, s.26.

* “Genel bir fikir,düşünce, zihinsel izlenim ya da kavram. Düşünce, kavram ya da deney yoluyla tecrübe edilemeyen bir şeyin tasarımıdır.” [Bkz. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s. 443]

¹³ Hegel, *Tarihte Akıl*, s.28.

son durağıdır ve aynı zamanda tinin ya da aklın gelişmesinden başka bir şey değildir. Bu demektir ki, felsefi tarih, tinin özgürlük bilincinde ilerlemesidir.¹⁴

1.1. FELSEFİ DÜNYA-TARİHİ

Hegel, *Tarihte Akıl* adlı eserinin İkinci Taslak'ında söze “Baylar! Bu derslerin konusu dünya-tarihi felsefesidir”¹⁵ diyerek başlar. Onun burada söze bu şekilde başlamasının nedeni aslında tarihi, felsefi açıdan ele almak istemesinin ayak seslerini bize duyurmaktadır. Nasıl bir durumu ya da bir olayı felsefi açıdan incelemek onu düşünmeyle beraber eleştirmek ve sorgulamaksa, onun tarihi, tarih felsefesi olarak tam da düşünme temelli bir yaklaşım sergilediği görülüyor. Tarih felsefesi tarihin, düşünme tarafından ele alınmasından başka bir şey değildir ve bu bizi hayvanlardan ayıran en önemli nokta budur.¹⁶ Tarih denilen şey, olmuş ya da olanla ilgilenir, fakat esasında kendisini kendisinden ötürü belirleyen “kavram”ın* bu duruma ters düşeceği dipnotunu vermektedir. Tarihten çıkarsanan şey için akılsal düşünme mecburi olarak gerekmektedir, fakat bu durumu destekleyecek olan da deneydir. Buna rağmen felsefenin “kavram”dan kastettiği farklı bir şeydir. Burada kavramdan anlaşılması gereken şey, kavramın etkinliği olması durumudur. Yani, o malzemesini ve içeriğini kendi kendisinden almaktadır. Dolayısıyla varılan sonuç kısaca kavramın olaydan bağımsız olduğu sonucudur.¹⁷

Hegel, kavram ve tarih arasındaki ayrımın bir benzerinin tarih incelemesi içinde de olduğunu söyler. Ona göre, “ilkın tarihte yapıtaşları olarak kavramdan uzaklaşan doğa koşullarını, çeşitli insan keyfiliğini, dış zorunluluğu görüyoruz. Öte yandan bütün bunların karşısına daha yüksek bir zorunluluk olarak, ebedi bir adillik ve sevgi düşüncesini, kendinde ve kendisi için doğruluk olan saltık son-ereği koyuyoruz. Bu koyduğumuz şey, doğal varlığın karşıtı olarak soyut öğelere, kavramın özgürlük ve zorunluluğuna dayanmaktadır. Bizi çeşitli

¹⁴ T. Kabadayı, *Augustinus'tan Paul Weiss'a Tarih Felsefecileri*, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, s.48.

¹⁵ G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sözer, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, Üçüncü Basım: Mayıs 2011, s.31

¹⁶ A.yer

*“Bir şeyin, bir nesnenin zihindeki ve zihne ait tasarımı; soyut düşünme faaliyetinde kullanılan ve belli bir somutluk ya da soyutluk derecesi sergileyen bir düşünce, fikir ya da ide.” [Bkz. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s.499.]

¹⁷ Hegel, *Tarihte Akıl*, s.32.

biçimleriyle, dünya-tarihinin ide'si bağlamında da ilgilendiren bir karşıtlıktır bu. Bu karşıtlığı kendinde ve kendisi için olan dünya-tarihinde çözülmüş olarak göstermek amacımızdır".¹⁸

Hegel, tarihin yalnızca olmuş olan olayları ve verilene bağlı kalması gerekçesiyle kendisine amaç olarak görmesinin, felsefeyle bir karşıtlığa ve çelişkiye düştüğünü ifade etmektedir. Çünkü felsefe, tarihe yeni veriler sunması ve tarihi bu veriler üzerinden işlemesi gerekçesiyle eleştiri noktası haline gelmiştir. Öyle ki düşünme ve olmuş olan ile bu karşıt ilişkinin dünya tarihi felsefesinin genel belirlenimini verdikten sonra kendiliğinden aydınlanacağı kanısındadır.

1.2. FELSEFİ DÜNYA-TARİHİNİN GENEL KAVRAMI

Hegel, felsefenin düşünce aracılığıyla tarihi ele aldığını ve dolayısıyla da felsefeye bu yüzden birtakım eleştirilerin olduğunu ifade etmişti. Oysaki Hegel felsefeye yapılan bu itirazlara karşın felsefenin, tarihe getirdiği en nadide kavramın us* kavramı olduğunu ve usun ise dünyaya egemen olup, dünya tarihinde her şeyin usa uygun olduğunu ifade etmiştir. Ortaya konan bu bilgi ona göre tarih açısından bir varsayım olmakla birlikte, felsefe açısından ele alındığında bir varsayım değildir. Aynı zamanda felsefede kurgusal bilgi açısından ele alındığında ise şu şekilde kanıtlanır: Us diğer bir ifadeyle töz, sonsuz güç olarak bütün tinsel yaşamın ebedi maddesidir. Tözün diğer bir anlamı ise, tüm gerçekliğin kendisiyle ve kendisinde varlığını kazandığı şey olmasıdır. Us Hegel'in ifadesiyle, hazır nesnelere ihtiyacı olmayan, kendisinden beslenen ve aynı zamanda kendi kendisi için bir malzemedir ve bu malzemeyi kendisi işlemektedir. Us kendisinde durmaktadır ve ereği yani amacı yine kendisindedir. Bu demektir ki us kendi kendini var eder ve ortaya koyar. Dolayısıyla düşünme ise, usun bu amacının bilincine sahip olmaktır. Dünya-tarihinde her şey usa uygun olmaktadır ve aynı zamanda dünya-tini tarihin tözü anlamına gelmektedir ve onun bu doğası her zaman bir olan tindir ve dünyanın varoluşu bu doğayı açıklar. Ona göre bu konum ifade edildiği üzere tarihin bir ürünüdür ve tarihi olduğu gibi ele almak ve ampirik yaklaşmak gerekmektedir. Fakat bazı tarihçiler, tarih için apriorik şiirler yazmaktadırlar ve bazı tarihçilerin sadece verilmiş olanla ilgilenseler bile ona göre düşünceleri bakımından edilgen olmadıklarını vurgular. Böylelikle Hegel, bilimsel olması gereken hiçbir şeyde usun gaflete

¹⁸ A.g.e., s.32.

*Olaylar ya da kavramlar arasında zorunlu bağıntılar kurma, bu bağıntıları algılama ve kavrama, anlama, düşünme yetisi, (akıl)

kapılmaması gerektiğini ve ayrıntılı düşünülüp üzerinde durulması gerektiğini, dünyaya us penceresinden bakanlara dünyanın da us penceresinden baktığını vurgulamaktadır.

Hegel'e göre dünyanın ereği algıdan gelmelidir düşüncesi herkes tarafından hemfikir olmuşsa bunun kendine göre doğru olduğunu ifade etmektedir. Ona göre biz geneli, ussal olanı bilmek için öncelikle usla başlamalıyız. Oysa nesnelere kendiliğinden bir uyarıdır ve onlar nasıllarsa aslında öyle ele alınırlar. Dolayısıyla "dünya tarihinin büyük içeriği ussaldır, ussal olmalıdır; dünyaya tanrısal bir istenç egemendir, bu istenç de büyük içeriği belirlemeyecek olan denli güçsüz değildir. Bu tözselliği tanımak bizim ereğimiz olmalıdır; tanımak için de usun bilinciyle işe başlamalıyız".¹⁹ İnsan tözselliği bilmek için usla işe başlamalıdır ve bunu yaparken de tüm öznel ve tek yanlılıktan sıyrılmalıdır, eğer insan bunu yapamazsa böyle şeylerin tarihi bozduğu kanaatindedir. Felsefe, usun kendindeki olayların usa göre olduğunu kabul edecek ve doğruyu asla yalanlamayacaktır. Buna göre ide'nin başrolde olduğu zamanlarda felsefe, a priori olarak görev başında olacaktır. Bu demektir ki ide, zorunlulukla, kat'i suretli oradadır.

Felsefi dünya-tarihinin bakış noktası, varolan pek çok bakış noktaları arasından sıyrılarak soyutlanmış değildir. Tinsel ilkesi tüm bakış noktalarının hepsini içine almaktadır. Felsefi dünya-tarihi tek tek durumlarla değil, geneli de içine alan bir düşünceyle uğraşmaktadır. Ona göre "buradaki genelin rastlantısal görünüşlerle işi yoktur; tikelliklerin kabalığını burada teke indirmek gerekir. Tarihin önünde, varlığın çeşitli yanlarının tümünü kendisinde bir araya getiren en somut nesne durmaktadır: inceleyeceği birey dünya-tinidir".²⁰

Düşünce tarihi adını verdiğimiz bir etkinlik olarak adlandırılan felsefe, tarihi ele aldığı somutu, somut olan şeyi kendine inceleme alanı yapmaktadır. Dolayısıyla da bu somut olanın da zorunlu olarak gelişmesini inceler. Ayrıca felsefe, sonradan olayların ekleneceği tutkular ve yazgılar onun ilk etapta inceleme alanına girmemektedir. Birinci olan olayları götüren tin'dir. Felsefi dünya-tarihi için bu genellemelerin yanında ayrıca başka bir destekleyici unsur ya da bir belirlenim yoktur. Çünkü zaten bu genellik her şeyi kendinde kavrayan tin, ezeli ve ebedi olarak ve aynı zamanda değişmeden kalan sonsuz somut şeydir.

Hegel'e göre eğer tarihi ele alacaksak, onu anlık açısından incelemeli ve onu sebep ve sonuçlarıyla birlikte açıklamalıyız. Böylelikle amacımız dünya-tarihinde özsel-olana doğru

¹⁹ A.g.e., s.37.

²⁰ A.g.e., s.38.

yönelmelidir. “Anlak önemliyi, kendisinde anlam taşıyanı vurgular. Tarihi işleyişinde izlediği ereğe göre özsel-olanı olmayandan ayırt eder”.²¹ Bu erekler çok çeşitlerde olabilirler. Bunun yanında pek çok ana ve yan erekler ortaya konulur ve söz edilir. Fakat tinin erekleriyle tarihte verileni karşı karşıya getirdiğimizde öncelikli olarak özsel-olana yöneleceğiz. Böylelikle us, bu zamana kadarki düzeyini aşan farklı bir durumla karşı karşıya gelir. Tini, özünde ilgilendiren, bizleri ya yaşlı ya da hayran bırakan ereklerin varlığı söz konusu olmaktadır.

Hegel, tarihi düşünceye indirgediğinde ortaya çıkan bir kategoriden bahseder. Bu kategori ise değişme kategorisidir. Bu kategori, belli bir süre ilgi odağı olup, ardından bu ilginin azalarak yok olduğu bireylerin, halkların ve devletlerin olduğu ilk kategoridir. Aslında bir değişim ve süreçten bahseden Hegel, her yerde kendimize ait şeyler bulduğumuzu ve böylelikle yönelimlerimize göre ise ya onun yanında ya da karşısında yer aldığımızı belirtmektedir. Ona göre her ne olursa olsun, gözümüzde büyüttüğümüz ve çok değer verdiğimiz bir durumdan aslında hiç de öyle olmadığı sonucunu gördüğümüz ya da önemsiz, kayda değer bulmadığımız o küçük durumlardan ise kocaman ve değerli sonuçların çıktığı görülmektedir. Aynı zamanda bir şeyin bitişi ardından yeni bir şeyin başlangıcına gebe dir. Peki bu değişim görüntüsü, insanları nasıl bir yasa boğmaktadır? Tarihin elimizde ne varsa, geriye hiçbir şey bırakmamışçasına her şeyi aldığını ifade etmektedir. Böyle bir durumun insanlar üzerinde melankolik durumlar yarattığını ve üzüntü ve yası da beraberinde getirdiğini anlatmaktadır. Bu değişme kategorisinin akabinde, ölümden sonra yeni yaşamın varlığı yerini almaktadır. Bu düşünce doğuluların düşüncesidir. Hegel bunu açıklarken Anka kuşu örneğini verir. Ezeli ve ebedi olarak kendi kendisinin ölümünü hazırlayan Anka kuşunun yeniden bu defasında daha da gençleşmiş olarak yeniden doğduğu ve bunun bir doğal yaşam tasarımı olarak bilindiğini ifade eder. Fakat Hegel’e göre bu bir Doğu tasarımıdır ve bu durum sadece beden mükündür, tin için aynı şeyin geçerli olamayacağını söyler. O bir batılı için tinin, sadece gençleşmiş olarak doğmadığını aynı zamanda da incelmış ve yükselmiş olarak da doğduğunu ifade eder. Bu ise ona göre tinin değişme kategorisi içerisindeki ikinci kategorisidir. Dolayısıyla “kendi kendisine doğallıkla karşı çıkar, kendi olduğu biçimi yiyip tüketir ve bu yoldan yeni oluşumuna yükselir”.²² Böylelikle tinin gençleşmesi kendi kendisi üzerinde bir geri dönüş olmayıp, bir düzeltme ve işlemedir.²³ Bu demektir ki bu işleme ve düzeltme, tarihte tinin pek çok yönlerle ortaya çıktığını göstermektedir. Sürekli bir kendi

²¹ Hegel, *Tarihte Akıl*, s.39.

²² A.g.e., s.41.

²³ A.yer

etkinliğini çoğaltma ve ardından tekrar kendini yiyip bitirme durumları ortaya çıkmaktadır. Hegel'in ifadesiyle onu tatmin eden kendi yaratılarından her biri, ona yeni malzeme olmakta, onu kendisini işlemeye çağırılmaktadır.²⁴ Böylelikle bu işleyişle birlikte hem yeni tinsel oluşumları bize göstermekte hem de tin tüm yanlarını bütün güçleriyle kendisini ortaya koymaktadır.

Hegel'e göre bu ifadelerden sonraki aşama olarak bütün bu tikelliklerin sonunun ne olduğudur? Bir son erek olmalıdır ve bu son erekte, bütün görünüşlerin gücünün içinde toplandığı ve şaşılabilir bir nokta olarak hatta kendi kendisine karşıtlık olma durumudur. Fakat bu karşıtlığın, insanlar tarafından ileri derecede saygı gösterildiği ve ilgi çektiğini belirtir. Bu son ereğin üçüncü kategoriye vardırıldığını belirten Hegel, bu kategorinin bir us kategorisi olduğunu ifade eder. "Dünyaya egemen olan usun varlığına inanma bu görüşün bilinçli biçimidir. Kanıtı, dünya tarihinin kendi gidişidir. Bu gidiş, usun tasarladığı ve eylediği gibidir".²⁵

Hegel üzerinde durduğu tarih felsefesi için tarihe düşünceyle yaklaşmalı der ve tarihin düşünerek yaklaşmaktan başka bir şey olmadığını ifade eder. Onun düşünce tarihine getirdiği en özel kavram aklın dünyaya hükmettiğidir ve akla verdiği önemdir. O, tarihin akışının akla göre olduğu inancını, tarihin kendisinden çıkarmıştır. Ona göre tarihe aklın hükmettiği inancı, aslında tarihte, dünyanın rastlantılarla ve tesadüflerle olmadığını, buna göre bir öngörünün dünyayı yönettiği şeklindeki inancı dinsel bir düşünüşten başka bir şey olmadığını göstermektedir. Eğer akıl dünyayı yönetiyorsa, o zaman bu yalnızca Tanrının olanağı ve varlığı ile ilgili bir sonuca varmamızı sağlar. Hegel'e göre

*...başkalarının salt rastlantı sandıkları bir çok tek tek olayda, yalnızca genel olarak Tanrı'nın takdirlerini değil, ama aynı zamanda Tanrı öngörüsünün yazgısını, bu öngörüdeki ereklere de görmektedir. Örneğin büyük bir bocalayış ve güçlük içinde olan bir kimseye hiç beklemediği anda bir yardım gelmişse, şükranını anlatmak için hemen Tanrı'ya ellerinin açtığı için haksızlık etmememiz gerekir. Ancak burada varılmak istenen erek sınırlıdır: içeriği de yalnızca bu bireyin özel ereğidir. Oysa dünya-tarihinde bizim ele aldığımız bireyler tamamen halklar ve devletlerdir.*²⁶

Onun tarih felsefesinden kastettiği şey ise tarihteki tanrısal planın bilinmesi ve bizi Tanrı bilgisine götürme düşüncesidir. Ona göre "genel anlamda tanrısal öngörü planından söz ederken, günümüzde önem bakımından birinci sırayı alan bir soruna, Tanrıyı bilme olanağına

²⁴ Hegel, *Tarihte Akıl*, s.41

²⁵ A.g.e., s.42.

²⁶ A.g.e., s.45-46.

işaret etti: bu bir sorun olmaktan çıktığına gör, kastettiğim daha çok –Kutsal Kitap’taki, Tanrı’yı yalnızca sevmek değil, ama aynı zamanda bilmenin en yüce bir ödev olarak önerilmesine karşı olarak Tanrı’yı bilmenin olanaksız olduğunu ileri süren, önyargı haline gelmiş öğretiydi. Bu öğretiye göre tinin yukarıda ileri sürülen şeyin ta kendisi, yani doğrunun özünü kavratan şey olduğu, tüm nesnelere bildiği, bakışının tanrısallığın derinliklerine kadar işlediği yadsınmaktadır”²⁷ ifadeleriyle Tanrı’yı sadece sevmek değil aynı zamanda bilmek de gerektiğini belirtmiştir.

Hegel bu ifadelerinden sonra aslında Tanrı’ya ilişkin bilgilerin olanaklı olup olmadığına dair tartışmalara girmemek için kabul edilen bu öngörünün dinsel sonuca bağlanmamasından bahsetmeyebilirdim ifadesini kullanır:

*Tanrı’ya ilişkin bilgimizin olanağı tartışmasına girmemek için, usun dünyayı yönetmiş ve yönetmekte olduğu yolundaki önermemizin, öngörünün dünyayı yönettiği biçiminde dinsel bir kılık almasından söz etmeyebilirdim. Yine de bu konuyu bir yana bırakmak istemedim, bunun da nedeni kısmen kendi önermemizde adı geçen dinsel bilginin nasıl ileri bir bağlantı içinde olduğunu göstermek, ama kısmen de felsefenin dinsel doğruları anlamaktan utandığı ya da utanması gerektiği ve bunlardan kaçındığı, bu yüzden de bu konularda hiç de iyi niyetli olmadığı tarzındaki kuşku ve sanıdan kurtulmaktı. Buna karşılık günümüzde işler o denli ilerlemiştir ki, felsefe tanrıbilimin bazı türlerine karşı dinsel konuları kendi üzerine almak zorunda kalmıştır.*²⁸

Hegel’in bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, o, Tanrı’yı bilmeyi aynı zamanda da ibadet olarak nitelendirmektedir.

1.3. TİNİN TARİHTE GERÇEKLEŞMESİ

Dünyanın son ereğinin ne olduğu problemi ile usun dünyayla bağlantısının olması sebebi neticesinde, usun kendinde belirleniminin ne olduğu problemi aynı anlama gelmektedir. Dolayısıyla burada yapılması gereken şey iki taraflı inceleme yapmaktır. Birincisi bu son ereğin içeriği, ikincisi ise bu son ereğin gerçekleşmesidir.

Hegel ilk olarak, ilk inceleme alanı olan dünya-tarihi için onun tinsel taban üzerine geçtiğine vurgu yaparak başlamıştır. Ona göre dünya, fiziksel ve ruhsal doğayı kendi içinde biraraya getirmiştir. Aynı zamanda da fiziksel doğa onun tabirinle dünya-tarihini de

²⁷ A.g.e., s.46.

²⁸ A.g.e., s.47.

kapsamaktadır. Fakat diğer taraftan tin ve onun gelişim serüveni de *tözseldir*. Bu demek oluyor ki biz doğayı yalnızca tinle olan münasebetine göre incelemeliyiz.

Ama tin, tarihte, kendi en somut varlığıyla gözlerimizin önündeki sahnede yer almaktadır. Ona göre maddenin tözü ağırlık ise, tinin özü de özgürlüktür. Biz tinin doğasını ancak onun karşıtı yoluyla bilebiliriz. Bu karşıt da maddedir. Hegel'e göre "maddenin tözü kendi dışındadır. Buna karşılık tin kendinde-olma-durumdur, bu da onun özgürlüğüdür. Çünkü eğer bağımlıysam, ben olmayan bir başkasıyla bağlantım var, dışımdaki yoksa ben de yokum demektir. Kendi kendimdeysen, özgürüm".²⁹ Tinin bu kendi kendisiyle varlığı bir *özbilinç*tir ve aynı zamanda kendi kendisinin bir *özbilincidir*. Buna göre inceleme iki taraflıdır. Birincisi "ben biliyorum"un, ikincisi "neyi biliyorum"un incelenmesidir. Bu ikisi öz-bilinçte bir aradadır. Çünkü tin, kendi kendisini bilmektedir. Dolayısıyla tin, kendi kendisine yaklaşan, kendi kendisini üreten, kendisinde ne olduğu şeyi yapan etkenliktir. Böylelikle bu soyut ifade açısından dünya tarihi, tinin ortaya konmasıdır. Dünya tarihi, tinin kendisinin ne olduğu hakkındaki bilgisini nasıl işleyerek elde ettiğini gösteren bir betimlemedir. "Nasıl ağacın bütün yapısı, meyvelerin tadı ve biçimi çekirdekte içeriliyorsa, tinin ilk izleri de öyle gizil olarak tüm tarihi kendinde taşımaktadır".³⁰ Bununla da kalmayıp tinin başka özellikleri de vardır. Dolayısıyla biz felsefede, tinin bütün niteliklerinin sadece özgürlükle olduğunu ve bu özelliklerin tümünün özgürlük için birer araç olduğunu, bunu aradığını ve ortaya koyduğunu görmekteyiz.

Tinin özünün özgürlük olması, dünya tarihinin özgürlük bilincinin gelişmesinden başka bir şey olmadığı sonucuna varmaktadır. Dolayısıyla Hegel'e göre dünya tarihi bir Efendilik ve Kölelik diyalektiğinin açıklaması olan dört büyük döneme karşılık geldiğini belirtmektedir. Bu dört büyük dönem ise Doğu'yu, Yunan'ı, Roma'yı ve Alman İmparatorluğunu ifade eder.³¹ Hegel'in ifade ettiği diyalektik şu şekilde gerçekleşmektedir: Efendinin, kendi hayatını tehlikeye atarak doğa üzerinde kurmaya çalıştığı egemenlik aslında Kölenin çalışmasıyla elde edilir. Efendi, Köleyi kendine bağlayarak onu çalışmaya zorlayarak doğayı egemenliği altına alır ve kendisini özgürleştirir. Dolayısıyla Köle, mücadele etmeyen ama çalışan, Efendi ise, mücadele eden ama çalışmayan bir durumla ortaya çıkar. Bu diyalektiğin tarihsel süreç içerisindeki açılımı doğudan başlayarak batıya doğru bir istikamet gerçekleştirir.

²⁹ Hegel, *Tarihte Akıl*, s.60.

³⁰ A.g.e., s.66.

³¹ G. W. F. Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, çev. Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1991, s.271.

Tinin, dünya-tarihindeki açınının ilk adımları doğuda ortaya çıkar. Hegel'e göre "Doğulular tinin ya da tin olarak belirlenen insanın kendinde özgür olduğunu bilmezler. Bilmedikleri için de özgür değillerdir".³² Doğululara göre sadece tek bir kişi özgürdür. Bu özgürlük de keyfilikten başka bir şey olmayan, tutkuların yumuşatılmış haliydi. Dolayısıyla o dönem tamamen Efendinin varlığıyla kendini ortaya koyduğu bir dönem olmuştur. Bu tek kişi despottur, özgür birisi değildir.³³ Ayrıca efendinin kendini özgür olarak kabul etmesi, karşısında yer alan kölenin de kendisini bir eylemle açığa vurmasını gerektirmektedir. Ardından, "insansal varoluşa karşılık gelen ilk dönemin, köleci varoluşa karşılık gelen ikinci bir dönemle tamamlanması gerekecektir. Özgürlük bilincinin ilk kez ortaya çıktığı bu dönem Yunan ve Roma dünyasıdır. İlk olarak Yunanlılarda özgürlüğün bilinci ortaya çıkmıştır. Fakat Yunanlılar da tıpkı Romalılar gibi sadece bazı kimselerin özgür olduğunu bazı kimselerin ise özgür olmadığını iddia ediyorlardı. "Bu yüzden köleler edindiler. Tüm yaşamları ve özgürlükleri kölelik kurumunun oluşturulmasıyla güvence altına alındı. Böylece onların arasında, özgürlük, rastlantısal bir gelişim göstermiştir".³⁴ "Bu dönemi en iyi biçimde temsil eden ideoloji, Stoacılıktır. Bu ideoloji, Hegel'e göre, Kölenin eylemsizliğini ön plana çıkararak, onun kendi özgürlüğünü gerçekleştirme arzusunu ortadan kaldıran bir anlayış aşılmalıdır. Bu anlamda, Kölenin mücadele etme arzusunu da ortadan kaldırmıştır. Oysa insan kendisini ancak eylemiyle belirleyebilir. Eylememek, gerçek bir insan olarak var olamamak demektir".³⁵

İnsanın var olabilmek için kendisini doyuma ulaştıracak en üst noktası vardır, o bunu ise ancak eylemiyle gerçekleştirebilecektir. Bu eylem var olanı olumsuzlama ile mümkündür. Varolanda bir çelişkinin olması onu ortadan kaldırmayı gerektirmektedir. Bu nedenle köle, onda var olan stoacı ahlakla Efendisine karşı koyma cüreti gösteremediği için kölelik ile özgürlük arasındaki paradoksu Hristiyanlık ideolojisi ile geçmeye çalışmaktadır. Böylelikle de tinin varoluşunun bir diğer adımına geçilmiş olur. Bu noktada köle, kendi çelişkili varoluşunu olumsuzlamaya mücadele etmez aksine onu haklı kılmaya çalışır. Kojeve'ye göre bu durum Platoncu tasarıma benzer. Platonun duyusal dünyanın karşısına koyduğu gerçek dünyaya köleyi yerleştirir. Kölenin, "duyusal dünyadaki ruhu, zincirlere vurulmuş bir tutsağınki gibidir; bu dünyada köledir. Özgürlüğüne kavuşmak için mücadele etmesine gerek

³² G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, s.66.

³³ G. W. F. Hegel, *The Philosophy of History*, s.18.

³⁴ A.yer.

³⁵ A. Kojeve, *Hegel Felsefesine Giriş*, çev. Selahattin Hilav, İstanbul, YKY, 2000, s.60.

yoktur. Özgürlüğüne öte-dünyada kavuşacaktır. Dolayısıyla bu dünyaya etki ederek dönüştürmeye çalışmasının, Efendiyi alaşağı etmesinin bir anlamı yoktur. Çünkü onun yerini, mutlak efendi olan Tanrı almıştır. Böylece, kendini insansal bir efendiden kurtararak Tanrısal bir efendiye bağlamış olur. Ancak bu durumda da kölelikten kurtulamaz; bu kez mutlak bir köle durumuna düşmüştür”.³⁶ Bu durumda insanın kölelikten sıyrılması sadece ve sadece Hristiyan ideolojisini inkar ederek olacaktır.

Ayrıca Yunan felsefe tarihinin önemli düşünürlerinden olan Platon ve Aristoteles de insanın insan olarak özgür olduğunu bilmiyorlardı. “Bu nedenle de Yunanlıların yaşamları ve güzelim özgürlükleri salt köle edinmeleri yüzünden sınırlanmış olmakla kalmadı, ama aynı zamanda özgürlükleri kısmen rastlantısal, bakımsız, solmaya yargılı ölümlü bir çiçeğe, kısmen de insanın insana zorlu bir köleliğine dönüştü”.³⁷ Fakat ilk olarak Hristiyan dünyasında Cermen* ulusları, insanın insan olarak özgür olduğunu ve tinin özgürlüğünün insan doğasını meydana getirdiğinin farkına varmışlardı. Dolayısıyla bu bilinç önce dinde, tinin en dip kısmında ortaya çıkmıştır. Fakat bu özelliği dünyasal öze sokmak, ona göre uzun bir kültür çabası isteyen büyük bir problem noktasıydı. Çünkü ona göre Hristiyanlık dininin kabulüyle kölelik hemen ortadan kalkmadığı gibi, ne devletler ne hükümetler bu usa uygun ne de özgürlüğe dayandırılmadı. Hristiyanlık ilkesi, özgürlükler bakımından özgürlük ilkesi açısından önemlidir. Hegel’e göre “dünya tarihi özgürlük bilincinde ilerlemedir, zorunluluğu tanımamız gereken bir ilerlemedir”.³⁸ Dolayısıyla buradan çıkacak sonuç ise, özgürlük konusunda Doğuluların sadece bir kimsenin, Yunan ve Roma dünyasının ise bazı kimselerin, Hristiyan-batı merkezinin ise bütün insanların, insan olarak özgür olduğunu ve bu sınıflamanın ise dünya-tarihinde bir bölümlenme ortaya koyduğunu belirtmektir.

Hristiyanlık etkisindeki Almanların döneminde en sonunda Efendilik ve Kölelik bir senteze varmış böylelikle de tikel olan ile tümel olan uzlaştırılmıştır. Bunun sonucunda Devlet ile Birey birbirlerini karşılıklı olarak sayarsa işte insan sadece o vakit hakikaten doyuma ulaşmış olur. Bu durum ise tarihin sonuna varılması manasına gelmektedir. Böylelikle devlette ne Efendi ne de Köle vardır. Her şey devletin çatısı altında eşit haklara sahip olarak hukuksal zeminde yasallık kazanmıştır.” “Yalnızca en mükemmel olan kendi dini değil, aynı

³⁶ A.g.e., s.63.

³⁷G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sözer, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, Üçüncü Basım: Mayıs 2011, s.67.

* “Bugünkü Almanya’yı, Bohemya ve Polonya’nın batı bölümünü kapsayan Cermanya’da milattan önce III. yüzyıldan IX. yüzyıla kadar oturan halk.” [Bkz. Türk Dil Kurumu Sözlükleri]

³⁸ G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, s.68.

zamanda akıl da özgürlük de kendi Cermen dünyasında tecelli etmiştir. Dünyada ortaya çıkmış ne varsa hepsi, tarih içinde batıya doğru yol almakta ve bu yol alışı edinilen tüm kazanımlar batıda toplanmaktadır. Bu da tinin, evrensel aklın, başka bir deyişle Tanrı'nın planı gereğidir. Sanki Tanrı, bütün insanları ve bütün dünyayı Hıristiyan batılı için yaratmıştır. Batının dışında kalanlar, cahildir, ilkeldir, barbardır. Onların bu kötü özellikleri, batıya doğru gelindikçe derece derece azalır".³⁹

Tinin idesi özgürlüktür ve özgürlüğün gerçekleşmesi bu idenin gerçekleşmesi demektir. Özgürlüğün ortaya çıkması belli araçlarla olmaktadır ve özgürlüğün kendisini var etmede kullandığı araçlar bizleri tarihin görünüşünün kendisine götürmektedir.⁴⁰ "Tarihe daha ilk bakış bile, insanların gereksinimlerinden, tutkularından, ilgi ve çıkarlarından, erişmek istedikleri ideal ve ereklerden, karakterleri ile yeteneklerinden doğan davranışları gösterir. Öyle ki bu etkinlik oyununda, ipler yalnızca bu gereksinimlerin, tutkuların, ilgilerin vb. elindedir".⁴¹ Ona göre özgürlük ya da ide dediğimiz şey dünya tarihinde kendisini bu araçlarla ortaya koymaktadır. Dünya tarihinde bizi ilgilendiren idedir der Hegel ve idenin kendi başına bir gerçeklik olduğunu, tutkuların ise ona uzanmak için bir araç olduğunu ifade eder. Bunları bir araya getiren şeyin ise özgürlüğün olduğunu belirtir. Özgürlük biçim verilecek bir yapıya sahiptir. Bu da gerginlik ve çatışma gerektirir. İnsanları ve toplumları bu gerginlikten kurtararak tinin daha ileriye yönelmesine aracılık edenler, Hegel'e göre, kahraman olan büyük adamlardır.

Dünya tarihindeki büyük adamlardan Napolyon ve Sezar için ise şu cümleleri kullanır: "Tarihteki büyük insanlar böyledir: dünya-tininin istencini oluşturan töz, onların kişisel ereklidir".⁴² Dolayısıyla halklar ise büyük bir kısmı bu büyük adamların bayrağı çevresinde bir araya gelmiştir. Dünya tarihinin mutlak son ereğini gerçekleştiren araçlar ise bu büyük adamlar ve etrafındaki kişilerin ortaya koymuş oldukları olaylar zinciridir. Buradan varılacak sonuç ise, tinin kendi son ereğini ortaya koymada bu kimseleri bir araç olarak kullandığını söyleyebiliriz. Fakat bu kimseler kendilerinin bir araç haline geldiğinin farkında değillerdir. Onlar kendi isteklerinin ve tutkularının peşindedirler. Ona göre tutku ile birlikte meydana gelen özel ilgi ve yararın genelin eyleminden ayrılamayacağını belirtir. Bunun sebebi ise, genel- olanın, özel ve belirli olan ile bunun olumsuzlanmasının bir sonucu olduğudur. Dünya

³⁹ Ö. N. Soykan, *Hegel Sisteminde Tarih Felsefesi Betimleyici-Eleştirel Bir Giriş*, s.280.

⁴⁰ G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, s.83.

⁴¹ A.yer.

⁴² G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, s.93.

tarihinde özel olana dair ayrı bir durum gelmektedir. Ona göre bu ise sonlu bir durumdur ve son bulacaktır. Bölünüp birbirleriyle savaşımlar ise özel ilgililerdir ve bu taraflardan birisi ise yenilmeye mahkumdur. Böylelikle bu savaştan, özelin yenilgisinden genel doğmaktadır. Ve genele bu durumdan bir zarar gelmemektedir. Çünkü bu savaşta asıl savaşanların özel tutkular olduğunu ifade eder. Böylelikle tutkuları kendi gayesi için kullanmasına usun hilesi denildiğini belirtir. Dolayısıyla zarar gören tek şey usun kendini kendisiyle ortaya koyduğu şey yiter ve zarar görür. Çünkü ona göre, görünüşlerin bir yanı olumluyken bir yanı olumsuzdur. Bu durumda bireyler gözden çıkartılır ve ortaya koyulur. Ona göre, ide varoluşun ve geçiciliğin bedelini kendisi ödemez, o bu bedeli bireylerin tutkularına ödetmektedir.⁴³

Hegel, *Tarihte Akıl* adlı eserinde *Tinin Gerçekleşmesinin Malzemesi* bölümünde ise ilgililer, istekler aracılığıyla gerçekleşen ereğin ne olduğuna dikkati çekmiştir. Fakat üzerinde durduğu başka bir konu vardır ki o da araçlar dışında, öznel sonlu bir ereğin pratiğe dökülmesinde, onun gerçekleşmesi için olması gereken bir malzeme olduğudur. Dolayısıyla incelenmesi gereken şey, ussal son-ereğin uygulanacağı malzeme ona göre hangisidir? Tarihteki değişimler öznel istençle beraber ortaya konmuştur. Öznel istençten özneye vurgu yapmaktadır. Önemli olanın insanın ihtiyaçlarıdır. Ussal olan şey, kişinin bilme ve istemesinde, bu malzemedeki kendisini ortaya koymaktadır. Öznel istenç, yöneldiği erek açısından, dünya tarihinde büyük bir tutku olarak incelenmektedir. Fakat bu durumun içinde yaşadığı bir gerçekliğin olduğu ve bu gerçekliği kendisine varoluş ereği yaptığını belirtir. Ona göre, “bu özsel yan, yani öznel istençle genelin oluşturduğu birlik, törel bütündür, somut biçimiyle de devlet. Devlet, bireyin -birey geneli bilip istediği ve ona inandığı ölçüde kendisinde özgürlüğüne sahip olduğu ve tadını çıkardığı gerçekliktir. Devlet böylece öteki somut yanların, tüzenin, sanatın, törelerin, yaşamın rahatlıklarının buluşma noktası olur. Devlette özgürlük nesneleşir ve olumlu olarak gerçekleşir. Ancak bunu, tek kişinin öznel istenci genel istenç sayesinde uygulama buluyormuş, bu uygulamanın keyfini sürüyormuş ve genel istenç onun için bir araçmış gibi düşünmemek gerekir. Devlet, herkesin yaşamına kısıtlamalar getiren bir insan birlikteliği değildir”.⁴⁴ Ona göre bir kişinin keyfine kalmış davranışları özgürlük olarak ifade edilemez. Kısıtlanan özgürlük, tek tek ihtiyaçlar doğrultusunda, istediği gibi hareket etme özgürlüğüdür. Kişi sadece devlette ussal varlığa sahiptir. Dolayısıyla eğitimin tüm amacı da kişiyi öznellikten kurtarıp devlet içinde nesnellik

⁴³ A.g.e., s.108.

⁴⁴ A.g.e., s.113.

kazanmasını sağlamaktır.⁴⁵ İnsanın tüm insanlığını devlete bağlı olduğunu, özünün sadece orada olduğunu belirtir. İnsan, devlet sayesinde bir değere ve tinsel gerçekliğe sahiptir.

Hegel'e göre devlette birey ve devlet arasındaki ilişki bir aile gibidir. "Aile tek bir kişi gibidir: üyeleri kendi kişiliklerinden (bununla birlikte tüzel ilişkiden, ayrıca daha başka özel çıkar ve bencilliklerden de) ya birbirleri için vazgeçmişlerdir (anne babalar) ya da bu kişiliğe henüz varmamışlardır (ilk olarak daha önce anlatılan doğal durum içinde bulunan çocuklar). Böylece de duygu birliği içindedirler, birbirlerine sevgi, güven duyarlar, inanırlar: sevgide birey kendi bilincini öteki bireyin bilincinde edinir, o bilinçle dışlaşır, karşılıklı dışlaşma içinde bulur. Gereksinimlerin ve yaşamın dış koşullarının gerektirdiği yarar ve çıkar ilişkileri, örneğin aile içinde çocukların yetiştirilmesinde olduğu gibi, ortak bir ereği oluşturur. Ailenin tını penatlar,* tıpkı devlette ortaya çıkan halk tını gibi özsel bir tözdür ve her ikisinde de törellik, bireysel kişilik ve ilgilerden vazgeçilmesini, bunların duygu, bilinç ve istek olarak bir yana bırakılmasını gerektirir".⁴⁶ Ona göre devlet, tının son ereğini gerçekleştirdiği kısımdır. Fakat, devlet ele alınışında hep soyut belirlenimlerle ifade edilmişti. Şu an ise tının devlette somut belirlenimi olarak devletlerin tarih sahnesinde ortaya konumu gösterilmelidir. Dolayısıyla bu belirlenim de yine soyuttan somuta doğru olacaktır.⁴⁷

1.4. DÜNYA TARİHİNİN GİDİŞİ

Hegel'e göre şimdiye kadar tarihte olup biten tüm soyut değişiklikler, her zaman daha iyiye, daha yetkin olana doğru olan bir ilerleyişi göstermektedir. Doğada bitmek bilmeyen bir değişim varmış gibi algılansa da ona göre bu, kendisini sürekli yenileyen bir döngüden başka bir şey değildir. Ona göre "güneşin altında yeni hiçbir şey yoktur doğada, bu açıdan bu değişikliklerin bu denli çok biçimli oyunu tekdüzeliğin ötesine geçmez. Yalnızca tinsel temeli olan değişiklikler yenilik getirir".⁴⁸ Bu ise tarih dünyasını ifade etmektedir. Hegel, doğada türün hiçbir ilerleme kaydetmediğini, asıl ilerleme ve değişimin tinde olduğunu belirtmektedir. Onun bu tespiti, evrim kuramına bir karşı duruş ortaya koymaktadır. Fakat, onun görüşlerini detaylı incelediğimizde genellikle evrim kuramının farklı bir ifadesiyle

⁴⁵ A.g.e., s.114.

* Romalılar ve Etrüsklerde aileyi koruyan tanrılar.

⁴⁶ A.g.e., s.121.

⁴⁷ Ö. N. Soykan, *Hegel Sisteminde Tarih Felsefesi Betimleyici-Eleştirel Bir Giriş*, s.281.

⁴⁸ G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sözer, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, Üçüncü Basım: Mayıs 2011, s.150.

karşılaşmaktadır. “Gerçi, doğada da, doğal oluşumların sırası her sonraki basamak bir öncekinin yeniden düzenlenmesi olacak biçimde, insana doğru yükselen ışıklı bir basamaklar dizisini oluşturur ve bir öncekinin yok olması ve kaldırılmasıyla daha yüksek bir ilke meydana gelir, ama bütün bu basamaklar birbirinin dışındadır, bütün tomurcuklar birbiriyle yan yana durur. Birinden ötekine geçiş, yalnızca bu bağlamı kavrayacak tin için vardır”.⁴⁹

Tinin tarihteki gelişimi, kendi kendisiyle kıyasıya mücadelesidir. Aslında ona göre, tinin istediği şey kendisine özgü olan kavramına ulaşmaktır ve o bunu kendisinden saklamaktadır. Bu Soykan’ın ifadesiyle “tinin bir çeşit kendi kendisiyle oyunudur”.⁵⁰ Dünya tarihinde bu oyunbaz tinin kendini açması ve gelişimi basamaklı bir yapıdadır. Başka bir ifadeyle bu süreç basamak basamak ilerliyordur. Hegel’in deyişiyle ilk basamağın, tinin doğallıkla doğrudan doğruya örtüştüğünü, aslında burada bir kişinin özgürlüğüne karşılık geldiğini, ikinci basamağın ise tinin kendi içerisinden çıkıp ta ancak o zaman özgürlüğün bilincine vardığını, yani bazı kişilerin özgür olabildiğini, üçüncü basamağın ise tikel özgürlükten özgürlüğün saf olarak genele yayılmasını yani insanın insan olarak özgür olabilmesini ifade etmektedir. Genel sürecin temel ilkeleri ise bu basamaklar çerçevesinde incelenmektedir. Böylelikle tinin kendisini kavram olarak ortaya koymasının ardından, Hegel somut tarihe geçiş yapacaktır. Devlet olmaksızın yaşayan halkların yaşadığı bu dönemi ön-tarih olarak adlandırmış ve bu dönemin üzerinde çok durmamıştır. Oysaki dünya tarihinin başlangıcını oluşturan bu evre, dünya tarihinin gidişatı üzerinde bize ışık tutmaktadır. Yalnız, bu sadece biçimsel açıdan bağlantı kurulabilecek bir bilgidir. Asıl somut olarak belirlenmesi, tarihin bölümlenmesinin bir sonucudur. Bu bölümlenmeyi Hegel, Doğu dünyasıyla başlatıp Cermen dünyasıyla sonuçlandırmıştır ve bunu 4 kısma ayırmıştır. O, dünya tarihini tinin kendini zaman içerisindeki gösterimini doğa olarak idenin kendisini uzamda yaymasına benzetmektedir. Dünya tarihi halkların, devletlerin, bireylerin, değişim ve olayların uçsuz bucaksız hareketlerini ve buna bağlı değişim ve oluşumlarını sürekli üst üste gelen bir oluşta bulabileceğimizi ifade eder. Böylelikle bu oluşu, insan gelişim çağına göre örnek vererek açıklar. Ona göre insan yaşamına çocuk olarak başlamaktadır. Çocuğun dış dünyaya ve kendisine dair bilgisi duyuları aracılığıyla oluşmaktadır. Böylelikle insan genel tasarımlar basamağına ardından da kavrama basamağına ulaşmaktadır. İnsanın nesnelere asıl doğasını bilmesi ise bu evreden sonra olmaya başlamaktadır.

⁴⁹ A.g.e., s.154.

⁵⁰ Ö. N. Soykan, *Hegel Sisteminde Tarih Felsefesi Betimleyici-Eleştirel Bir Giriş*, s.282.

“Tin’in ilk çağı çocuğun tinselliği ile karşılaştırılabilir”.⁵¹ Dolayısıyla başlanacak ilk yer ona göre Doğu’dur. Burada dünyanın temelinde dolaysız bilinç, öznel istencin ilk önce inanç ve baş eğme olarak bağlı kaldığı tözsel tinselliğin var olduğundan bahseder. Dolayısıyla Hegel, devlette öznel özgürlüğe doğru yönelmeksizin gelişen, gerçekleşmiş ussal özgürlükten bahseder. Bu yüzden Doğu dünyası, ilke olarak töresel olanın tözselliğine aittir. Bu nedenle de yasaların yarısının hukuksal diğer yarısının da töresel olduğunu ifade eder. Aslında burada iki aşırı uçtan bahseder. Bir kısmı tözsel olanda tözsel olan olarak, diğer kısmı bunun tam zıddı olarak bölüştürücü tekliktir. Buradan çıkarılacak sonuç ise doğu dünyasında törelerin zorlayıcı tözsel varlığı ile onun karşısında duran yok edici tekliğin daima bir çatışma halinde olmasıdır. Bu nedenle de hiçbir uyumun olmadığı gibi sonsuz bir çelişki söz konusudur.

Ona göre Yunan dünyası delikanlılık çağıdır. Burada oluşmuş bireysellikler olduğunu belirtir. Bu çağın kendisine bir özgürlük tanıdığını ama bu özgürlüğün ise tözsellik taşımadığını ifade etmektedir. Bu demektir ki, özgürlük henüz tinin derinliklerinde daha ortaya çıkmamıştır. Ona göre bu ikinci ilke, gelip geçiciliğin ve gençliğin dünyasıdır. Dolayısıyla bu dünya, dolaysız bir ahlaksallıktır, yani daha moralite değildir. Aksine, bireyin öznel istenci doğrudan törede ve yasaların direkt alışkanlığında vardır. Doğudaki dağınık halde bulundan ilkeler, Yunan dünyasında dolaysız olarak bir birlik içindedirler.

Bir diğer çağ ise olgunlaşma çağıdır. Bu ise Roma dünyasıdır. “Burada ise birey kendi ereklerinin sahibidir, ama sahip olabilmek için bir genelin, yani devletin hizmetine girmelidir. Burada bireyin kişiliği ile genele hizmet karşı karşıya gelir”.⁵²

Dördüncü olarak Cermenik çağ gelir. Bu ise Hıristiyan dünyasına karşılık gelir. Bu çağda, eğer biz tını insana benzetecek olursak, bu insanın yaşlılık çağına tekabül etmektedir. İnsanda yaşlılığın karşılığı ise kişinin şimdiki anda değil de hep geçmişte, anılarda yaşaması demektir. Dolayısıyla burada da tin kendi kavramına döner. Ona göre “Hıristiyanlık döneminde tanrısal tin dünyaya gelmiş, tümüyle özgür olan, tözsel özgürlüğe kendisinde sahip olan bireyin gönlünde yerini bulmuştur. Bu, öznel tinin nesnel tınle barışması demektir”.⁵³ Aslında Hegel’e göre bu çağa ne kadar yaşlılık çağı dese de bu duruma bir düzenleme yapma ihtiyacı belirir. Çünkü yaşlılık, bir çöküşü ve ölüme yakınlığı ifade etmektedir. Fakat o zaman bu çağa olgunluk çağı deseydi, o zaman da bu çağın bir devamı olarak yaşlılık çağına

⁵¹ G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, s.156.

⁵² A.g.e., s.157.

⁵³ A.yer.

değınmek zorunda kalacaktı. Bu da anlamsız bir bölümlenme olacaktı. Ona göre doğal yaşlılık çağı bir zayıflığı ifade eder. Buna karşılık tinin yaşlılık çağı bir yaşlılıktan ziyade bir olgunluğu ifade eder. Ve o bu olgunlukla tin olarak birliğe geri döner. Buradan anlaşılacağı üzere tin, olgunluğun zirvesinde, yaşlı ve güçlü olarak her zaman bu yaşta ve olgunlukta kalacaktır.

Tinin kendisini açıp, bazı basamaklardan geçerek kendisini geliştirdiği ve son ereğine vardığı süreç, başka bir ifadeyle dünya tarihi, tinin, kendini özgürleştirmesi ve kendi bilincine ulaşmasını gösterir. Aynı zamanda bu erek, başlangıçta tinde olanak olarak vardı ve en sonunda da Cermen dünyasında tamamen gerçekleşmiş oldu. Hegel buna tarihin son evresi der. Ona göre dünya tarihi doğudan batıya doğrudur ve Avrupa kesin son iken, Asya başlangıçtır. Son erek Tanrı'nın dünya ile istediği şeydir ve aynı zamanda Tanrı en yetkin varlık olduğu için de kendi kendisinden, kendisinin kendine özgü istencinden başka bir şeyi ister. Fakat böylesine katı bir sav, safdil bir inançtan öteye geçemez. Aksine onun bu anlayışı, onun başka bir düşüncesiyle eşleştirir. Eğer felsefe, karanlık bir tablo çizer ise, işte o zaman yaşamın şekli yaşlanmıştır ve dolayısıyla o bu tablo ile gençleşemez, sadece bilinebilir. Buradan anlaşılacak olan ise, yeni bir çağın artık tekrardan başlatılamayacak olup yalnızca bilgiye sahip olmamızdır. Yani, bir şey olup bitmekte ve ardından onun yalnızca bilimi yapılmaktadır. Bu konuyu daha da açan Hegel, buna sanatı da dahil eder. Ona göre sanat, eskiden olduğu gibi tinsel ihtiyaçların giderilmesi değildir. Artık sanatın bilimi çok daha fazla bir şeydir. Dolayısıyla tarih felsefesi ve sanatın bilimini yapması için Hegel'in, onun kendi düşüncesine göre bitmiş olması gerekmektedir. Hegel'i takip eden ve ondan feyz alan öğrencileri ise, Hegel'den sonra felsefenin de bittiğini ifade etmişlerdir. Eğer ki tarih Hegel'in de ifade ettiği gibi bitmişse, Hegel'den sonraki yılların ve yüzyılların açıklaması nasıl yapılacaktır. Onca düşünür, yazar, sanatkar ve savaşları da içinde barındıran bu “tarih” kendisine nasıl yer bulacaktır?⁵⁴

⁵⁴ Ö. N. Soykan, *Hegel Sisteminde Tarih Felsefesi Betimleyici-Eleştirel Bir Giriş*, s.289.

İKİNCİ BÖLÜM

*Bugün, ya sonun başlangıcı ya da başlangıcın sonudur.
Bugün tarih yazıyoruz.
Eckhard Pfeiffer*

2. NIETZSCHE’NİN TARİH ANLAYIŞI

19. yüzyılın önemli Alman filozoflarından birisi de Friedrich Wilhelm Nietzsche’dir (1844-1900). 15 Ekim 1844’te, Prusya Devleti’nde, Almanya Lützen’de doğdu. Daha beş yaşında iken babasını kaybeden Nietzsche, bu durumun onu derinden sarsması yüzünden takribî bir sene sonra annesi ve diğer akrabalarıyla birlikte Naumburg’a yerleşti. Çalışkan ve başarılı bir öğrenci olduğu bilinen Nietzsche, küçük yaşta dahi kendi kendine sorular soran ve cevaplar arayan bir isimdir. 13 yaşında otobiyografisini yazması dolayısıyla ayrıcalıklı bir niteliğe sahip olan düşünür, zihninin çehresinde belirmiş dini kuşkuları 4 sene sonra yazdığı şiirlerine etki etmiştir.

Nietzsche, üniversite eğitimini bir dönem ilahiyat alanında sürdürmüş fakat imanını kendi içinde sorgulamaktan vazgeçmemiş bir isim olmuştur. Ailesi tarafından dini açıdan çok tahakküm görmesi ve Hristiyanlığın yanıtlamakta güçlük çektiği sorular yüzünden artık içki içmeye ve ayinlere gitmemeye başlamasına sebep olarak görülmüştür. 1865 Ekim ayında Leipzig’de genelev ziyaretlerinde frengi mikrobu kapıldığı belirtilen düşünürün kadınlara karşı sergilediği muhalif tutum dahi görüşleri ekseninde değerlendirilmiştir.

Düşünürün her bir görüşü kendi yaşam felsefesinin beraberliğinde dönemin önemli filozoflarından Arthur Schopenhauer’in izlerini bünyesinde barındırmıştır. Schopenhauer’ın en önemli eseri olan *İstem ve Tasarım olarak Dünya’yı* keşfetmesi onun düşüncelerini büsbütün değiştirmiş ve felsefesini ayrıntılı inceledikten sonra Nietzsche’nin de kendisini “Schopenhauer’cu” olarak lanse etmesine olanak sağlamıştır. Onun felsefede süregelen ilerleyişi ve ortaya koyduğu tarihsel çizgi kendisinin çalışmalarında varolan yoğunluğa aralık olmuştur. Frenginin beyin felcine sebep olan üçüncü evresinin düşünürü yatağa bağımlı hale getirdiği güne değin tarihin ilerleyişine katkısı soluksuz sürmüştür. 25 Ağustos 1900 tarihinde

hayatını kaybettiği bilinen filozof daima yaşadığı çağın felsefesine aykırılığıyla akıllarda yer etmiştir.

Yaşadığı çağın felsefesine aykırı filozof Nietzsche, tarih üzerine fikirlerini *Zamana Uymayan Düşünceler* kitabının *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Zararı Üzerine* kısmında görmekteyiz. Başlıkta da görüldüğü üzere o tarihe, yaşama kattığı kıymet bakımından değer vermektedir. Kitabında sık sık Goethe'den alıntı yapan Nietzsche, tarihin değeri ve değersizliği üzerine düşüncelerini Goethe'ye ait olan "etkinliğimi artırmadan ya da doğrudan doğruya canlandırıp (yaşamıma) bir şey katmadan bana yalnızca bilgi veren her şeyden nefret ediyorum"⁵⁵ ifadeleriyle başlatmıştır. O, yaşamı tahrip eden ona zarar veren tüm vaziyetleri tenkit eder. Bilim, sanat, tarih yaşama hizmet gayesiyle kullanılmalıdır. Etkin, daima ilerleyen ve üst insana* giden yolun buradan geçtiğine inanır. Böylelikle her şeyi tarihselleştiren, geçmişi bugünden kıymetli gören ve yaşamı hiçe sayan aşırı tarih bağımlılığını da etkin insanların önünde bir mani olarak gördüğü için eleştirmektedir.

Onun tarih anlayışını tamamlayan birkaç öge bulunmaktadır. Bu unsurlardan birincisi "ebedi dönüş" düşüncesidir. Her şeyin sonsuz kere tekrarlandığının anlatıldığı ebedi dönüş ilkesi, tarihin ereksiz olduğu düşüncesi, sabit olmayan sürekli akış halinde olduğu fikriyle temellenmektedir. O tarihe aşırı bir mana yükleme düşüncesine karşı çıkmaktadır. Çünkü tarih bir amaca dayanmamaktadır. Dolayısıyla tarihin erekli olarak devamlı ilerlediği düşüncesini eleştirmektedir. Evrende esas var olan oluştur ve bu varoluşun ise bir ereği/amacı yoktur. Gerçekleşen durumlar ve olaylar arasında ise bir uyum yoktur. Böylelikle tarihin bir ereğinden ve bir son noktası olduğu fikrinden bahsedilemez. Tarihe bakıldığında içinde bulunulan tarihteki insanların daha önceki çağlardaki insanlardan daha adil ve daha tarafsız olmadığını belirtir. Dolayısıyla tarihte daha iyiye doğru bir akıştan bahsedilemez. Ayrıca tarihin ereği en sonunda değil yalnızca en yüksek insanlık vaziyetlerinde yer almaktadır. "Tarih, değişmez ve tamamlanmış bir olay hakkında sonsuza dek geçerli bir bilgi değildir".⁵⁶

⁵⁵ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı Düşünceler II)*, çev. Nejat Bozkurt, İstanbul, Say Yayınları, 11. Baskı 2015 s.33.

*"Geleneksel ahlaki köle ahlaki olarak görüp değerlendiren, eşitlik kavramına karşı çıkıp, ahlaki değerlerin son çözümlemede insanın gerçek doğasına, insandaki güçlü olma isteğine dayanması gerektiğini öne süren Alman düşünürü Friedrich Nietzsche'nin öngördüğü insanlık düzeyi; insanın evriminin bundan sonraki aşamasında ortaya çıkacak bir insan tipi olarak, değerleri gözden geçirme, yeni baştan yaratma ve güçlü olma isteğini hayata geçirme cesaretinde olan insan için kullanılan deyim." [Bkz. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları*, İstanbul, 1999, s.880]

⁵⁶ K. Jaspers, *Nietzsche Nasıl Felsefe Yapıyordu?*, çev. Murat Batmankaya, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2008, s.372-373.

Jasper'sin bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Nietzsche'ye göre her zaman oluşun olduğu ve bitmiş bir durumun olmadığı ve bu yüzden de tarihe dair bilginin durağan olmadığı anlaşılmaktadır.

Evrende gerçekleşen bütün olaylar sürekli bir dönüş ve akış içerisindedir. Her şey önceden sahip olduğu şekli alarak tekrardan ortaya çıkmaktadır. Nietzsche *Güç İstenci* adlı eserinde bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “ Her şey olur ve ebediyen tekerrür eder, bundan yakayı sıyırmak mümkün değildir”.⁵⁷

Yaşamın sürekliliği ve sonsuzluğu açık bir şekilde bilinir. Dolayısıyla da yaşama aldatici hayaller kurarak dayanabilen insanlar ile yaşamdan yılmayan insanlar birbirinden ayırt edilebilecektir. Ona göre burada amaç her şeye rağmen yaşamayı becerebilen insan nesli ortaya koymaktır. Bu insan nesli vasıtasıyla yaşam kendisini olumsuzlayan öğelerden sıyrılacaktır. “Yaşamın kendisi bu çok önemli Bengi Dönüş düşüncesini buldu: yaşam en üst engelinin ötesine geçmek istiyor”⁵⁸ ifadeleriyle Klossowski yaşamda varolan olumsuz öğelerin tesirine rağmen yaşamdan bıkmayan ve yaşama hakim olan insanlar tarafından ebedi dönüş fikirleriyle olumlandığını belirtir. Nietzsche'ye göre insanlar içinde buldukları yaşamı onaylamaları gerekmektedir. Sadece böyle olursa yaşam sonsuz defa tekrar yaşanabilmek istenebilmektedir.

Aynı zamanda Nietzsche'nin üstinsan kuramı, onun yaşamı onaylamak için ortaya attığı ve sonsuzluk içerisinde akış halinde olan, sonsuz bir gelişme düşüncesine dayanmaktadır. Aynı şekilde yaşamı onaylamak için ortaya koyduğu ebedi dönüş düşüncesi de olayların aynı şekilde tekrarlanacağı düşüncesine dayanmaktadır ve gelişmenin, ilerlemenin tersi bir kuramdır. Karşıdan bakıldığında onun fikirlerinde bu iki kuram birbirleriyle çelişki halinde gibi gözükse de ayrıntılı ele alındığında bir çelişki olmadığı gözlenmektedir.

“Tarih, geçmişten geleceğe doğru giden kesintisiz bir yaratma akışıdır”.⁵⁹ Bu akışın merkezinde geçmiş, şimdi ve gelecekte insan yer almaktadır. Buna göre bu tarihin mevzusu aralıksız olan bu yaratma sürecinin kendisi üst üste gelen başarılarıdır. İnsanın bu tarihi süreçte sürekli bir gelişme durumunda olduğuna dikkat çeken Nietzsche, geçmişte yer alan tüm olaylar ve hikayelerin tarihin konusu olmadığını ifade eder. Tarih daima yükselmeyi icap

⁵⁷ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, çev. Sedat Umran, İstanbul: Birey Yayıncılık, 2010, s.496.

⁵⁸ P. Klossowski, *Nietzsche ve Kısırdöngü*, çev. Mukadder Yakupoğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999, s.91.

⁵⁹ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, s.24.

ettirmektedir. Yaratıcı bir durumdayken daha da yaratıcı bir duruma vuku bulmak gerekmektedir.

Nietzsche'ye göre değişmeden sabit kalan ve sınırlanmış nesnenin tarihi yoktur. Zaten bu nesne sadece şu anda yaşamaktadır. Geçmişi ve geleceği yoktur. Onun buradan kastettiği aslında bir hayvandır. İnsan farkında olarak kendisini yenileyen, bir öz taşıyan tarih varlığıdır. Dolayısıyla hayvanı tarih dışı olarak ifade eder. “Çünkü hayvan, geriye hiçbir kesir bırakmayan bir sayı gibi şimdinin içinde yitip gider, kendini başka türlü göstermeyi bilmez, hiçbir anda hiçbir zaman olduğundan başka türlü görünmez, şimdi açık olmaktan başka türlü olamaz”.⁶⁰ Hayvan doğanın kendisine verdikleriyle sınırlanmıştır. Buna karşılık insan kendi isteklerini kullanarak katı kalıpları bırakabilmektedir. Böylelikle insan tarihin dışına çıkmakta ve tarihin yaratıcı bir parçası olarak kalmaktadır.

İnsanın tarih dışına çıkan bir varlık olması ile hayvanın tarih dışı bir varlık olmasının, insan ve hayvanı ayıran en önemli noktanın insanın bilinçli ve yaratıcı bir varlık olması hayvanın ise bilinçsiz bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır. Tarihin dışına çıkmak insan için ahlaki bir zorunluluk iken hayvanın tarih dışı kalması doğal bir durumdan kaynaklanmaktadır.

Ona göre tarih üstinsanın bilimidir. “Tarih, büyük yaratmaların, uygarlığın özünü kuran geliştirici ilkelerin, insanı aşamalı olarak başarının en yüksek doruğuna ulaştıran girişimlerin, kendi varlığında evrenin yaratıcı özünü dile getiren üstinsanın bilimidir”.⁶¹ Bilim adamı ve sanatçılarla üstinsanı karşılaştıran Nietzsche, bilim adamı ve sanatçının da yaşamın izleyicisi olduğunu ve bu kimselerin yaşamı yeniden yaratmadan ziyade var onu tekrar keşfedip düzenlediğini belirtmektedir. Burada sadece yaşamı tekrardan yaratan insan tam insan olmaktadır. Sanatçı özgür düşünse bile yok olmaktadır. Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt* adlı eserinde üstinsandan şu şekilde bahsetmektedir: “...Tanrı öldü! Ey yüksek insanlar, en büyük tehditti bu Tanrı sizin için. O toprağa gömüldükten sonra, yeniden dirildiniz siz. Asıl şimdi büyük öğle geliyor, asıl şimdi olacak yüksek insan-efendi!... Asıl şimdi doğum sancısıyla kıvrılır insan istikbalinin dağı. Tanrı öldü: ve bundan böyle isteriz ki biz, -üst insan yaşasın... Ah kardeşlerim, benim adıma, aşın bugünün efendilerini, -bu küçük insanları: Bunlardır, üst insan için en büyük tehlike. Ey yüksek insanlar, aşın küçük faziletleri,

⁶⁰ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı Düşünceler II)*, s.38.

⁶¹ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, İstanbul: Say Yayınları, 2011, s.25.

küçük kurnazlıkları, kum tanelerine mahsus nezaketi, karıncalara mahsus gösterişli, lakin önemsiz meşgaleleri, sefil miskinliği, çoğunluğun refahını!”⁶²

Ona göre üstinsan, kendi sınırlarını aşması sonucunda ortaya çıkmaktadır ve o bu haliyle de tıne benzemektedir. Tarihsel bir varlık olan insan, doğurup yaratan sürekli bir gelişim halinde olan bir hayatın içerisinde yer almaktadır. İnsan kendini aşan ve sürekli değişen bir varlıktır ve o yaratıcı eylem “istenç”^{*} tarafından şekillendirilmektedir. Buna göre insan yüce bir istençtir ve kendi kendisiyle sınırlıdır. İnsanın amacı üstinsana varmaktır. “Evren bütününde oluşumun, her yarattığıyla kendini aşan, daha yüksek bir aşamaya varan, etkileyen, etkilenen varlığın simgesi durumunda bulunan insan için erek, en üstün olmaktır”⁶³ Fakat her insan bu yücelik kavramına sahip değildir. Dolayısıyla bu insanlar toplumu meydana getirmekte ve sözü edilen üstinsanın meydana gelmesi için bir vasıta olarak yer almaktadırlar. Aynı zamanda doğanın üst insanı meydana getirmek için diğer insanları birer artık olarak belirtmektedir. Bir artık olarak ifade ettiği insanların ise sayılarının fazla olduğunu aynı zamanda birçok insanın içinden üstinsanı çıkarmanın ise doğanın bir ereği olduğunu ifade etmektedir. “Üstinsan bütün kötülüklerin, eksikliklerin, uyumsuzlukların ortasında bir ışık gibi bozulmadan, kendi kendisiyle bütünleşen ve yalnız kendi kendisine yeten bir varlıktır”⁶⁴ Ayrıca tarihsel süreçte yaratıcı olan insan ile tarih dışı olan hayvan ile kıyaslayan Nietzsche, tarihselliğin gerekli olduğunu fakat tarih dışı kalmanın da gerekli olduğunu belirtmektedir.

2.1. TARİHSEL OLAN İNSAN İLE TARİH DIŞI OLAN HAYVANIN KARŞILAŞTIRMASI

İnsan ve hayvanı tarihi olayları unutmak konusunda kıyaslayan Nietzsche, insanın geçmişi unutamayarak hala acı çekmeye devam edebilme potansiyeline sahip olduğunu belirtirken, hayvanın insandan farklı olarak geçmişte değil de şimdi de olduğunu ve anı yaşadığını belirtmektedir. Hayvan ona göre yiyip içmekte ve uyumaktadır. Yaşadığı hazza ve acıya o anlık tepki veren ardından unutan hayvan dolayısıyla sonrasında üzüntü ve kaygı duymamaktadır. Hayvanın tarih dışılığını kıskanan insan, kendisini hayvandan üstün görmeyen yanı sıra ona imrenerek bakmaktadır. Çünkü insan geçmişinden dolayı sonrasında

⁶² F. Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012, s.291.

^{*} Bir davranımı yapmayı ya da yapmamayı seçtiren ya da gerçekleştiren zihin gücüdür.

⁶³ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, s.25.

⁶⁴ A.g.e., s.26.

üzüntü ve acı duymak istememektedir. Ona göre eğer ki insan hayvana soru yöneltebilseydi şu cümleleri kullanırdı: “...neden bana Mutluluğun dan söz etmiyorsun da yüzüme bakıyorsun öylece, diye sorsa hayvan herhalde, söylemek istediğim şeyi hemen unutuyorum da ondan, diye yanıt verecekti- ama işte o bu sözü bile unutup sustu: insan buna yeniden şaşırıp kaldı”.⁶⁵ İnsan yaşadığı her türlü anıyı bir türlü unutmayı öğrenemediği için geçmişe takılı yaşamaktadır. Bu yüzden geçmiş insanın adeta prangası haline gelmiştir. “İnsan unutmayı bir türlü öğrenemeyip de hep geçmişe bağlı kaldığı için şaşar durur kendine de: istediği kadar ileri ve çabuk yürüsün, zinciri ile birlikte yürür, hızla akıp geçen olaylarla bağlıdır gene de. Şaşılacak bir şey: An, birden burada, bir yok, daha önce bir hiç, daha sonra bir hiç, yine de bir hayal gibi yeniden gelir ve daha sonraki bir an’ın rahatını kaçıır”.⁶⁶

“Saadet dolu bilgi yoksunluğuyla bir andan diğerine geçen bir hayvanın tersine insan, daima beraberinde taşıdığı, geçmişe dair bir bilinçliliğe sahiptir. Hayvan, tarihsel olmayarak da yaşayabilir çünkü var oluşu sadece şimdiki anla ve anlık ihtiyaç ve arzuların tatmin edilmesiyle sınırlıdır”.⁶⁷ Geçmiş insanları her zaman etkisi altına almıştır ve omuzlarında bir yük olarak durmaktadır. İnsan bu yükü bir kere yadsımaya, yok saymaya çalışmaktadır, fakat diğer insanları hayran bırakma amacıyla davranmaktadır ve bunu da tam olarak gerçekleştiremez. “...otlayan sürüyü ya da daha sıkı bir yakınlık içinde, henüz yadsınacak bir geçmişe olmayan ve geçmişle geleceğin çiti arasında pek mutlu bir körlük içinde oynayan çocuğu görmeye, sanki yitirilmiş bir cennet düşüncesi kaplar onu. Ama artık çocuğun oyunu da bozulmak zorundadır: Ancak zamanı gelince unutmanın dışına çağrılır. İşte o zaman “bir zamanlar” sözcüğünü anlamayı öğrenir, insanlara savaş, acı ve usançla gelen ne varsa her şeyi çözümleyen o anahtar sözcük (parola) varoluşunun aslında ne olduğunu kendisine anımsatır – hiçbir zaman sona ermeyecek olan bir bitmemişlik, bir hikâye durumu (imperfectum)”.⁶⁸

Unutmanın kişinin en çok istediği şey olduğunu ifade eden Nietzsche, bunun kişiyi mutlu hissettirdiğini ve mutluluğa ulaşma isteğinin kişiyi ayakta tutup yaşama isteği sağladığını belirtmektedir. Berman’ın ifadesiyle “insan, bugün herhangi bir şey başarabilmek ya da yaratabilmek için, geçmişe gönüllü olarak unutulmalıdır”.⁶⁹ Nietzsche mutluluğa erişme çabasında Kinikleri haklı bulduğunu belirtmektedir. “Bir mutluluk ya da yeni bir mutluluğa

⁶⁵ A.g.e., s.37.

⁶⁶ A.yer

⁶⁷ K. A. Pearson, *Kusursuz Nihilist*, çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998, s.96-97.

⁶⁸ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı Düşünceler II)*, s.38.

⁶⁹ M. Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor- Modernite Deneyimi*, çev. Ümit Altuğ - Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s.439.

erişme çabası, herhangi bir anlamda, yaşayanı ayakta tutan ve yaşamaya iten şeyse, belki de hiçbir filozof kinikler(köpeksiler) kadar haklı değildir: Çünkü bir kinikin tam bir mutluluk olarak gösterdiği hayvanın mutluluğu, kinik felsefesinin haklı olduğuna canlı bir kanıttır. En küçük bir mutluluk, kesintisiz olarak varoluyorsa ve mutlu kılınıyorsa, bu bir yığın acı, istek ve yoksunluklar arasında yer alan yalnızca küçük bir bölüm olup, hem de bir keyiflenme, bir çeşit çılgınca fantezi olarak ortaya çıkan büyük bir mutluluktan, karşılaştırılamayacak denli çok daha etkili (büyük) bir mutluluktur. Ama en küçük mutluluk da en büyük mutluluk da, mutluluğu mutluluk yapan hep tek bir şey vardır: “Unutabilme ya da daha bilgece söylenirse, mutluluğun sürüp gittiği sürece tarihdışı (unhistorisch) olarak duyumlama yetisi: tüm geçmişini unutarak kendini anın eşğine bırakmasını bilmeyen bir kimse, bir zafer Tanrıçası gibi başı dönmeden ve korku duymadan bir noktada durmasını beceremeyen bir kimse, hiçbir zaman mutluluğun ne olduğunu bilemeyecektir”.⁷⁰ Nietzsche’nin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere kişi geçmişini unutamıyorsa, mutluluğun tadına asla varamayacaktır ve başka kimseyi de mutlu edemeyecektir. Aslında yapılan her davranışın unutmaya ile bağlantısı vardır. Fakat Nietzsche, tarih içerisinde bütün her şeyi bilmeye ve algılamaya çalışan bireyi uyumamak için zorlanan bireye ya da geviş getirmekte olan bir hayvana benzetmektedir. Ona göre hiçbir şey hatırlamayıp tıpkı bir hayvan gibi mutlu olunabilir. Ancak bu durum maalesef gerçek dışıdır. İnsan unutmadan yaşamamaktadır. Doğasına aykırıdır. “İster bir insanda ya da toplumda, ister bir kültürde olsun, uykusuzluğun, geviş getirmenin, tarih duygusunun bir sınırı vardır, bu sınıra gelip dayandı mı, yaşayan bundan zarar görür ve sonunda yok olup gider”.⁷¹ Unutmaya eylemi sadece insanın değil aynı zamanda bir milletin de kötü sonuçlar elde etmemesi için gereklidir. Bugünün yaşamını, tarihin zarar vermesini önlemek için gerekmektedir. Böylelikle de tarihin unutulması gereken limitleri işaretlenmelidir.

Bu tarihin limitlerini diğer bir ifadeyle sınırlarının belirlenmesi için sadece bir insana ya da bir kültür veya bir millete ait olan “plastik güç”ün büyüklüğünün belirlenmesi gerekmektedir. Plastik güçten kasıt, “kendi içinden kendine özgü bir biçimde gelişen güç, geçmiş ve yabancı olanın biçimini değiştiren, ona yeniden biçim veren, yaraları iyileştiren, yitirileni yerine koyan, kırılan biçimlere kendi içinden yeni bir biçim veren güç”⁷² tür. Bu gücün ise az olduğu insanlar hayatlarındaki en ufak bir kötü gidişte ve kayıpta sarsılırlar ve bu durum ona göre küçük bir çizimin kapanmaz yaralar açması gibi şeklinde olduğunu belirtir.

⁷⁰ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı Düşünceler II)*, s.38-39.

⁷¹ A.g.e., s.39.

⁷² A.g.e., s.40.

Bu durumun tersi bir durumda ise yani, plastik gücün fazla olduğu kimselerde ise kişiler, hayatlarındaki en büyük talihsizlikleri yaşamış olsalar bile yine de dimdik ayakta durma güçleri vardır. Dolayısıyla bir kimsenin doğası ne kadar güçlü kökler taşıyorsa, geçmişten o oranda etkilenmektedir. Bu nedenle de güçlü bir doğaya sahip olan kimseye tarih duygusunun zarar verebileceği bir sınır yoktur. Böyle kimse, geçmişinde üstesinden gelemediği durumları ya da olayları unutmaktadır. Kimse kendisini huzurlu hissedebilmek için yaşadıklarını unutabilmelidir, unutulmalıdır. Ona göre “insanın tam zamanında unutmayı bilmesinde olduğu gibi tam zamanında anımsamayı da bilmesine bağlıdır; tarihsel bir duyuşun ne zaman, tarihsel olmayan bir duymanın da ne zaman zorunlu olduğu insanın güçlü içgüdüleriyle sezmesine bağlıdır. İşte okuyucunun üzerinde düşünmeye çağrıldığı önerme şudur: tarihsel olmayanla tarihsel olan; bir kişinin, bir toplumun, bir kültürün sağlığı için aynı ölçüde zorunludur”.⁷³

Tarihsel olan bilginin hangi durumlarda gerekli olup olmadığını fark etmek ise sadece birey için değil, aynı zamanda millet ve kültür için de gereklidir. İnsanın, toplumun ya da kültürün sağlıklı olması için hem tarih dışı hem de tarihsel olması gerekir. O zaman insanın mutlu olabilmesi için tarih dışı bir varlık olması gerekir. Hayvanlar tarih dışı varlıklar olmaları sebebiyle geçmişi unutmaktadırlar, bu yüzden de mutlu olmaktadır. “Bir unutulmuş göstergesi olan Kısırdöngü öğretisi, olduğumuz ve olacağımız şeyin yalnızca sayısız kez değil, her zaman ve sürekli unutulmasına dayanmaktadır”.⁷⁴ İnsan geçmişini unutamadığı her zaman mutluluğa uzak kalacaktır. Aynı zamanda insan hayvan gibi tamamen unutup tam anlamıyla tarih dışı da olamaz. “Tarihsiz insan olamaz”.⁷⁵ Unutmanın en doğru davranış olduğunu belirten, tarihsel olan insan ve tarih dışı olan hayvan arasında unutma konusunda var olan ayrımları ifade eden, insanın mutlu olabilmesi için tarih dışı kalması gerektiğini, böylece unutulması gerektiğini anlatan Nietzsche’ye göre tarihe bir sınır çizilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla birey tam zamanında hatırlamalı ve unutulmalıdır.

⁷³ A.g.e., s.41.

⁷⁴ P. Klossowski, *Nietzsche ve Kısırdöngü*, çev. Mukadder Yakupoğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999, s.90.

⁷⁵ Karl Jaspers, *Nietzsche Nasıl Felsefe Yapıyordu ?*, s.372.

2.2. TARİHSEL İNSAN-TARİH ÜSTÜ İNSAN-TRAJİK İNSAN

Tarih dışı olarak kategorize ettiği hayvanlardan ayrılan insanların, tarihe bakışları da birbirlerinden farklıdır. Nietzsche *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine* adlı eserinde bu insanları 3 kategoride ele alır;

-Tarihsel İnsan

-Tarih Üstü İnsan

-Trajik İnsan

Nietzsche'nin "tarihsel insan" olarak kategorize ettiği kimselerin en belirgin özelliği tarihe bakış açıdır. Onlar için geçmiş, cesaret vericidir ve geleceğe yönelticidir.

Bu tarihsel kişiler, yaşamın varlığın (dasein) anlamının yaşama sürecinin akışında gittikçe ışığa kavuşacağına inanırlar, şimdiye değinki süreci inceleyerek bugünü anlatmak ve geleceği daha yeğın bir biçimde istemeyi öğrenmek için işte yalnız bundan dolayı geriye bakarlar; bu insanlar, her türlü tarihselliklerine karşın, ne denli tarih dışı düşündüklerini ve eylediklerini ve tarih uğraşlarının salt bilginin hizmetinde değil ama ne denli yaşamın hizmetinde olduğunu hiç bilmezler.⁷⁶

Nietzsche bu ifadeleriyle geçmişini sadece geleceği bilmeye doğru yönelen, yaşamın ise gelecekte aydınlanacağına inanan kimseler olarak belirtmiştir. Böyle kimseler geçmişten elde ettikleri bilgilerden geleceğe dair bilgiler ve öngörüler ortaya koymaya çalışmaktadırlar.

Nietzsche'nin ele aldığı ikinci kategorideki ayırimda ise "tarih üstü insanlar" yer almaktadır. Böyle kimseler zaman içerisinde kurtuluşa inanmamakta ve yok saymaktadırlar. Geçmişin başaramadığını ve öğretemediğini geleceğin de öğretmeyeceğine inanmaktadırlar. Bu kimseler için tarih "geçmiş ve bugün bir ve aynıdır; daha doğrusu her türlü çeşitlilik içinde tipik bir biçimde kımıldamadan aynı kalan ve gelip geçici olmayan örneklerin hep varoluşu olarak, değişmez bir değeri olan ve hep aynı anlamı taşıyan durmuş kalmış bir yapıdır".⁷⁷ O, sözlerinin devamında tarih üstü insanın vaziyetini açıklarken şöyle demiştir: "Birbirinden ayrı yüzlerce dil, insanların hep aynı tipik, belli gereksinimlerini karşıladığından, bu gereksinimleri anlayan birinin bütün bu dillerden yeni hiçbir şey öğrenmeyeceği gibi tarih üstü görüşte olan bir düşünür ve ulusların ve tek tek kişilerin bütün tarihini içten aydınlatır, bunu da çeşitli hiyerogliflerin ilk anlamlarını kahince sezerek, hatta adım adım durmadan

⁷⁶ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı Düşünceler II)*, çev. Nejat Bozkurt, İstanbul, Say Yayınları, 11.Baskı, 2015, s.44.

⁷⁷ A.g.e., s.45.

yeniden çıkıp gelen şifreleri yorgunluktan tükenircesine açıklayarak yapar; çünkü olayların bu sonsuzca çokluğu karşısında nasıl o içinde yorgunluk, bıkkınlık ve hatta bulantı duymaz! Öyle ki sonunda aralarında en korkusuz olan bile belki de Giacomo Lopardi ile birlikte yürekten seslenmeye hazırlanacaktır:

Yok, yaşamıyor hiçbir nesne

Değseydi eğer çabaların, önem vermez miydi

(hiç toprak, iç çekmene Acıdır, sıkıntıdır varlığımız ve pis bir

çamurdan başka şey değil dünya

*Sakin ol öyleyse, sesini çıkarma”.*⁷⁸

Buna göre, yüzlerce farklı dilin tümünün aslında hepsi insanların belli ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu ihtiyaçları bilen bir kimse ise bütün bu dillerden yeni olan hiçbir şey öğrenemeyecektir. Ona göre kimse, büyük tarih olaylarının içinde meydana geldiği bu tarih dışı katmanı, farklı vaziyetlerde hissedip bildiğinde ve kendisini bu vaziyetlere ayak uydurduğu zaman, bilen bir varlık olarak tarih üstü kısma çıkmaktadır.⁷⁹ Dolayısıyla tarihsel insan ve tarih üstü insan birbirlerinden ayrılmaktadır. Tarihsel insanın geçmişten etkilenmekte bu yüzden de gelecekte de ümitlidir. Buna karşılık tarih üstü insanın gelecekteki yıllar için umudu bulunmamaktadır.

Ona göre geçmiş ve gelecek arasındaki fark ortadan kalkmış olup, bu ikisinin aynıdır. “Tarih-üstü kişiler bu bilge bakışlarının sonucunda bıkkınlık ve doymuşluk hissetmektedirler. Bu anlamda tarih olgusu onu bilen kişiler için ölü durumdadır”.⁸⁰

Nietzsche üçüncü kategoride, tarihsel ve tarih üstü insanların karşısına ilerleyen insanı ortaya koymuştur. Bu insan türü ise trajiktir ve ebedi dönüşe inanmaktadır. Fakat bu insan tarih üstü kişiler kadar bilgili değildir, sadece yaşam konusunda biraz daha üst konumda yer almaktadır, yaşam onun için “tekrar yaşamak istemeyi isteyecek şekilde”⁸¹ olmalıdır. Bu insan tipine göre onun ahlak yasasının merkezinde “İstediğin şeyi, onun ebedi dönüşünü isteyecek şekilde iste”⁸² anlayışı vardır. Nietzsche işte bu sebeple insanlara trajik bir kültür kazandırmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla Yunan kültürünün düşünce yapısını diğer

⁷⁸ A.yer

⁷⁹ A. Topakkaya ve H. Aşar, “Etkin İstenç Bağlamında Nietzsche'nin Tarih Görüşü”, Kastamonu Eğitim Dergisi, 2018, s.64.

⁸⁰ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, s.67.

⁸¹ K. Jaspers, *Nietzsche Nasıl Felsefe Yapıyordu?* s.571.

⁸² G. Deleuze, *Nietzsche ve Felsefe*, çev. Ferhat Taylan, İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2010, s.94.

düşüncelerinde her zaman örnek olarak vermektedir.⁸³ Bu bağlamda Nietzsche için, trajik insanın yaşamı amaç haline getirerek onaylamak istemesine de bağlı olarak, yaşama hizmet edebilecek üç tür tarih anlayışı ortaya çıkmaktadır. Bunlar ise anıtsal tarih, eskiyi koruyucu antik tarih ve eleştirel tarihtir.

2.3. YAŞAMI OLUMLAYACAK ÜÇ TARİH TÜRÜ

Nietzsche'ye göre yaşamın tarihin hizmetine ihtiyacı vardır. Fakat buna rağmen tarihin aşırı kullanımının, yaşayanlara zarar verdiğini belirtir. Tarih ona göre yaşayanlara üç bakımdan bağlıdır. Bunlardan ilki yaşayanların etkin ve bir şeye erişmeye çabalayan kimseler olmaları, ikinci olarak koruyan ve saygı duyan kimseler olmaları ve son olarak acı çeken ve kurtuluşa gereksinim duyan kimseler olmalarıdır.⁸⁴ Bu üç bağlantıya tarih incelemelerinde üç tür tarih karşılık gelmektedir; birincisi *anıtsal tarih* (monumentalische), ikincisi *eskiyi koruyucu tarih* (antiquarische) ve üçüncüsü *eleştirel tarih* (kritische)dir.⁸⁵

Her üç tarih anlayışı için geçerli olan önemli ilke aşırı tarihselliğe kaçılmamasıdır. O, bu üç tarih anlayışını; “büyük işler yapmak isteyen insan, genellikle geçmişe gereksinim duyduğunda, *anıtçı tarih* aracılığıyla bu geçmişi ele geçirir; buna karşın alışılmışta ve eski değerlerde kalmakta direnen kimse, eskiyi koruyan bir tarihçi olarak geçmişle ilgilenir; ancak bugünün gereksinmesiyle göğsü daralan ve ne pahasına olursa olsun yükten kurtulmak isteyen kimse, eleştirici tarihe, yani yargılayıcı ve mahkûm edici tarihe gereksinme duyar”⁸⁶ ifadeleriyle açıklamaktadır. Açıklamaları seyrinde bu tarih türleri ve karşılığındaki yaşam ilişkilerine sahip olan kişilerin özelliklerini ele almak ise düşünürün *Etkin Kişi ve Anıtsal Tarih* üzerinde düşüncelerini ortaya koyabilmek uğruna daha doğru bir adım olacaktır.

2.3.1. Etkin Kişi ve Anıtsal Tarih

Büyük savaşlara girmiş olan ve tarihle çok ilgilenen kimseleri Nietzsche etkin kişiler olarak tanımlamıştır. “Böyle bir kimse, bir örneğin izinden gitmeye ve daha iyisini yapmaya kendisini iten şeylerin bulunduğu yerlerde, bir galerinin tablolar hazinesindeymiş gibi dolaşan, eğlenceye ya da sansasyona düşkün başıboş kimselere rastlamayı istemez”⁸⁷

⁸³ K. A. Pearson, *Kusursuz Nihilist*, çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998, s.200.

⁸⁴ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı Düşünceler II)*, s.47.

⁸⁵ A.yer

⁸⁶ A.g.e., s.54

⁸⁷ A.g.e., s.48.

ifadeleriyle etkin kişinin tarihi en ince detaylarıyla tetkik eden serbest kişiler hakkında tedirginlik ve hoşnutsuzluk duyduğunu belirtmektedir.

Ona göre geçmişin yaşantı ve olaylarını bugüne taşıma gayesinde olabilir. Fakat bu durum insanı ilerletmekten ziyade tam tersine onun geçmişe çakılıp kalmasına yol açmaktadır. Bu durumda önemli olan kişinin bu sabit fikrinden sıyrılarak tarihi yaşamın hizmetine sunmaktır.

Etkin olan insanlar, etkin gözükmeye çalışan kimselerin karşısında amacına giden yolda cesaretini asla yitirmeden yaşayabilmek için bir nefes alarak durup arkasına bakmaktadır. Tarihin ayrıntılı incelemesini yapan ya da yapmaya çalışan kişiler aslında zayıf ve serbest kimselerdir ve böyle kişiler etkin gözükmelerine rağmen aslında hiç de öyle olmayan olduğu yerde sayan kimselerdir. Gerçekte etkin olan kişinin amacı kişisel mutluluktan ziyade bir milletin ya da bütün kimselerin mutluluğudur. Ona göre etkin kişi “boyun eğip katlanma karşısında geri çekilir ve tarihi boyun eğmeye karşı araç olarak kullanır”⁸⁸

Etkin kimse trajiktir ve yaşamı olumlamak gayesindedir. “Trajik olan olumlamadır: çünkü rastlantıyı olumlar; çünkü oluşu olumlar ve oluştan hareketle varlığı olumlar, çünkü çok’u olumlar ve çoktan hareketle bir’i olumlar. Trajik olan zar atımıdır”.⁸⁹ Dolayısıyla zar atımıyla birlikte ebedi dönüş olmaktadır. Bu atım devam ettiği sürece ebedi dönüş gerçekleşmekte sonuç olarak da etkin oluş ortaya çıkmaktadır. “Ebedi dönüş aynının sürekliliği, denge durumu ya da özdeşin mekânı değildir. Ebedi dönüşte geri gelen aynı ya da bir değildir; dönüş kendisini sadece çeşitlilikte ve farklılaştıranda ifade eden bir’dır”.⁹⁰ Böylelikle ona göre tarihi anıtsal olarak incelemek demek “bir zamanlar var olan büyüklük bir kez var olabildiğine göre, pekala yeniden var olabilecektir; böyle bir kimse cesaretle yolunu sürdürür çünkü zayıf saatlerinde, yoksa olanaksız bir şeyi istemiş olamayayım, diye sorduğunda içine düşen bu kuşku şimdi artık bir yana atılmıştır”.⁹¹

Geçmişte yaşanmış olayların tekrardan meydana gelmesi Nietzsche’ye göre sadece Pythagorasçıların haklı olması koşulunda ortaya çıkacaktır. Ona göre “Pythagorasçıların inancına göre gök cisimlerinin birbirlerine karşı olan durumları aynı şekilde yeryüzünde de en

⁸⁸ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, s.48.

⁸⁹ G. Deleuze, *Nietzsche ve Felsefe*, çev. Ferhat Taylan, İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2010, s.56.

⁹⁰ A.g.e., s.68.

⁹¹ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, s.50.

küçük ayrıntılarına değin yineleneyecektir, öyle ki yıldızlar birbirleri karşısında belli bir durum aldıklarında, hep yeniden, bir Stoacının bir Epikürosçu ile bağdaşması gerekecek, Ceaser yeniden öldürülecek ve bir başka yerde Kolombus, Amerika'yı yeniden keşfedecekti".⁹² Aynı zamanda yeryüzünün yeniden her defasında başladığı zamanlarda güçlü insan Anıtsal tarihi geleneksel doğruluğu içinde isteyecektir. Dolayısıyla her gerçek tam olarak çizilmiş olan özelliği ve biricik halinde istenmektedir. Nitekim anıtsal tarih tümel doğrulukları kullanamayacaktır.

Boyuna eşit olmayan şeyleri birbirine yaklaştıracak, genelleştirecek ve sonunda eşit kılacak; motiflerin ve nedenlerin çeşitliliğini azaltacak, bunu da nedenleri (causae) ortadan kaldırmak pahasına, etkileri (effectus) anıtsal, yani örnek ve öykünmeye değer bir şey olarak göstermek için yapacak: öyle ki anıtsal tarihe, nedenleri elden geldiğince bir yana bıraktığından, biraz abartmayla, her çağa etki yapacak olaylar olmaları bakımından, "kendinde etkiler" (effecte an sich)in bir toplama denilebilirdi.⁹³

Onun kendinde etkilerden kastettiği şey halk bayramları, dini ve askeri bayramlarda kutlanan şeydir. Bu şekilde adlandırılmasının sebebi ise her çağa tesir yapacak olaylar olmasıdır. Bu tesir, ihtiraslı kimseyi uykusundan uyandıracak kadar mühim olup, aynı zamanda bir çalışma ortaya koyacağı zaman onun tabiriyle bir muska gibi göğsünde taşıdığı şeydir.⁹⁴

Tarihi inceleme ve yazma anlayışı bir tehlike durumu ortaya çıkaracaktır. Etkin kimse tarihi irdelediğinde büyük itilimlerin etkisiyle geçmişi ele alacaktır. Geçmiş, ikinci kez var olabilen ve öykünmeye değer bir şey olarak gösterilmesi gerektiği süresince, daha güzel bir duruma getirilmek için uydurulmuş bir masala dönüştürmek, tarihi bozma tehlikesiyle baş başa bırakacaktır. Dolayısıyla anıtsal geçmiş ve mitolojik izah arasında ayırım ortadan kalkacaktır. Böylelikle geçmişin anıtsal incelenmesi tarihi koruyan diğer tarih inceleme biçimleri üzerine egemen olduğunda tarih yani geçmişin kendisi de bu durumdan zarar görecektir. Ona göre, "geçmişin büyük kısımları aynı biçimde unutulur, hor görülür, sürekli akan sıkıcı bir sel gibi akıp gitmeye bırakılır, yalnızca birkaç süslü gerçek adacıklar halinde ortaya çıkar; genellikle göze batar bir duruma gelen az bulunur, nadir kişilerde doğaya aykırı, olağanüstü bir şey dikkati çeker, tıpkı Pythagoras'ın öğrencilerinin öğretmenlerinde görüp tanımak, bilmek istedikleri altın kalça gibi".⁹⁵ Anıtsal tarih, tarihi irdelemede ele aldığı benzeşimler (analogie) nedeniyle hataya düşme olasılığı olacaktır. Bu benzeşimler şaşırtan

⁹² A.yer

⁹³ A.g.e., s.51.

⁹⁴ A.yer

⁹⁵ A.g.e., s.51-52.

biçimde olduğu zaman insanları kötü biçimde etkisi altına alabilmektedir. Böylelikle de coşkulu birisi bağınaz olabilir ya da yiğit biri cüretkar olabilir. Anıtsal tarihi kullanan kimseler iyi ya da kötü niyetli olsun yavuz ve etkili kimselere zarar verecektir. Dolayısıyla da bu durumun tehlikeli sonuçları ortaya çıkacaktır.

Ona göre, “anıtçı tarih, maskeli bir balo elbisesi gibidir. Bu elbise içinde kendi çağlarındaki büyük ve güçlü olana karşı duydukları hınç ve nefreti, geçmiş çağların güçlülerine ve büyüklerine karşı duyulan dolu dolu bir hayranlıkmış gibi gösterirler. Bu maske içinde o tarihselliği inceleme biçiminin gerçek anlamını, karşıt bir anlama çevirerek gizlerler, açıkça bilsinler ya da bilmesinler, öyle bir davranış içindedirler ki şunu demek isterler sanki: Bırakın ölümler yaşayanları gömsünler!”⁹⁶ Yani Nietzsche, çağının insanını, geçmişte yaşanan olayları bugünlere taşıyarak, bugünün güçlü olanlarına duydukları tiksintiyi geçmişin büyük becerikli insanlarına hürmet gösterme maskesi altında saklamalarını tenkit etmektedir.

2.3.2. Koruyan Kişi ve Eski Koruyucu Antik Tarih

Nietzsche’ye göre, tarihin yaşayanlara bağlı olduğu ikinci aşamada, koruyan ve saygı duyan tarih yer almaktadır. Bu kısımda yer alan kimse, yaşadığı ve geldiği çağa bağlı ve aynı zamanda sevgi ve saygıyla geriye dönüp bakandır. Böylelikle geriye doğru sevgiyle bakan kimse aynı zamanda kendi varoluşu için duyduğu minnettarlığın borcunu da ödemektedir. Böyle kimseler geçmişine saygıyla yaklaştıkları için, geçmişten gelen şeylere önem verdiklerinden kendisinin doğduğu şartları koruyarak gelecek çağlara da iletmek istemektedirler. Dolayısıyla o aynı zamanda yaşama hizmet etmiş olacaktır. Bu nedenle bu kimselerin ailelerinden kalan miraslara da yaklaşımları farklı olacaktır. Geçmişine dolayısıyla eskiye bağlı olan kişinin ruhu, o eskimiş malların içerisine yerleşerek orasını sıcak bir yuva haline getirmektedir. Ona göre bu kimse; “içinde yaşadığı kentin tarihi, onun gözünde, kendisinin tarihi olur; surları, yüksek kuleleriyle kale kapılarını, belediye yönetimini, halk bayramlarını, kendi gençliğinin resimlendirilmiş bir anı defteri gibi görür ve bütün bu şeylerde kendini yeniden bulur; kendi gücünü, uğraşlarını, sevincini, yargısını, kendi çılgınlıklarını ve yakışsız davranışlarını yeniden keşfeder”⁹⁷ ifadeleriyle nasıl bir perspektifle ele aldığını

⁹⁶ A.g.e., s.53.

⁹⁷ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, s.55.

belirtmektedir. Geçmişine bağlı olarak yaşayan kimse her yerde anılarını hatırlamaktadır dolayısıyla bu yaşadığı olayların tekrardan yaşanması ihtimalini düşündüğü için “biz” mantığıyla ilerlemektedir. Bu “biz” bakışıyla, eskiyi koruyan kişi tek tek kişilerin geçici olan farklı yaşamlarının üstüne çıkmakta ve oradan bakarak kendini evinin, kuşağının ve kentinin ruhu olarak görüp algılamaktadır.

Antik tarihe sevgi ve saygı duygusuyla yaklaşan ve değer veren kimseler için kültür ve değerler adeta bir anı defteridir. Ulusa (millele) ait ruh kişinin ruhu haline gelmektedir. Milletin başına gelen bir meselede bu tarih anlayışı bariz hale gelmektedir. O, bunu bir ağaç örneği vererek ortaya koymaktadır: Ağaç kendi kökünden dolayı bir esenlik duygusu duymaktadır, böylece bu kök sayesinde kendisinin rastlantısal ya da keyfi olarak var olmadığını, bir geçmişe sahip olduğunu algılamaktadır. Bu geçmişte mirasçı bir çiçek ve meyve olarak meydana gelmiş olduğunu bilmek ağacı mutlu etmektedir, böylece bu geçmişten çıktığı için var oluşu hoş görülmekte ve haklı çıkmaktadır, bu ise ağacı mutlu etmektedir.⁹⁸ Fakat Nietzsche bir konuda tekrardan uyarılmaktadır. Nasıl anıtsal tarih aşırılığı geçmişe zarar verilebiliyorsa, eski koruyucu antik tarihin de aşırılığı geçmişe zarar verebilmektedir. O ağaç örneğini burada da vererek, şunu açıklama ihtiyacı hisseder:

Daha önce anıtsal tarihi incelerken gördüğümüz gibi, burada da tarih yaşama hizmet etmez ve yaşama itilimleriyle yönetilmezse, geçmişin kendisinin de zarara gireceğini görürüz. Biraz düş gücü (hayal) serbestliğiyle konuşacak olursak; ağaç, kökünü görebildiğinden çok duyumsar: Ama bu duygu, kökün büyüklüğünü, görülebilen dallarının büyüklüğüne ve gücüne göre ölçer. Ağaç bu konuda yanılınsa isterse: Kendini çevreleyen bütün bir orman üzerinde nasıl bir yanılma içinde olacak! Bu orman üzerine bütün bildiği ve duyduğu, ancak bu ormanın kendisini engellediği ya da kendisini ilerlettiği, kendisine yol açtığı ölçüde –ama bunun dışında hiçbir şey.⁹⁹

Yani orman hakkında sadece kendisini ilettiği ölçüde bilgi sahibi olabilmekten bahsetmektedir. Nietzsche bu verdiği örneğe benzer biçimde eskiye bağlı tarih duygusunun geçmişle ilgili bilgisinde eksik olduğunu şu cümleleriyle vurgulamaktadır: “Bir insanın, bir kent halkının, bütün bir ulusun eskiye bağlı tarih duygusunun her zaman çok dar ve sınırlı bir görüş alanı vardır; en büyük olanı hiç görmez, gördüğü az ve küçük olanı da çok yakından görür ve onu farklı bir biçimde görür; onu ölçemez, bundan dolayı da her şeyi aynı önemde bulur, bundan dolayı her ayrıntıya, her teke, tek olana çok önem verir. Böyle olunca da geçmişteki şeyler için değer ayrılıkları, nesnelere birbirine olan bağlantısını doğru olarak

⁹⁸ A.g.e., s.56-57.

⁹⁹ A.g.e., s.57.

ölçecek oranlar yoktur artık; nesnelere için de oranlar, eskiyi koruyucu bir gözle geriye bakan tek kişilere ya da uluslara göredir yalnızca”.¹⁰⁰ Ona göre daha yeni bilinmeye başlayanla, her eski olana aynı derecede değer verildiğinde artık yeni oluşma aşamasında olan şeyler geri çevrilerek bunlara ters de düşülebilecektir. Böyle olunca “bugünün canlı yaşamı, tarihi artık canlandıramadıkça ve coşturamadıkça eskiye bağlı tarihin kendisi de soysuzlaşır”.¹⁰¹ Yani onun tabiriyle ağaç dallarından köklerine doğru inerek ölmeye başlayacak ve en sonunda da kökü tamamen bitecektir. Dolayısıyla, eskiye bağlı antik tarih yaşamı korumaktadır fakat olmakta olan yaşamın kıymetini azaltmaktadır. Böylelikle oluş halindeki yaşamı hissedemediği için yeniliklere karşı duruş sergilemektedir.

2.3.3. Acı Çeken Kişi ve Eleştirel Tarih

Nietzsche’ye göre insanın üçüncü olarak yaşamın hizmetinde kullanılmak üzere, anıtsal ve eskiyi koruyucu tarihin yanında eleştirici bir tarihe de ister istemez gereksinimi vardır. Eleştirel tarih yaklaşımının insanı, tarih tutsaklığından koruyabileceğini düşünen, gerektiğinde ise geçmişi mahkeme önüne çıkarır gibi sorguya çekmek gerekir. Ancak burada mahkeme de, yargılayan kişi olarak yargıç da, insan ve onun yaşamıdır. Ona göre, “geçmiş mahkeme önüne çıkarmak, kılı kırk yararcasına sorguya çekmek ve sonunda mahkûm etmekle erişilebilir; her geçmişin bir değer olduğu düşüncesi yargılanıp cezalandırılacaktır, çünkü burada bir kez insanca şeyler söz konusudur: Her zaman insanın gücü ve güçsüzlüğü egemendi bu şeylerde”.¹⁰² O yaşamın bir yargıç olduğunu belirtmektedir. Fakat yaşamın yargısı ona göre her zaman adaletsiz ve haksızdır ve hiçbir zaman bilginin tek bir kaynağı olmadığı için kayırma yapmaktadır. Adalet, yaşamın yargısını yargıladığında ise bu yargı düşmektedir. Ona göre mademki meydana gelen her şey yok oluyorsa o zaman hiçbir şey ortaya çıkmaya daha iyi olacaktır. Bu yüzden yaşamak için güçlü olmak gerekmektedir. “Çünkü ortaya çıkan ne varsa hepsi göçüp gitmeye değer, öyleyse hiçbir şey ortaya çıkmasaydı daha iyi olurdu”.¹⁰³

Luther de bir dönem, dünyanın Tanrının unutkanlığı yüzünden meydana gelmiş olduğunu söylemişti; yani Tanrı “güçlü, sağlam kanıtları” düşünmüş olsaydı, dünyayı yaratmazdı. Ama unutmaya gereksinimi olduğu için yok etmeyi de ister. İşte o zaman

¹⁰⁰ A.yer

¹⁰¹ A.g.e., s.58.

¹⁰² A.g.e., s.59.

¹⁰³ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, s.59-60

*herhangi bir şeyin, örneğin bir ayrıcalığın, bir kastın, bir hanedanın varoluşunun ne denli adaletsiz olduğu, bu şeyin çöküşü, geçmişi eleştirel bir biçimde incelenir, o zaman ele bıçak alınıp saplanır, bütün ulu şeylerin acımasızca üzerlerinden geçilir.*¹⁰⁴

Yani Tanrı, unutkan ve eğer unutkan olmasaydı ve düşünebilmiş olsaydı dünyayı yaratmazdı. O unutmaya gereksinimi olduğu için yok etmek ortadan kaldırmak istemektedir. Fakat unutulmaz ise işte o zaman geçmişteki herhangi bir şeyin var oluşunun adaletsizliği, çöküşü tetkik edilecek ve her ne kadar yüce olursa olsun o zaman her şey acımasızca ortadan kaldırılacaktır. Fakat bu yol yaşamın kendisi için tehlikelidir. Geçmişin ortadan kaldırılması aşamasında yaşama hizmet eden kimseler ya da devirler her zaman tehlikededir. Nietzsche'ye göre, "biz ancak bizden önceki kuşakların tortusu, kalıntısı olduğumuzdan, aynı zamanda bu kuşakların yanlış davranışlarının, tutkularının, yolsuzluklarının, hatta cinayetlerinin de tortularıyız, kalıntılarıyız; kendimizi bu bağlardan bütünüyle koparmamız olanaksızdır".¹⁰⁵ Ona göre he ne kadar bu yolsuzlukları suçlu bulup kendimizi sıyırmaya çalışsak da kendimizi bu ortamdaki kurtardığımızı düşünmek yanlış olacaktır. Dolayısıyla insanlar soylarından aldıkları doğaları ve bilgilerini çatışma haline sokabilmektedirler. Doğuştan gelen ve geçmişten beridir aldıkları eğitimle mücadeleye girmektedirler. Dolayısıyla birinci doğalarını tesirsiz hale sokarak kendilerine yeni bir iç güdü ve alışkanlık empoze etmektedirler. Ona göre "bu, insanın kendisinin çıkmış olduğu bir geçmişi bir tür *a posteriori** olarak yaratma denemesidir: Yine de tehlikeli bir deneme, çünkü geçmişi yadsımada bir sınır bulmak pek güç de ondan, ikinci doğalar (yapılar) çoğu kez birinci doğadan zayıftırlar da ondan".¹⁰⁶

Ona göre eleştirici tarih anlayışı yaşamın daha ileriye taşınabilmesi açısından anıtsal ve eskiyi koruyucu tarihe göre daha önemlidir. Çünkü kişinin hayatını devam ettirebilmek için geçmişindeki bazı kısımları yok ederek bazı zamanlarda ortadan kaldırmalıdır. Dolayısıyla geçmişini sorgulayarak en sonunda onu mahkûm etmektedir.

Nietzsche'nin ele aldığı bu üç tarih anlayışı yaşam için yapılan tarih incelemelerinin yararlı işleridir. Çünkü her milletin bireyi veya kültürü geriye dönüp bakmak için tarihsel geçmişi incelemek durumundadır. Fakat nu tarih bilgisinin gerçek yaşamın önüne geçmesi ve abartılması doğru olmamaktadır. O, yaşadığı çağın tarih bilgisini abartmasını eleştirmiştir ve modern kültürün gerçek olmadığını ve bunun kültür üzerine bir bilgi olduğunu belirtmiştir.

¹⁰⁴ A.g.e., s.60

¹⁰⁵ A.g.e., s.60.

*"Duyu deneyinden türetilen, duyu deneyi aracılığıyla kazanılan bilgiye verilen ad." [Bkz. Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s.67]

¹⁰⁶ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, s.60.

Ona göre aslında modern insanın bir kültürü yoktur. Buna göre bu insan yalnızca gezen, yürüyen bir ansiklopediden ibarettir. O, tüm insanların, ulusların her birinin amaçları ve ihtiyaçlarına göre bazen anıtsal, bazen koruyucu, bazen de eleştirici tarih biçimindeki bilgiye ihtiyaç duyduklarını söylemektedir. Bir yüzyılın tarihle olan bağlantısı açlık ile harekete geçmekte olup, ihtiyaçlara göre şekillenen ve içte bulunan biçimlendirici plastik bir güçle şekil aldırılan bir ilişkidir. Tarih bilgisinin istenme amacı yalnızca şimdiye ve geleceğe dair hizmet çerçevesinde istenmelidir. Dolayısıyla tarih ve yaşam arasında doğal bir ilişkiden açıkça söz edilebilmektedir. O, bu ilişkiye kendi yaşadığı yüzyılda da şahit olmak istemektedir. Fakat bunu yerine tarihin bilim olması gerektiğini söyleyenler sebebiyle, bu istek yerini çekinmeye ve ürkekliğe bırakmaktadır. Bu nedenle o, geçmişteki her şeyin kişilerin üzerine bir karabasan gibi çökmüş olduğunu belirtmektedir.

Geçmişe dair bütün oluşan her şey için bakış açıları değişmiş durumdadır. Ona göre bu ilk bakışta anlaşılamayan bir oyundur ve geçmişte de kimsenin böyle bir oyun içinde olduğu görülmemektedir. Bu oyunun ne olduğuyla ilgili olarak Nietzsche tarih hakkında ortaya atılmış bir özlü sözü örnek vermektedir: “Fiat veritas pereat vita*.”¹⁰⁷

Ona göre, yaşadığı çağdaki kimseler, tarihi hakikate varma pahasına yaşamın sonunu getirmeyi bile göze almaktadırlar. O, “hepimizin insanı yiyip bitiren bir tarih hummasının ıstırabını çektiğimize ve hiç değilse bundan acı çektiğimizi bilmemiz gerektiğine inanıyorum”¹⁰⁸ ifadeleriyle içinde yaşadığı yüzyılın tarihe yaklaşımını eleştirel bir tavırla ele almıştır. Çağdaş insanın tarih bilgisinin devamlı yükselmesine bağlı olarak bilmediği pek çok kaynaktan aldığı bilgilerle zihnini fazlaca kullanmakta ve onlara saygı duymak için mücadele etmektedir. Çağdaş insanla ilgili olarak, “sonunda çağdaş insan, masalda anlatıldığı gibi fırsat buldukça karnında korkunç boğuk sesler çıkaran koca bir yığın hazmedilmemiş bilgi taşlarını kendisiyle birlikte her yana sürükler”¹⁰⁹ ifadelerini kullanan Nietzsche, insanın içsellliği ve dışsallığının zıtlığı içerisinde ye aldığı belirtmiştir.

Ona göre doğruluk yeter ki olsun varsın yaşam son bulsun anlayışı vardır. Bu nedenle, içinde bulunduğu çağın modern kültürü insanda var olan içsellik ve dışsallık karşıtlığı aracılığıyla kavranılabildiği için canlı olmamaktadır yani gerçek bir kültür değildir. Bu

* Doğruluk (hakikat) olsun da varsın yaşam son bulsun.

¹⁰⁷ A.g.e., s.64.

¹⁰⁸ A.g.e., s.34.

¹⁰⁹ A.g.e., s.64-65.

modern kültür sadece bir kültür üzerine bir bilgi haline gelmektedir. Sonuç olarak kültür düşüncesi içerisinde olan kişi, kültürel bir karar ortaya koyamamaktadır. Böylelikle kişi geçmişin sermayelerini israf etmekte ve bir taklit gerçekleştirmektedir. O, “işte o zaman bir tavşancığı bütünüyle yuttuktan sonra rahatça güneşte yatan ve en zorunlu olanları dışında tüm hareketlerden kaçınan yılanın duygusuna eş bir duygu, bu kültürün içine yayılır. İç süreç (işsellik), şimdi asıl konu budur, gerçek “kültür” (Bildung, oluşum, yetiştirme), budur. Gelip geçen herkesin yalnızca tek bir dileği vardır: Böyle bir kültürün hazımsızlığından göçüp gitmemesi. Örneğin böyle bir kültür sürecinden geçmekte olan bir Yunanlı düşünülün: bu Yunanlı, yeni insanlar için “kültürlü” ve “tarih kültürü olan” “sözcüklerinin o denli birbirinin aynı gördüklerini, sanki her iki kavramın da tek bir şeymiş ve yalnızca sözcük sayısı ile birbirlerinden ayrılıyormuş gibi olduklarını fark edecekti. Şimdi o, herhangi birinin çok kültürlü, olabildiğini ama tarih bakımından pek de kültürlü olmadığını söyleseydi, iyi işitilmediğine inanılacak ve baş sallanacaktı. Hiç de uzak bir geçmişten olmayan o ünlü ulusçu, Yunanlılar demek istiyorum, büyük güçleri olduğu dönemde tarihsel olmayan bir duyguyu sağlam olarak içlerinde tutmuşlar, onun anlamını dirençle korumuşlardı. Zamana, şimdiki çağa uygun davranan bir kimse büyülenerek o dünyaya geri dönmek zorunda kalsaydı eğer, anlaşılan Yunanlıları pek “kültürsüz” bulacaktı, bununla da o zaman çağdaş kültürün öylesine titizce örtülü kalmış gizliliği genel, apaçık bir alay konusu içinde kendini açığa çıkaracaktı elbette: ...”¹¹⁰ ifadeleriyle tarih kültürüne sahip olan modern insanı, Antik Yunan insanıyla karşılaştıran Nietzsche, Yunan ulusunun çok güçlü olmasına rağmen, tarihsel olmayan bir duyguyu içlerinde koruyarak tuttuklarını belirtmektedir.

Modern bakış açısına göre Yunan ulusu insanları bu yönleriyle kültürsüz görülebilmektedir. Fakat Nietzsche, bu bakış açısının dalga konusu olacağını söylemektedir. O devamında ise “...çünkü biz modernlerin kendimizin olan, kendimizden olan hiçbir şeyimiz yok; yabancı çağların, törelerin, sanatların, felsefelerin, dinlerin bilgileriyle dolup taşarak ancak dikkate değer bir şey oluyoruz, yani ayaklı, gezer ansiklopediler haline geliyoruz, böyle bir ansiklopedi olmakla da çağımıza kadar gelmiş eski bir Yunanlı belki bize başvururdu”¹¹¹ diyerek sözlerine devam etmiştir.

Kendi geçmişi hakkındaki hiçbir bilgiye ve değeri bilmeyen yalnızca diğer insanların geçmişi hakkında bilgiye sahip olan kimse ona göre bir ansiklopediden farksızdır. Fakat o

¹¹⁰ A.g.e., s.65-66.

¹¹¹ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, s.66.

aynı zamanda ansiklopedinin içindeki bilgilerin onu değerli kıldığını, ansiklopedinin kapağının mühim olmadığını ifade ederek, modern kültürün özü açısından içsellikle, içte olanla ilgili olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla o Alman ulusu için “kişilik zayıflığından, güçsüzlüğünden bir de içerik biçim çatışmasından dolayı başka herhangi bir ulustan çok daha fazla acı çekmiş bir ulus”¹¹² şeklinde ifade etmiştir. Ulaşılması gereken ise Alman birliğidir. Nietzsche’nin ifadeleriyle “biçimle içeriğin, içsellikle uzlaşımın karşıtlığının ortadan kalkmasıyla doğacak olan Alman düşünüş ve yaşayışının birliği”¹¹³ dir.

2.4. TARİHİN AŞIRILIĞININ YAŞAM İÇİN TEHLİKELERİ

Nietzsche’ye göre bir çağın tarihe aşırı doyum ve usanması beş açıdan yaşama düşman olmuştur ve yaşam için tehlikeli olmuştur: birincisi, böyle bir doymuşluk dolayısıyla şimdiye kadar değin ifade edilen o iç ve dış karşıtlığı yaratılmış ve bununla da kişilik zayıflamış oluyor; ikincisi, yine bu aşırılık ve doymuşluk sebebiyle bir çağ, en sık görülen erdeme ve adalete, diğer çağların her birinden çok daha yüksek derecede sahip olduğu vesvesesine kapılır; üçüncüsü bu aşırılık vasıtasıyla ulusun içgüdüleri bozulup dağıtılır ve bütünü olduğu kadar bireyin de olgunluğa erişmesi engellenir; dördüncüsü, bu aşırılık sebebiyle insan ırkına her zaman zarar verici olmuş olan bir inanç, yani gecikmiş ve sonradan gelen soylar olmak inancı (insan ruhuna) ekilmiş olur; (böylece boyuna yıkıcı bir kanı ortaya çıkıp geliştirdi) ve son olarak beşincisi ise evet yine bu aşırılık yüzünden bir çağ kendi kendisiyle alay etmenin tehlikeli bir atmosferi içine ve bundan da daha tehlikeli olan kinizmin atmosferi içine düşer; ama bu kinizm içinde bu çağ gittikçe daha kurnaz ve bencil bir eylem halinde olgunlaşır, bu eylemle yaşama gücü kötürümleşir ve sonunda yıkılıp gider.¹¹⁴ Dolayısıyla tarih düşüncesinin aşırılığı çağdaş kimseyi ve aynı zamanda ulusu pek çok açıdan etkisi altına alarak zarar vermektedir.

Buna bağlı olarak ilk tehlikenin anlamı şudur; o, çağdaş insanın kişiliğinin zayıfladığını Romalı bir vatandaşın durumuyla örneklendirerek açıklamaktadır. İmparatorluk döneminde yaşamını sürdüren bu kimse, kendisine hizmet eden ve Romalı olmayan dünyayla

¹¹² A.g.e., s.67.

¹¹³ A.g.e., s.71.

¹¹⁴ A.g.e., s.73.

kıyaslandığında, bu yabancılar içinde kaldığı için kendini yitirdiğini ve soysuzlaştığını ve artık bir Romalı olmadığını düşünmeye başlayacaktır. Nietzsche'ye göre savaş hep devam etmektedir. Aynı zamanda bu savaşın çağdaş insana bir uyarıcı olması tarihçi tarafından belirtilmektedir. Fakat bu durum çağdaş insan üzerinde sürekli ve etkili bir tepki uyandırmamıştır. Çünkü yüce olan korunmalıdır, eğer ki korunmuyorsa ortaya koyulan bu eylemler güçlü tepkiler oluşturmayacaktır. O an kısa süreli bir tepki meydana gelse de ardından yok olup unutulacaktır. O bu durumu şöyle açıklamıştır: “En büyük ve olağanüstü olanı gerçekleştirin, yine de sessiz sedasız ve onursuzca ortadan çekilip ölümler dünyasına gitmek zorundadırlar”.¹¹⁵ Çağdaş olan insan bu yüce olanı kavrayamamaktadır bunun sebebi ise onun bir içgüdüsünün bulunmamasıdır.

Ona göre tarih, çağdaş insanın içgüdülerini ortadan kaldırmıştır. Böyle olunca bu çağdaş insan soyut hale ve bir gölge haline gelmiştir. Onun artık kendi kişiliğini ortaya koymaya cüreti kalmamıştır. Dolayısıyla o aydın, ozan gibi kendine maskeler edinmiştir. Fakat bu maskeleri taşıırken yakalanınca ise, elinde yalnızca yama parçaları kalacaktır. Bu nedenle Nietzsche, modern insanın kendisini artık kandırmaması gerektiğini şu sözlerle belirtmektedir: “Çıkarın ceketlerinizi ya da görüldüğünüz gibi olun!..” Soyca ağırbaşlı, ciddi olan herkes bir Don Kişot olmamalıdır çünkü onun bu gibi sözde gerçeklerle çarpışmaktan daha iyi şeyleri vardır yapacak. Ama herhalde keskin keskin bakmalı, her yüzü örtülü kimse de “hey dur! Kim var orada? Diye bağırmalı ve onun maskesini ensesine değin çekip indirmelidir.”¹¹⁶

Ona göre “tarihten olmuş bitmiş şeylerden, hele olaylardan başka hiçbir şey dışarı çıkmasın diye tarihi korumak, tarih yoluyla kişilikler özgür olsun yani kendine ve başkasına karşı hem sözde hem de eylemde doğru olsun, diye tarihi sakınmak neredeyse sanki ödevmiş gibi görünüyor”¹¹⁷ ifadeleriyle tarihin korunabilmesi için özgür şahsiyetlerin (kişiliklerin) oluşması gerekmektedir. Ancak böylelikle modern insanın ikiyüzlülüğü ortaya çıkacaktır. Sanat ve din gerçek var oluşlarıyla gerçekten bir kültürün oluşması için destek olacaklardır. Ona göre kendi çağında verilen genel eğitim, insanları gereksinimleri açısından kendilerini aldattıklarını ifade etmektedir. Bunun sonucunda insanlar ise yürüyen yalancılar haline gelmektedir.

¹¹⁵ A.g.e., s.74.

¹¹⁶ A.g.e., s.75.

¹¹⁷ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, s.75-76.

Ona göre felsefe, verilen genel eğitimin içerisinde gerekli değeri görmemektedir. “Baskı yapılan, zorlanan ve dıştan tek biçimliliği olan bir dünyada, felsefe, tek başına, yalnız dolaşanın bilgece bir monotonluğu, tek tek kişilerin avda rastgele ele geçirdikleri av hayvanları, akademik yaşlılarda gençler arasında geçen kapalı kapılar ardındaki oda gizleri ya da zararsız gevezelikler olarak kalır”¹¹⁸ ifadeleriyle o, felsefenin yeterince değer görmediğini ve onun kimi kimseler tarafından bir nevi zararsız gevezelik olarak nitelendirildiğini belirtmektedir. O, yaşadığı dönemdeki yazarların, ozanların ve politikacıların Romalı olarak görülemeyeceğini belirtmiştir. “...çünkü onlar insan değil, tam tersine yalnızca cisimleşmiş, beden kazanmış anı defterleri ve aynı zamanda da somut olarak soyutlaşmış şeylerdir...”¹¹⁹ Dolayısıyla bu kimseler artık başka diğer kişiler tarafından, insan, Tanrı ya da hayvan olarak değil yalnızca tarih kültürüne sahip olan organizmalar olarak ifade edilmektedirler.

Ona göre “tarih, ancak güçlü kişilikler tarafından çekilip taşınır, güçsüzler ise bütünüyle söndürürler onu”¹²⁰ ifadeleriyle, güçlü olmayan kimselerin geçmişi kendilerince ele alamadıkları için tarihin onların duygu ve duygularını karıştıracaktır. Tarihin aşırılığının yaşam için ikinci tehlikesi ise şudur: Çağdaş insanın tarihsel nesneliliğinden dolayı, başka çağdaki insanlara göre daha fazla bir adaletli ve erdemli olmasına inanmasıdır. Dolayısıyla, onun tarihsel nesneliliğinin zeminini adaletle olan gereksinimdir. Fakat bu nesneliliğin fazlaca abartılması dolayısıyla bu durum insana ve onun erdemlerine zarar vermektedir. O kendisinde bu erdemlerin var olduğu peşin hükmüne varmıştır. Dolayısıyla Nietzsche, Sokrates’i öncelikli olarak örnek vererek şu cümleleri kullanmıştır: “Sokrates, erdemli olmadığı halde kendisini erdemli sanmak kuruntusuna kapılmayı, deliliğe yakın acı bir şey olarak kabul eder”¹²¹ ifadeleriyle, insanın böylesine bir kuruntuya kapılmasının eksikliğe sahip olma kederiyle oluşan kuruntudan daha tehlikeli olduğunu belirtmiştir.

Kendilerinin erdemli olduğunu iddia eden kimseler, kendilerini ya da bir yüzyılı zaman geçtikçe daha çirkin ve adaletsiz duruma sokmaktadır. Adalet içgüdüsüne sahip olan kimse ona göre, en çok saygı gösterilmesi gereken kimsedir.

Gerçekten de hiç kimse adalet itilimi, içgüdüsü ve gücü olan kimseden daha yüksek ölçüde saygımızı hak etmemiştir doğrusu. Çünkü kendisine her yerden akarsular gelen ve onları kendi içine çeken ölçüsüz derinlikteki uçsuz bucaksız bir denizde olduğu gibi,

¹¹⁸ A.g.e., s.76.

¹¹⁹ A.g.e., s.77.

¹²⁰ A.g.e., s.78.

¹²¹ A.g.e., s.81.

*en yüce ve en az görülen erdemler de adalette (doğrulukta) bir araya gelirler ve onun içinde barınırlar. Yargulamada yetkili olan adil kişinin eli, teraziyi tuttuğunda, titremez artık; kendine karşı katı yüreklilikle, sarsılmadan davranır, kayırcı, yontucu bir düşünceye kapılmaksızın ağırlık üzerine ağırlık koyar, terazinin kefelere inip çıktığında gözü dönüp bulanmaz, kılı kırk yarar, yargıyı bitirdiğinde ise sesi ne sert ne de kısık ve titrek çıkar.*¹²²

Doğruluğun peşinden ayrılmayan insanların sayısı fazla gibi gözükse de aslında gerçekten adaletli olmaya gücü yeten kimselerin sayıları çok fazla değildir. Nietzsche'ye göre adil olmak çağdaşlarının her bir tarihçisi açısından farklı şekilde yorumlandığını belirtmektedir. “Kendi zamanlarının bütün popüler görüşlerinde haklı olduklarını ve bu zamana uygun yazmanın genellikle adil olmak demek olduğunu saf bir inanç içinde yazan tarihçiler gibi büsbütün düşüncesiz kimseleri de bir yana bırakalım; her türlü din böyle bir inanç içinde yaşar ve dinlerdeki bu inanç üzerine fazla bir şey söylenemez. O saf tarihçiler geçmişteki sanılar ve eylemleri kendi zamanlarında her yerde geçen sanılarla ölçmeye nesnellik derler”.¹²³ Ona göre sözünü ettiği tarihçilere göre, tüm doğrulukların kanunu konuştukları nesnelliktir. Geçmiş, zamana göre gündelik yaşama uygulamak olan tarihçi, popüler olarak kabul edilen sanıları kanun olarak onaylamayan bütün tarih yazma türleri ise çağdaş tarihçiler tarafından öznel olarak nitelendirilmektedir.

Nietzsche'ye göre, tarihi sadece ve yalnızca tecrübeli ve ince düşünen kimse yapabilecektir. “Herkesten daha büyük, daha yüce bir olayı ancak yüce yaşantısı olan insanlar yorumlayabilir”.¹²⁴ Nietzsche'nin ifadesiyle “geleceğin yapı ustaları, ancak şimdiyi bilen kimseler olursanız o yargıyı anlayacaksınız”.¹²⁵ Böylelikle ona göre sadece ilerisini yani geleceği gören kimsenin geçmiş hakkında yorum yapmaya hakkı vardır. “İleriyi görmekle, kendinize büyük bir erek koymakla, aynı zamanda, şimdi size bugünü çöle çeviren ve her dinginliği, her barışsever gelişme ve olgunlaşmayı hemen hemen olanaksız kılan o basmakalıp çözümleyici içgüdüyü de boyunduruk altına almış olursunuz” ifadeleriyle aslında o, insanın geleceğe umutla bakması gerektiğini ve son nesil ya da son insanlar olduğu düşüncesinden sıyrılması gerektiğini belirtmiştir.

Tarihin aşırılığının üçüncü tehlikesi ise, bir ulusun ya da bir milletin içgüdülerinin bozulup dağılmasıdır. Dolayısıyla bir ulus içerisindeki bütünün olduğu kadar bireyin de

¹²² A.yer

¹²³ A.g.e., s.85.

¹²⁴ A. Çetin, *Tarih Meleği Nereye Uçuyor*, Ankara: Lotus Yayın, 2014, s.119.

¹²⁵ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı Düşünceler II)*, s.91.

yetkinliğe erişmesinin engellenmektedir. Bu nedenle Nietzsche, böylesi bir tehlikeyi tarih fikrinin sonsuz hüküm sürdüğü bir durumda nelerle karşılaşılabileceğini aşama aşama belirtmektedir.

Nitekim o, tarih duygusunu “halkın, toplumun, insanın onlara göre yaşadığı değer biçmelerin sıralanma düzenini çabuk tahmin etme yeteneği, bu değer biçmeler arasındaki ilişkinin kâhince içgüdü, değerlerin otoritesi ile etkin kuvvetlerin arasındaki ilişki”¹²⁶ olarak yorumlamaktadır. Böylelikle kendi çağındaki Avrupalı kimselerin ise bu tarih fikrini ve duygusunu kendi özellikleri olduğuna inandıklarını belirtmektedir.

Ona göre, ayrıca tarih duygusunun arkasında diğer başkaca yapıcı güçler yer almıyorsa ve yalnızca tarihsel adaletten bahsediyorsak o zaman yaratıcı içgüdü gücünü yitirecektir. Onun ifadesiyle “bir din, salt bir adaletin egemenliği altında tarih bilgisine çevrilir de baştan sona bilimsel bir yolla incelenmeye kalkılırsa, bu yolun sonunda bu din hemen ortadan kalkar”.¹²⁷ Buna göre insanın sadece hayal dünyasındaki sevgi içerisine iltica ederek yaratabilmektedir. Çünkü tarihin incelenmesi içerisinde din devamlı absürt bir şekilde ele alınırken, dinin içinde varlığını sürdürebileceği sevgi dolu düş dünyası işlevini kaybetmektedir. İnsan adaletin varlığına ve doğru olana güvendiği zaman ortaya bir şeyler koyabilmektedir ve üretebilmektedir. Fakat sevgi eksikliği olduğu bir durumda ise bu kimsenin isteği azalacak ve yok olacaktır. Sonuç olarak ise doğruluktan ayrılmak zorunda kalacaktır. Böylelikle sanatın tarihin karşısına çıkma durumu meydana gelecektir. Tarih, bir sanat eseri haline dönüşmeye gayret etmektedir. Ancak böylece içgüdüleri koruma altına alıp, onu yeniden var olma durumuna getirecektir.

Ona göre, içinde yaşadıkları çağda teoloji* saf bir durumda iken tarih ile bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla tarih ile uzun bir süre bir düşüncesizlik ile ilgilenilmektedir ve o dönemdeki kimseler bu durumun ardında sağlam bir yapıcı güdü olduğuna inanç duymamaktaydılar. Eğer ki böyle bir güce inanmaları dahilinde dönemin iddialı Protestanlar birliği yeni dinin merkezi haline gelecektir. Ona göre bu fikre yalnızca eski düşünceli insanlar inanmakta olup, Hegel felsefesinden etkilenmektedirler.

¹²⁶ F. Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, çev. Ahmet İnam, İstanbul: Say Yayıncılık, 2007, s.146.

¹²⁷ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı Düşünceler II)*, s.93.

*“Dine ilişkin olgu ve fenomenleri konu alan ve dinle ilgili olarak geniş kapsamlı bir senteze ulaşmayı amaçlayan disiplin. Tanrıyı ve insan yaşamının anlamını vahyin verilerine dayanarak inceleyen disiplindir.” [Bkz. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay. 1999, s.840]

Hegel felsefesinin ele aldığı metot için, Hıristiyanlık İde'sinin olgunlaşmamış, tam olmayan türlü görünüş biçimlerinden ayrılmasıyla ve bu ide hevesinin, tutkunluğunun bugünün sıradan teologlarının kafasında boyuna daha salt biçimler içinde, böylece de sonunda kuşkusuz en salt, en saydam, hatta görülmez biçimde belirlediğine insanın kendini inandırmasıyla yolunu kullandığını belirten Nietzsche, bu vaziyetin saf düşüncelerin yayılmasını gerçekleştirdiğini ifade etmektedir.

Hristiyanlığı tarihsel olarak incelemek demek, onun korunmasını sağlayan durumları yok edip onu sadece kuru bir bilgiden ibaret sayılmasına neden olacaktır. Bu durumda ona göre, “her canlı kendisini çevreleyen bir hava kuşağına, giz dolu bir sis tabakasına gereksinim duyar; eğer onun üzerinden bu örtü kaldırılırsa, bir din, bir sanat, bir dahi, çevresinde sis örtüsü bulunmayan, hava kuşağından yoksun bir yıldız gibi yörüngesinde dönmeye mahkûm edilirse, onun çabuk kurummasına, sertleşmesine ve verimsizleşmesine şaşmamalıdır artık”¹²⁸ ifadeleriyle olgunlaşmak, tamlaşmak isteyen her ulusun kendisini bu denli saran bir buluta ve bir atmosfere ihtiyacı olduğunu belirtir.

Buna göre Hristiyanlığın yalnızca bilgi olarak yaklaşıldığı modernizm* de önemli olanın bilim olduğu anlayışı kabul edilmektedir. Bu anlayış belki modern çağ açısından imrenilmesi gereken bir durum iken Nietzsche açısından ise bu sözü edilen yaşamın hiçbir kabul edilebilir yanı yoktur. Çünkü bu yaşam, düşlerin ve sezilerin hâkim olduğu bir yaşamdan çok daha az bir yaşam olmaktadır.

Öte yandan ona göre sivri zekaya ve bilince sahip olan kimse, bir nefret ve tiksinti duymaktadır. Bu yüzden artık o genç birey, gelenekleri sorgulamaya başlamıştır. Dolayısıyla bu genç, düşünce sistemindeki bu geçiciliğin trajik hale geldiğinin farkına varmaktadır. Bu nedenle bu sıkıntılı tarihçilik gençlik için tehlikelidir.

Tarihin aşırılığının yaşam için dördüncü tehlikesi ise Nietzsche'ye göre şudur: bu aşırılık nedeniyle insan ırkına daima zarar veren bir inanç serpilmektedir. Bu inanç ona göre insan ruhunun gecikmiş ve arkadan gelen soylar ya da ırklar olması inancıdır. Bu nedenle de daima yıkıcı bir inanç meydana gelip ilerlemektedir.

¹²⁸ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı Düşünceler II)*, s.96.

*“Geleneksel olanı yeni olana tabi kılma tavrı, yerleşik ve alışılmış olanı yeni ortaya çıkana uydurma eğilimi veya düşünce tarzı.” [Bkz. A. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay..1999, s.603]

O tarih kültürüne sahip olan insanlar için “tarih kültürü gerçekten de bir tür doğuştan kır saçlıdır ve bunun belirtisini daha çocukluktan başlayarak içlerinde, kendilerinde taşıyan kimseler insanlığın yaşlılığı üzerinde içgüdüsel bir inanca varmak zorundadırlar elbette; yaşlılığa da yaşlılıkla ilgili bir uğraşı yakışık alır artık yani geriye bakış, hesabı gözden geçirme, hesap kapama, anılar yoluyla geçmişin olaylarında avuntu arama, kısaca tarih kültürü”¹³⁷ ifadeleriyle onun yaratılıştan kır saçlı olarak belirttiği bu kimseler, bir ihtiyar olarak geçmişini ele alarak hesabı kapama ve teselli bulma yoluna gitmek zorundadırlar. Tarih bilgisinin aşırılığı buna göre bireyi sıkacak bir vaziyettir ve bu duruma bireyin sevinmesi ise ona göre ironik gelmektedir.

Nietzsche, insanların ortalama ömrünün 60 yıl olduğunu ve 34 ünden önce genç olarak nitelendirilen insanın 34 ünden sonra yaşlı olduğunu genel bir kanı olduğunu ifade eder. İnsanlığın hemen çöküşe geçtiği ve yaşlanma durumuna inancın Ortaçağ’daki Hıristiyan teolojisinin yanlış anlaşılmasından kaynaklandığını belirtir. Kıyametin yaklaşıyor olması düşüncesi dünyanın da sonunun geliyor düşüncesini doğurmaktadır. Dolayısıyla bu çağ artık çağların çağların sonuncusu olduğu düşüncesi insanlar üzerinde genel bir kanıya varıldığı düşüncedir. Dünya mahkemesinin ise bu çağda ortaya koyulmaya gerektiğine sair bir inanç vardır. “Oysa Hıristiyan inancı o kıyamet günü yargılamasını hiçbir zaman insandan değil ama “İnsan-Oğul”dan bekler. Eskiden, daha önceleri insanlığa da tek tek kişilere de seslenen bu “mementemori”^{*} durmadan işkence eden sivri bir diken ve Ortaçağ’ın bilgi ve vicdanın sanki iğneli ucuydu. Yeniçağ’ın buna karşı bulup çıkarılan sözcüğü: “mementovivere”^{**} diye çınlıyor; ama açık konuşalım, henüz oldukça çekingen, ürkek bir sesleniş bu, gırtlaktan şöyle dolu dolu, gür bir biçimde çıkmıyor, pek de dürüst olmayan bir şey var henüz kendisinde. Çünkü insanlık daha mementemori’ye sıkıca bağlı, ona sarılmış durumda ve kendi evrensel tarih gereksinimi ile onu açığa vurup belli etmekte”.¹²⁹ Böylelikle bu çağda bilimin ne kadar güçlü olsa da özgür olmadığı ve geriye yalnızca ümitsizlik duygusu bırakmaktadır. Bu da sonuç olarak eğitim ve kültürü siyaha boyayan bir kara sevdalı bir tarihsel renge bezemektedir.

*Ölümü anımsa [Bkz. F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı Düşünceler II)*, çev. Nejat Bozkurt, İstanbul, Say Yayınları, 11.Baskı 2015, s.102]

**Yaşamı anımsa [Bkz. F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı Düşünceler II)*, çev. Nejat Bozkurt, İstanbul, Say Yayınları, 11.Baskı 2015, s.103]

¹²⁹ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı Düşünceler II)*, s.102-103.

Nietzsche, bu çağdaki dine yönelik düşüncelerini şu şekilde ifade eder: “İnsan yaşamının tüm saatleri içinde sonuncusunu en önemlisi olarak göz önüne alan, genelde bu yeryüzü yaşamının sonunu önceden haber veren, bildiren ve bütün canlıları tragedyanın beşinci sahnesinde yaşamaya mahkûm eden bir din, elbette en derin ve en soylu güçleri kımıldatıp uyandırır; ama o, her yeni aşılamaya, dikmeye, gözü pek araştırmaya, özgür isteğe düşmandır; bu din bilinmeyene doğru her uçuşa karşı koyar, çünkü orada seveceği ve umacağı hiçbir şey ama hiçbir şey yoktur”¹³⁰ ifadeleriyle dinin insan yaşamını her anlamda daralttığını belirtmektedir.

Ona göre Hristiyanlık aslında *mementovivere*'yi kendine anahtar edinerek ilerlemek isteyen tüm kültürlerin karşında durup onları yok etme isteğindedir. Eğer ki bu duruma direkt el atamıyorsa o halde tarih kültürüyle ilişki kurarak kurban ederek yok etmeye çalışacaktır.

Nietzsche, toplum üzerindeki Hristiyanlık baskısını “gecikmiş, geç kalmış ve sonradan gelen soylar olma duygusunu, kısaca doğuştan kır saçlılık duygusunu onlar üzerine yayıyor”¹³¹ sözleriyle dile getirir. Dünyadaki her şeyin değersiz ve kıymetsiz olduğunu ve dünyanın kıyamet günü için hazır olması gerektiğini önemseyen dinin müdahalesiyle insan, ortaya koyması gereken şeyi yapmak için çok geç kaldığını düşünmektedir. Bu nedenle de olmuş bitmiş her şeyi en azından bilmenin iyi olduğunu düşünmeye başlamıştır.

Bu olup biteni bilmeyi sağlayan tarih duygusu hakkında Nietzsche; tarih duygusu böylece kendine hizmet edenleri edilgen ve geçmişe (geriye) dönük yapar; işte bu duygu ara verdiğinde, hemen hemen pek kısa süreli, anlık bir unutmayla ancak, tarihin ateşli sıtmasıyla hasta düşmüş kimse etkin olur; ama bu etkinlik geçer geçmez de yapıp ettiğini açıklamasına, çözümleyici incelemelerle ileriye doğru, geleceğe yönelik etkide bulunmasına engel olur onun bu hastalığı; son olarak da eylemini, yapıp ettiğini soyarak, derisini yüzerek “tarih” haline getirmek içindir onun bu etkin oluşu”¹³² sözlerini kullanarak, aslında o bu tarih duygusunun kişiyi edilgin bıraktığını, kısa süreli de olsa bu unutmaya eylemiyle etkin olsa bile geleceğe dair etkide bulunmasını engellediğini belirtmektedir.

Ona göre içinde yaşadığı çağın toplumu Ortaçağ'ı yaşamaktadır. Bu nedenle tarih kendisini bir Tanrıbilim olarak kendisini yansıtmaktadır. Önceki çağlarda kilisenin gördüğü değeri şu an ki çağda bilim görmektedir. O, Yeniçağ düşüncesinin üç tane gerekliliğinden

¹³⁰ A.g.e., s.103.

¹³¹ A.g.e., s.104.

¹³² A.yer

bahsetmektedir. Bu göre Yeniçağ'da, ilk olarak, “tarih kültürünün kaynağı –ve bu kültürün bir “yeniçağ” ruhuyla, bir “çağdaş (modern) bir bilinç”le içi bakımından tümüyle kökten karşıtlığı –bu kaynağın kendisi, yeniden tarih yoluyla, tarih aracılığıyla bilinmek, tanınmak zorundadır”.¹³³ İkinci olarak ise, “tarih problemini yine tarihin kendisi çözmek zorundadır”.¹³⁴ Üçüncüsü ise, “bilim çuvaldızı kendisine batırmak zorundadır”.¹³⁵ Ona göre bu üçlü zorunluluk ise Yeniçağ ruhunun bir buyruğu halindedir. Dolayısıyla yeni ve güçlü şeyleri tarih kendi zemininde kendisine özgü olanı bulabilme kısmına erişecektir.

Eskiye koruyan ve ironik biçimde acı çeken kimseler için insan ırkı en yüksek mertebesine ulaşmış durumdadır. Bunun sebebi kendi üzerinde bir bilgiye sahip olmasıdır. Böylesi kimseler, insanın kendi kendisine açılmış olduğuna dair inançlarını yüksek sesle ifade etmektedirler. O Hegel felsefesini, eskiyi savunan kimselerin felsefesi olarak nitelendirmiştir.

Hegel felsefesinin, çok büyük olan, bu ana değin sürüp giden etkisinden daha tehlikeli bir dönüm noktası, daha tehlikeli bir sarsıntı olmamıştır sanıyorum. Gerçekten çağların bir son soyu olduğuna inanç, kötürüm edici, üzücü ve keyif kaçırıcı bir şey: Böyle bir inanç günün birinde yüzüzce bir yön değiştirmeye bu son soyu bütün daha önce gelmiş geçmiş olanların gerçek anlamı ve amacımış gibi kutsallaştırır ve bilgece zavallılığını evrensel tarihin tamamlanması, sona erdirmesiyle bir tutarsa, bu inanç korkunç ve yıkıcı bir biçimde ortaya çıkıp görünmek zorunda kalır.¹³⁶

Bu ifadelerden hareketle Hegel felsefesine göre tarihin bir sonu olduğuna dair inancın doğru olmadığını ve tehlikeli olduğunu belirtmektedir. İşte bu düşünce ona göre “ Almanları “dünya süreci”nden söz etmeye ve kendi çağlarını bu dünya sürecinin zorunlu bir sonucu olarak haklı çıkarmaya alıştırdı; bu biçim bir düşünce, tarihi, “kendi kendine gerçekleştiren kavram”, “halk ruhunun diyalektiği” ve “dünya mahkemesi” olarak kabul ettiğine göre, biricik egemen olarak onu, öteki zihinsel (entelektüel) güçlerin, sanat ve dinin yerine konmuş oldu”.¹³⁷ Burada sözü edilen tarihin Tanrı'nın yeryüzünde gezinmesi olarak hayal edilmelidir, fakat Nietzsche'ye göre buradaki Tanrı tarih ile birlikte yaratılmaktadır.

Tarihin aşırılığının yaşam için beşinci ve son tehlikesi ise ona göre, bu aşırılık sebebiyle bir dönem “kinizm”^{*} atmosferi içerisine düşmektedir. Fakat bu çağın bu kinizm

¹³³ A.g.e., s.105

¹³⁴ A.yer

¹³⁵ A.yer

¹³⁶ A.g.e., s.107.

¹³⁷ A.yer

*Kinizm / Kinik: Erdemli bir hayata ulaşmak için dünyevi nimetleri görmezden gelmeyi, kendi kendine yetebilmeyi ve bilimsel bilginin değerini küçük görmeyi savunan felsefi akım, bu akımı benimseyen kişi.

içerinde aslında daha bencil bir eylem halinde tamama ermektedir. Bu eylem sonucunda yaşama gücü sendeleyip en sonunda da yok olmaktadır.

Tarihleşmiş bir atmosfer ve sanki gün bitiminin akşam karanlığı havası içinde yaşamak zorunda olduğu bilinci, gençlik ümitlerinden ve gençlik güçlerinden artık hiçbir şeyi gelecek için kurtaramayacağı korkusu yer alıyor. Şurada burada daha da öteye, kinizme doğru bir gidiş görülür ve tarihin gidişi hatta bütün evrenin gelişmesi çağdaş insanın geleneklerine tıpatıp uygun olarak şu kinik yasaya göre, haklı çıkarılır: Şimdi nasılsa gelecek de yine aynı öyle olmak zorundaydılar, insanlar şimdi nasılsalar, gelecekte de tıpkı öyle olmak zorundaydılar, başka türlü değil, bu zorunluluğa kimse karşı duramaz. İroniye katlanamayan kimse bu türden bir kinizmin rahatlığı içine çekip kurtulur; üstelik şu on yıl o insanın kendisine en güzel buluşlarından birini armağan olarak verir, o da kinizm için yuvarlak ve tam bir formüldür. Kinizm kendi düşünme türüne, zamana uygun ve hiç mi hiç düşünmeden yaşamak biçimine, “evrensel sürece kişiliğini tam bir veriş” adını takar, böyle bir betimleme yapar.¹³⁸

Ona göre bu tarihi süreç ve evrenin gelişmesi çağdaş insanın kabul ettiği yukarıda sözü edilen bu kinik yasaya uygun olarak haklı görülecektir. Aynı zamanda çağdaş olan bu insan, bu oluş muammasının manasının çözümüdür. Ayrıca O, “modern (çağdaş) insan, evrensel sürecin piramidi üzerinde azametle ve mağrur duruyor ve bilgisinin kilit taşı bunun üstüne koyarak dört bir yanıla kendisine itaat eden doğaya şöyle çıkışır gibi görünüyor: Biz ereğimize vardık, biz ereğiz, biz sonuna ermiş yetkin yaratıdık, tümüyle doğayız”¹³⁹ ifadeleriyle bu vaziyeti şişip kabarmış yükseklik duygusu olarak açıklamaktadır.

Nietzsche, bu çağdaş insanın düşüncelerine karşı çıkmakta ve 19. yüzyıl Avrupalısına çok gürültülü olduğunu iddia ederek hitap etmektedir. Bu insanın bilgisinin doğayı sürekli içermediğini aksine onu kendi doğasını mahvetmekte ve yok etmekte öldürdüğünü söylemektedir. “Elbette sen bilginin güneş ışınları üzerinde yükselip duruyorsun göğe ama aynı zamanda kaosa yürüyorsun yürüyüş biçimin, yani bilen olarak tırmanışın, senin alinyazındır; bastığın yerler senin için kesin olmayana doğru çekiliyor, gidiyor. Yaşamam için hiçbir dayanak yok artık, yalnızca örümcek ağları, bilginin her yeni atılımının parça parça ettiği örümcek ağları”¹⁴⁰ ifadeleriyle çağdaş insanın durumdan bahsetmiştir.

Belirgin bir felsefe okulu olmaksızın daha çok bir hayat biçimi olarak algılanmıştır. Bu akımın en tanınmış üyeleri Antisthenes ve Sinope’li Diogenes’tir. [Bkz. A. Cevizci, Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yay. 1999, s.510]

¹³⁸ F. Nietzsche, a.g.e., s.111.

¹³⁹ A.g.e., s.112.

¹⁴⁰ A.g.e., s.112-113.

Kaos içerisinde yürüyen bu insan, onun kabul ettiği sonlu evren anlayışına da karşı çıkmaktadır. “Hayır, olamaz, insanlığın ereği en sonda bulunamaz, tam tersine, en yüksek örneklerinde bulunabilir ancak”¹⁴¹ sözleriyle ifade etmiştir.

“Özellikle bir yaşam filozofu olarak Nietzsche, tarihi fazlasıyla yüceltmenin yaşamın kendisine zarar verdiğini düşünmektedir. Ona göre her şeyi tarihselleştirmek yaşamın kendisinden uzaklaşmaktır ki, bu eğilimden sakınılmalıdır”.¹⁴²

Tarihi ele almak ve derinlemesine incelemek iyi bir yaşamı ve yaşamayı insanlara öğrettiği sürece medeniyetin bir parçası olarak kalacaktır. Fakat, tarihin bağımsız bir bilim olarak putlaştırılması sonuç olarak kötülüğe yol açacaktır. Çünkü yeni bir bilgiden ziyade kısır bir döngüye girecek olan insan, tüm bilgileri zihninde döndüren ayaklı bir ansiklopedi haline gelecektir. Dolayısıyla böylesi bir kötülüğü yaşamamak için insanın tarih bilgisinin ölçülü olması gerekmektedir. Tarihin aynı zamanda bilim olarak ele alınması ve eğitim kanalıyla gençlik üzerinde fazlaca empoze edilmeye çalışılması da aynı şekilde gençliğe zarar verip ona kötülük yapmaktadır.

2.4.1. Tarihin Aşırılığının Sonuçları

İçinde yaşadığı çağın Alman ulusunda tarihin aşırı bir şekilde incelendiğini ifade eden Nietzsche’ye göre “tarih duygusunun bugüne, şimdiye acı çektiren aşırılıkları kasıtlı olarak artırılıyor, bilinçlice yüreklendiriliyor ve bu aşırılıktan da yararlanılıyor”.¹⁴³ O, bu durumun bilinçli olarak gerçekleştiğini söylemektedir. Böylelikle, gençliğin içgüdülerinin sarsıldığını ve yeni şeyler ortaya koymak için kendisindeki o gücü kırmaya yönelik olduğunu ifade etmektedir. Ona göre “içinde bulunduğumuz çağda, aslında tamamıyla farklı temeller üzerine kurulmuş olan öğretim kurumlarımıza egemen iki karşıt, etkileri bakımından ise aynı derecede yıkıcı ve sonuçlarında ise nihayet birlikte ilerleyen iki akım var: birincisi; öğretimi mümkün olduğunca genişletmek hırsı, ikincisi aynı şeyi daraltmak ve zayıflatmak hırsı. Birincisine göre kültür, gittikçe daha geniş çevrelere taşınmalı, öteki eğilime göre öğretimden, en yüce,

¹⁴¹ A.g.e., s.117.

¹⁴² M. Cihan, “Nietzsche ve Tarih Eleştirisi” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6 (36), 2006, s. 211-221.

¹⁴³ M. Cihan, a.g.e., s.123.

muhteşem iddialarından vazgeçmesi ve başka bir hayat biçimine, yani devlet biçimine hizmet ederek boyun eğmesi bekleniyor”.¹⁴⁴

Ona göre, insanın tüm her şeyden de önce yaşamayı öğrenmesi gerekmektedir. Tarihin, sadece bir yaşamın hizmetinde kullanılması gerektiğini ve bu düşünceyi sadece gençlerin idrak edebileceğini belirtir. Bu nedenle Almanlar da kendi kültürlerini beğenmezlik yaşayacaklar. Var olan ve içinde yaşadıkları kültürün ise sahte bir bilimden ibaret olduğuna genel bir kanı getireceklerdir. “Sahte ve sıg bir kültür, yaşam ve bilimin çelişikliğine, karşı oluşumuna katlanıldığından dolaydır, gerçek kültür uluslarının kültürlerindeki öz niteliğin hiç mi hiç görülmediğinden dolaydır, kültür ancak yaşamdan gelişip serpilebilir; oysa Almanlara kültür, yapma bir çiçek gibi takılmış ya da sanki bir şekerleme tabakası ile örtülmüştür ve bundan dolayı da hep yalancı ve verimsiz kalmak zorundadır”.¹⁴⁵

Ona göre özgür olmayan bireye verilen eğitim bilim insanını ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu kimse, tarih konusunda geniş düşünmeyen devlet ve kilise gibi konularda da eski düşüncelere sahip ve doyumsuz bir açlığa sahiptir. Bu durumu yalnızca gençlerin fark edebileceğini belirtir. “Böyle bir erek ve böyle bir sonuçla, bir eğitimin ancak doğaya aykırı bir eğitim olduğunu, bu kültür içinde henüz olgunlaşmamış, yetişmemiş bir insan duyar yalnız, gençliğin içgüdüleri duyar bunu yalnızca; çünkü gençliğin doğa içgüdüleri vardır henüz, bu içgüdü, böyle bir eğitimle ancak, yapay bir biçimde ve hoyratça kırılıp dağılır. Ama yeniden bu eğitimi kırmak, söküp atmak isteyen bir kimse, gençliğe bir sözcü olarak yardım etmek zorundadır, gençliğin bilinçsiz karşı koyuşlarını kavramların açıklığı ile aydınlatmak ve onu bilinçli ve yüksek sesle, açık açık konuşan bir bilinç haline getirmek zorundadır”.¹⁴⁶

Bu eğitimin kültür üzerine ve dolaysız kendi hayatı ile ilgili bir eğitim olmadığını belirtir. Gence tarih ve kültür bilgisi empoze edilerek, hafızasında onun yaşamla ilgili değil de geçmiş yüzyıllar için doğrudan olmayan kavram kütesi yer alacaktır. “Bilgi yığınları, genç akla öyle doluşmakta ve zorla kafasına girmektedir ki bu, genci kalın kafalı ve vurdumduymaz yapmaktadır”.¹⁴⁷ Nietzsche’ye göre, “bazı şeyleri kendiliğinden yaşamak ve kendi yaşantılarının tam ve canlı bir sisteminin kendi içinde geliştiğini duymak isteği –böyle bir istek uyuşturulmuş ve körleştirilmiştir sanki yani bütün çağların, hele en büyük çağların en

¹⁴⁴ F. Nietzsche, *Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine*, çev. Gürsel Aytaç). İstanbul: Say Yayıncılık, s.10.

¹⁴⁵ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı Düşünceler II)*, s.126-127.

¹⁴⁶ A.g.e., s.127.

¹⁴⁷ A. Çetin, *Tarih Meleği Nereye Uçuyor*, Ankara: Lotus Yayınevi, 2014, s.114.

yüksek ve dikkate değer yaşantılarını birkaç yılda kendi içinde toplamak sanki olacak şeymiş gibi, bir yığın aldatıcı hayallerle uyuşturulmuştur”.¹⁴⁸ Ona göre insan soyunun yalnızca trajik bir sanat eğitimi ile birlikte geliştirilebileceğini ifade etmektedir. Bu genci yalnızca bir sanat galerisine götürmekle verim alınamayacağını belirtir. Çağdaş olan genç Alman’a mecburi olarak aslında şu aşılmalıdır: “Kökü ve sapı olmayan bir çiçek olmak istiyor Alman: öyleyse onu boş yere istiyor demektir. Bu yalın bir doğruluktur; hoş olmayan, beğenilmeyen, kaba bir doğruluk, ama gerçek bir zorunlu doğruluk”.¹⁴⁹ Onun için Alman ulusu bunları elde etmek istemektedir.

Ona göre, bu ilk kuşak mecburiyetle eğitilmelidir. Kendi kendisi eğitmek durumunda olan bu birey, bu acı verici olan mecburiyeti kabullenmek için kendisini yenmek durumundadır. Bu gerçek ise, “biz şimdi kültürsüzüz, daha kötüsü, yaşamaya, doğru ve yalın bir biçimde görmeye ve işitmeye, en yakın ve doğal olanı mutlu bir biçimde kavramaya yetkili olmaktan çıkmışız, şimdiye değin bizim hiçbir kültür temelimiz olmadı bile, çünkü içimizde gerçek bir yaşam bulunduğu kanısında değiliz de ondan”¹⁵⁰ biçimindeki ifadedir. Bu kültür vaziyetinde genç, parçalarına ayrılmış olarak kavram ile kuşatılmıştır. Kendi kişisel duyularına karşı ise itimatsızdır. Dolayısıyla ilk önce genç yaşamak durumundadır ardından kültür ortaya çıkartılabilecektir. Çünkü genç yaşayan bir varlıktır fakat kendi yaşadığından habersizdir. Bu durumda Nietzsche, “işte bu ilk kuşağın her bireyi böyle sesleniyor ve bütün bu bireylerin herbiri birbirlerini aralarındaki bu çağrıyla, bu sesle tanıyorlar. Bu yaşamı kim bağışlayacak (verecek) onlara? Ne Tanrı ne de insan: yalnız kendi biricik *gençlikleri*: Gençliğin bağlarını çözün, böylece gençlikle birlikte yaşamı da kurtarmış olacaksınız. Çünkü yaşam yalnızca saklanmış, gizlenmiş duruyor, hapiste gibi, henüz kuruyup dağılmış ve ölmüş değil! –Sorun onu kendinize bir yol!”¹⁵¹ cevabını verecektir.

Tarihin aşırılığı yaşamın biçimlendirici kuvvetini azaltmaktadır. Buna göre bu rahatsızlıktan sıyrılmak için tek çözüm ona göre tarih dışı ve tarih üstüdür. Böylelikle o, “tarihdışı sözcüğüyle ben, unutulma ve sınırlı bir ufuk içine kapanıp kalma sanatı ve gücünü belirtiyorum; gözlerini oluştan ayırıp, bakışını yaşama, öncesiz-sonrasızlık ve eşanlamlılık niteliğini veren şeye, sanata ve dine, çeviren güçlere de tarihüstü diyorum” ifadelerini kullanmıştır.

¹⁴⁸ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, s 128.

¹⁴⁹ A.g.e., s.129

¹⁵⁰ A.g.e., s.129-130.

¹⁵¹ A.g.e., s.130.

Bilimin insan yaşamı üzerindeki etkisinden bahseden Nietzsche, kişinin tüm itimadını ve huzurunu bozduğunu belirtmektedir. Buna göre o burada bir yol ayrımına geçiş yapar. Yaşam mı bilgi ve bilime egemen olmalıdır, yoksa bilgi mi yaşama? Bu iki güçten belirleyici olan hangisidir? Bu iki güçten belirleyici olan hangisidir?¹⁵² Buna göre o verdiği cevabında yaşamın tabii ki daha yüksek bir kuvvette olduğunu belirtir. Bu durumun gerekçesi ise, bilginin nasıl yaşamı ortadan kaldırma durumu varsa onun kendi kendisine de zarar vereceğini ve kendi kendisini de ortadan kaldıracağını söyleyerek belirtmiştir. Bilim için etkili bir gözetici bahseden Nietzsche göre, bunun “yaşamın sağlık öğretisi” olduğunu ifade etmiştir. Ona göre bu öğretilerde şöyle bir içerik vardır: “Tarihdışı olanla tarihüstü olan, tarihin yaşamı kaplamasına (örtmesine) karşı, yani tarih hastalığına karşı doğal çözüm yollarıdır, doğal çarelerdir (panzehirlerdir). Olabilir ki biz tarih hastaları, bu ilaçlardan da acı çekeceğiz. Ama onlardan acı çekmemiz, başvurulan iyileştirme yönteminin doğruluğuna karşı bir kanıt değildir”.¹⁵³

Bu öğretilere göre tarih dışı ve tarih üstü olmak tarih rahatsızlığından sıyrılmak için bir devadır. Buna göre bu genç ilk kuşağın vazifesi, daha mutlu ve daha güzel bir kültür ve insanlığın öncüsü olmaktır. Ona göre yaşamın gerçek amacına ulaşmak için her birey, kendi esas gereksinimlerine doğru gitmeli ve onun üzerine kafa yormalıdır. Dolayısıyla kendi içerisinde var olan intizamsızlığı ve kargaşaya çeki düzen vermelidir. “Nietzsche tüm bu olup bitenlere karşı bir ironik bilince vararak düşünüp taşınarak bir yargılamanın gerçekleşmesi gereğinden bahseder. Bilinç burada kendini yargılar ve haksızlığının farkına varır. Bu ironik bilinç tek tek anlarda yaşanmış, o anlamları yeniden şimdide hayata taşır”.¹⁵⁴

Nietzsche’ye göre her birey, “dürüstlüğü, ciddi ve doğrucu karakterinin, herhangi bir zamanda, o zamana değin boyuna başkalarının söylediklerini yinelemiş olmaya, öykünmüş olmaya karşı, bir kez de kendisinin başkaldırması gerekmektedir; işte o zaman kültürün, yaşamın süslenmesinden (dekorasyonundan) başka bir şey olabileceğini, yani aslında yalnızca kendini başka türlü gösterme ve saklama olan süslenmeden (dekorasyondan) başka bir şey olabileceğini kavramaya başlar; çünkü her süs süsleneni saklar”¹⁵⁵ ifadeleriyle sözünü ettiği üzere, bu başkaldırı neticesinde insan kendisini kuşatan her türlü durumdan kendisini sıyırdığında ve kültürden kurtardığında kendisini bulacaktır.

¹⁵² A.g.e., s.131.

¹⁵³ A.g.e., s.132.

¹⁵⁴ A. Çetin, *Tarih Meleği Nereye Uçuyor*, Ankara: Lotus Yayınevi, 2014, s.115

¹⁵⁵ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, s.135.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. F.NIETZSCHE'DE G.W.F. HEGEL'İN TARİH ANLAYIŞININ ELEŞTİRİSİ

Tarihe dair düşüncelerinin yer aldığı ve aynı zamanda felsefe tarihindeki kimi düşünürlerin tarihe yönelik fikirlerinin bir eleştirisini yapan Nietzsche'nin *Zamana Aykırı Düşünceler* adlı eserinde ikinci cildi olan *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine* bölümünde ortaya koymuştur. O, bu bölümde tarihçiliğe bir karşı duruş sergilemiştir. Buna göre tarih duygusunun bir ölçüsü olması gerektiğini belirtmiştir. Tarih bilgisinin aşırılığı ise insana zarar vermektedir.

19. yüzyılda tarihçiliği, ölçüsüz olması ve topluma yönelik hoş olmayan etkiler bırakması sebebiyle eleştiren Nietzsche, kültürel olarak ulusa dahil edilen tarih bilgisinin özelliklerini de araştırma konusu yapmaktadır. Dolayısıyla onun eleştirilerinin odak noktası olan bu tarihsel bilginin 19. yüzyılda iki açısı bulunmaktadır.¹⁵⁶ Birincisi, büyük ve önemli olayları gösteren tarih, ikincisi ise zamanın doğrusal ilerleyişi olarak tarihtir.

O, tarihi bir yığınlar tarihi olarak ele alınmasını eleştirmiştir. Bu ise büyük ve önemli olayları gösteren tarihte bu şekilde incelenmiştir. Dolayısıyla bu tarihte, yalnızca büyük ve önemli olarak sayılan olay ve kişiler tarihin konusu haline gelebilmektedir. Kendi yaşadığı dönemin tarih anlayışını “yığınların büyük etkilerini tarihte başlı başına ve en önemli bir şey olarak kabul eden, büyük adamları da yalnızca yığının en seçkin bir dile gelişi ve köpüklü dalgalar arasında görülebilen su kabarcıkları olarak dikkate alan”¹⁵⁷ ifadeleriyle açıklamıştır. Buna göre tarihsel olduğuna inanılan bu yığını ise büyük adamların, yıpranmış levhalar üzerine kazılmış silik, bulanık kopyaları olarak; sonra büyük adamlara karşı duran, karşı çıkan bir şey olarak ve en sonrada büyük adamların araçları olarak tanımlamaktadır.

Ona göre bu tarih anlayışında var olan ilerleme fikrinin modern bir yanılgı olarak açıklamıştır. O bunu *Deccal* isimli ederinde şu şekilde açıklamıştır: “insanlık, bugün inanıldığı gibi, daha iyiye ya da daha güçlüye ya da daha yükseğe doğru bir gelişme göstermemektedir, «ilerleme», modern bir düşüncedir yalnızca, yani, yanlış bir düşünce. Bugünün Avrupalısı,

¹⁵⁶ F. Yaşlı, *Nietzsche ve Marx*, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2010, s.17.

¹⁵⁷ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, İstanbul: Say Yayınları, 2011, s.169.

değerlilik bakımından, Rönesans Avrupalısının fersah fersah altında kalır; ileriye doğru gelişme, herhangi bir zorunlukla, yükselme, yücelme, güçlenme değildir hiç de...”¹⁵⁸ ifadelerinden de anlaşılacağı üzere ilerleme düşüncesi ona göre yanlış bir düşüncedir. Ona göre tarihin doğrusal olarak ilerlemesi o zaman tarihe bir erek belirlemek anlamına gelmektedir. Aynı zamanda da bunun insanlar üzerinde egemen olmasını sağlamaktadır. O, bu ilerleme ve erek düşüncesi ve de evrenin daha iyiye ve bir sona gitme fikrini eleştirerek karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla buradan da anlaşılacağı üzere, evrensel bakış açısıyla oluşturulan bu düşünce dizgesel bir tarih anlayışı ortaya koymaktadır. Nietzsche’ye göre "her dizge önünde sonunda kendi içinde sorgulanamayacak bir öncüller kümesine indirgenir: dizge kurma isteği gerçekte bütünlükten yoksun olmanın bir göstergesidir. Dizgeler sadece bir görüş edinmemize yardımcı olur"¹⁵⁹ ifadeleriyle Bayar, Nietzsche’nin dizgesel tarih anlayışlarını da eleştirdiğini belirtmektedir. Buna göre, bu yığınca ve ilerlemeci doğrusal tarih anlayışının arka planında Batı metafiziksel düşünce yer almaktadır. Bu nedenle o, metafiziksel düşüncenin zeminini ve en derin noktasını araştırma amacı gütmektedir.

Ona göre, bu gelenekte yer alan bu düşüncenin kurgusal tarih anlayışında; onun eleştirdiği büyük ve önemli olayları anlatan tarih ve zamanın doğrusal ilerleyişi olarak tarih bakış açılarına kimi düşünürlerin tarih felsefelerine rastlanmaktadır. Bu yaklaşımların ortak özelliklerinden en dikkat çeken ise, ilerleme ve erek düşüncesidir.

Yaşadığı 19. yüzyılda yeni olanın eski olandan daha kıymetli olduğu bir ilerleme düşüncesi bulunmasını eleştirmektedir. Çünkü ona göre ilerleyen yegâne şey zamandır ve gerileyen tek şeyin ise zamanın içerisindeki şeylerin olduğunu ifade eder. Onun döneminin içerisinde yaşanan kültürün önceki yaşanan kültürden ileri değildi. O *decadence* (batı kültürünün çöküşü) bir kültürdü. Bu nedenle nihilizmin meydana gelmesi kaçınılmazdı. İlerleme ve özgürlük var olmamış ve meydana gelmemiştir. Bu dönemde ona göre *sürü insani** güçlüdür. 19. yüzyıl kültürünün ise güçsüzlüğünün ya da diğer bir ifadeyle bıkkınlığının ilerleme olarak görülmesini eleştirmiştir. Bu nedenle o bunun *en tehlikeli yanlış anlamadan* ibaret olduğunu ifade etmektedir. Tarihsel olarak ilerlemenin yanında o aynı

¹⁵⁸ F. Nietzsche, *Deccal*, çev. Ayça Kaya, İstanbul: Say Yayınları, 2008, s.11.

¹⁵⁹ I. Bayar, “*Tarih Anlayışları Bakımından G. W. F. Hegel, F. Nietzsche ve M. Foucault*”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 21 (2), 2004, s.247.

*“Nietzsche’ye göre sürü insanı kendisinden önce var olan ahlak sistemini sorgulamaksızın kabul eden ve kurallarına uygun biçimde yaşayan insan tipidir.” [bkz. B. Alan Sümer, “Nietzsche Felsefesinde Bir İdeal Olarak Üst İnsan”, *Academia Dergisi*, 16. Sayı, 2018]

zamanda türün de ilerlemesi anlayışını da karşı çıkmaktadır. Türün ilerlemesi fikrinin öncüsü Darwin'dir. Ona göre, “organizma çevreye uyum sağladığında yaşam kavgasında da üstün gelecektir ve süreç üstünler üzerinden ilerleyerek devam edecektir”.¹⁶⁰

18. yüzyıl Batı felsefe tarihinin en önemli ve etkileyici filozoflarından biri olan Immanuel Kant da insanlığın tür olarak ilerlediğini fikrine sıcak bakmakla birlikte Darwin ile aynı şekilde düşünmektedir. Kant'a göre: “İnsanda, yeryüzünde tek akıl sahibi yaratık olarak aklın kullanımına yönelen doğal yetenekler, tam olarak bireyde değil, ancak türde gelişebilirler”.¹⁶¹ Fakat Nietzsche'ye göre insan tür olarak ilerlememektedir. İlerleme ancak birey olarak gerçekleşmektedir. Tür olarak ilerlemeden bahsetmez. Onun ilerlemeden kastettiği, yüksek tipin oluşmasıdır böylelikle üst insan meydana gelmektedir. Bu nedenle ne kadar fala özverili davranılırsa ilerleme o kadar büyük olabilecektir. O, ilerleme anlayışında aslında 3 temel noktaya karşı eleştiri yöneltmektedir. Birincisi; yenin her zaman kıymetli olması, ikincisi; tarihsel hareketin devamlı olarak iyiye doğru yol alması, üçüncüsü ise; bu sürekliliğin bir ereği olması düşüncesidir.

İlerleme düşüncesine karşı çıkan Nietzsche aynı zamanda tarihin bir sonu olduğuna yönelik anlayışı da şiddetle eleştirmektedir. 19. yüzyıl önemli felsefelerinden olan Hegel felsefesini, evreni olduğu gibi insanlık tarihini de açıklayabilmek için ilkel bir cesaret örneği olarak eleştiren Nietzsche, onun tarih anlayışı için kötü tarihselcilik olarak belirtmekte ve onu “tarihsicilik” olarak ifade etmektedir.¹⁶² Buna göre o, ilerlemenin olmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla insanlığın amacı insanlığın sonunda değil, sadece onun en yüksek sembollerinde yer almaktadır. Bu nedenle Besnier, “Hegel'in tarihin sonunu, Nietzsche'nin ise geleceği önemsemesi durumu: “Hegel tarihin sonunun düşünürü, Nietzsche ise geleceğin kâhini” isimlendirmesini beraberinde getirmektedir”¹⁶³ şeklinde yorumlamıştır.

Nietzsche'ye göre, Hegel'in rasyonel tarih felsefesi özünde “gerçek ahlaksızlığın el kitabıdır”, oysa tarihin gelecek kuşaklara “öyle yapmamalısınız”ı ya da “öyle yapmamalıydınız”ı öğretmesi gerekir.¹⁶⁴ “Geleneklerin ve tarihin belirleyiciliğine aşırı

¹⁶⁰ C. Darwin, *Türlerin Kökeni*, çev.: Öner Ünalın, İstanbul: Evrensel Basım Yayım, 2009, s.23.

¹⁶¹ I. Kant, *“Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi”*, Yazko Felsefe Yazıları Dizisi, çev. Uluğ Nutku, Cilt 4, 1982, s.118.

¹⁶² D. Özlem, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Ankara: Doğu-Batı Yayın, 2008, s.105.

¹⁶³ J. M. Besnier, *İmkânsızın Politikası İsyarla Bağlanma Arasında Entelektüel*, Çev. Işın Gürbüz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996, s.9.

¹⁶⁴ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası*, çev. M. Tüzel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s.66.

tutunmanın, insanın özgür kişiliğine, yaratıcı etkinliğine büyük zarar verdiği¹⁶⁵ inanan Nietzsche'ye göre, dolayısıyla her şeyi tarihselleştirme anlayışından kaçınılmalıdır. Bu nedenle kendisinin bu anlayışı, Hegel'in düşüncelerinin karşısında yer almaktadır. Hegel, tarihsel akışta her zaman diyalektik bir devingenliğin olduğuna inanmaktadır. Böylelikle ona göre, tarihteki var olan bu diyalektik hareket ile ilerleme arasında sıkıca bir ilişkiden söz edilir. Diğer bir ifadeyle tarihin, kendisine doğru ilerlediği bir takım amaçları vardır.¹⁶⁶ Hegel'in sözünü ettiği bu ilerleme fikrine karşı Nietzsche, onun tarihe yönelik olarak düşüncelerinin ne kadar tehlikeli ve yanlış olduğunu vurgulamış, aynı zamanda da bu düşüncelerin içinde buldukları yüzyılda ne kadar yanlış bir etki bıraktığını şu sözleriyle ifade etmiştir: "...bu yüzyılda Alman Kültürü için bu felsefenin, Hegel felsefesinin, çok büyük olan, bu ana değin sürüp giden etkisinden daha tehlikeli bir dönüm noktası, daha tehlikeli bir sarsıntı olmamıştır sanıyorum...".¹⁶⁷

Onun felsefesini tehlikeli olarak görmesinin sebebi ise "tamamlanışına ulaşmış tarihin, daha önce olup bitmiş her şeyin hakiki anlamı ve amacı olarak tanrısallaştırması"dır. Ona göre Hegel, dünya tarihinin sonunu Berlin'deki kendi varoluşuyla özdeşleştirmiş ve her ne kadar Hegel'in kendisi bunu söylemese de kendisinden sonraki gelişmeleri ve yaşam biçimlerini "dünya tarihsel rondonun müzikal bir koda'sı"na indirgemıştır.¹⁶⁸ Böylelikle Nietzsche, Hegel felsefesinde en çok ürkütüğü şeyi görmektedir: "...genel olarak tüm oluş bilmecelerinin anlamı ve çözümü, modern insanda, bilgi ağacının en olgun meyvesinde dile geliyor! Bu modern insan dünya tarihi süreci piramidinin en yüksek noktasında gururla durmakta ve doğaya şöyle seslenmektedir: "Hedefe vardık, hedef biziz, biz mükemmelleşmiş doğayız".¹⁶⁹

19. yüzyılın bilgisiyle iftihar eden Avrupalı insanına karşı Nietzsche, bilginin doğayı mükemmelleştirmekten ziyade onu öldürdüğünü ifade ederek karşı çıkmaktadır. Aynı zamanda Hegel'i tarih anlayışı açısından eleştirmeye devam eden Nietzsche'ye göre, Hegel'i tarihin sonuna yönelik düşünceleri sebebiyle eleştirmekten geri durmamıştır. Ona göre: "Gerçekten çağların bir son soyu olduğuna inanç, kötürüm edici, üzüntü ve keyif kaçırıcı bir şey: böyle bir inanç günün birinde yüzüsüzce bir yön değiştirmeye bu son soyu bütün daha önce gelmiş geçmiş olanların gerçek anlamı ve amacımış gibi kutsallaştırır ve bilgece

¹⁶⁵ D. , *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Ankara: Doğu-Batı Yayın, 2008, s.124.

¹⁶⁶ G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, çev. Ö. Sözer, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2003, s.58-59.

¹⁶⁷ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, s.107.

¹⁶⁸ A.g.e., s.65.

¹⁶⁹ A.g.e., s.69.

zavallılığını evrensel tarihin tamamlanması, sona erdirilmesiyle bir tutarsa, bu inanç korkunç ve yıkıcı bir biçimde ortaya çıkıp görünmek zorunda kalır...”¹⁷⁰ sözleriyle ifade etmiştir.

...bu Hegelci anlamda anlaşılabilir tarihe yerici bir biçimde ve alaycı bir deyişle Tanrının yeryüzünde gezinmesi denildi, oysa bu tanrı, ilkin tarihle yaratılmıştı. Ama bu Tanrı, Hegelci beyinler için kendi kendine içi görülür, saydam ve anlaşılır oldu ve oluşumun diyalektik açıdan elverişli olan bütün basamaklarına o daha şimdiden şu kendi kendini açmaya dek yükseldi: Öyle ki Hegel için dünya sürecinin en yüksek ve son noktası, onun kendi Berlinli varoluşuyla örtüşür, birleşir. Hatta Hegel, kendinden sonra gelen her şeyin, aslında, evrensel tarih rontosunun yalnızca uyumlu müzikal bir ara ezgisi, bir tınlayışı olduğunu, daha doğrusu gereksiz olarak değerlendirilmeleri gerektiğini söylemeliydi. Böyle bir şey demedi: Bunun yerine Hegel, kendi mayasını kattığı kuşaklara “tarihin gücü” karşısındaki o hayranlığı aşıladı; bu da pratikte, her an elde edilen başarının çıplak bir hayranlığa dönüştürülmesine ve olayların putlaştırılmasına götürdü...”¹⁷¹

Nietzsche'nin tarih metafiziklerine yönelttiği eleştiriler sonucunda oluşturduğu ebedi dönüş öğretisi hem Hıristiyan kurtuluş mitine hem de 19. yüzyıl ilerleme anlayışına karşı ortaya çıkmaktadır. Ebedi dönüş varılacak en üst olumlama ilkesidir.¹⁷² Ona göre “... evrende bütün olaylar sürekli bir dönüş içinde meydana gelirler; her şey önceden sahip olduğu biçimi alarak yeniden meydana gelir. Daha önce olduğumuz ve yaptığımız şeyin aynısını bir süre sonra yineleyeceğiz...”¹⁷³

Küçükalp'e göre “ebedi dönüş Nietzsche'ye göre varılacak en üst olumlama ilkesidir. Evrende var olan enerjinin varlığını sürdürmesi ilkesi ebedi tekrarı gerektirmektedir. Hayatı evetlemek varlık çemberinin sonsuz dönüşünü kavramak ve istemek anlamına gelmektedir...Ebedi dönüş onun için bir kehanettir. Evrende var olan enerjinin varlığını sürdürmesi ilkesi ebedi tekrarı gerektirmektedir. Hayatı evetlemek varlık çemberinin sonsuz dönüşünü kavramak ve istemek anlamına gelmektedir. Ebedi dönüş düşüncesi Nietzsche'de hem kozmolojik ve fiziksel bir doktrin, hem de benliğin dönüştürülmesi anlamında etik bir düzen olmak gibi bir işleve sahiptir”¹⁷⁴

Hegel'in tarih anlayışını doğrusal ilerleyen bir zaman şeklinde olması yönünden eleştiren Nietzsche için, önemli olarak bahsedilen tarihsel yığınlar ilerlemeci ve doğrusal tarihin içine farklı bir şekilde dâhil edilmektedir. Yaşlı ise bu durumu “...tarih sanki burada

¹⁷⁰ A.g.e., s.107.

¹⁷¹ A.g.e., s.108.

¹⁷² A. Megill, *Aşırılığın Peygamberleri*, çev. Tuncay Birkan, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s.139.

¹⁷³ Friedrich Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, s.27.

¹⁷⁴ K. Küçükalp, *Nietzsche ve Postmodernizm*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2003 s.43-44.

yığınların adım adım efendiler üzerinde düşünsel egemenlik kuruluşlarına dair, ilerlemeci bir anlatı durumuna gelmiştir...”¹⁷⁵ şeklinde yorumlar.

Aynı zamanda Nietzsche'nin tarih felsefesinin ilerlemeci ve *erekselci* bir yanının bulunduğunu iddia edenler de bulunmaktadır. Buna göre tarih bir sınıf mücadelesi olarak görülmektedir. Ayrıca onun düşüncesinde tarih eski Yunan'dan bugüne Sokratesçilik, Yahudilik, Hristiyanlık ve sosyalizm adı altında kölelerin efendilerine karşı başkaldırıların ve sürekli bir şekilde galip gelişlerinin tarihi olarak kavramsallaştırılmaktadır.¹⁷⁶ Böylelikle tarih *decadence*'nin ilerlemesi olarak anlaşılmaktadır. O, yaşadığı yüzyıl olan modern dönemi, kölelerin hakimiyeti altında olan mutlak bir *decadence* dönemi olarak açıklamaktadır. Apollon-Dionysos karşıtlığının, Sokrates öncesi ve sonrası Antik Yunan karşıtlığının ve Hristiyanlık sosyalizm karşıtlığının arka planında efendi ve köle arasındaki mücadele onun tarih görüşünü biçimlendirdiği ifade edilmektedir. Buna göre, bu mücadele onun bir ahlak eleştirisinde bulunmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla *modernitenin* dışında kalmak gerektiğini belirten Nietzsche, bunu gerektiğini *İnsanca, Pek İnsanca* adlı eserinde şu sözlerle ifade etmektedir: Kendi dönemine büyük oranda yabancılık çekip, geçmişin dünya görüşlerine doğru akıntıya kapılmanın önemli faydaları vardır. Oradan kıyıya doğru bakıldığında, kıyının şekillenışı ilk defa görülmektedir. Aynı zamanda da tekrardan kıyıya doğru gidildiğinde onu bir bütün olarak oradan hiç kopmamış olan birisinden daha iyi bilme kazanımına erişir.¹⁷⁷ Böylelikle bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, modernizm çatısı altından ayrılmak ona sahip olan ahlak anlayışını çözebilmek için bir yarar sağlar iken, ona karşı bu aşkın yaklaşım onun nasıl meydana gelerek şekillendiğini görecektir ve bütüncül bir yapıya sahip olacaktır.

Nietzsche aynı zamanda modernizmde hâkim olan Hegel'in tarih anlayışını metafiziksel olduğu ve insanları tepkisel durumuna sokması gerekçesiyle eleştirmektedir. O bu sebeple, Hegel'in köle efendi ayırımına benzer biçimde belirtmeye çalışmaktadır.

Hegel'de köle ve efendinin birbirlerini karşılıklı tanımaları sonucu tikel olan bireyin devlet içerisinde tümel bir yurttaş haline gelmektedir. Bu nedenle insan, bireysel şekilde sadece bilme edimiyle kendini gerçekleştirdiği zaman tamam hale gelecektir. Nietzsche'ye göre ise, diğer öte dünyayı aşmanın sonucu olarak bir boşluğun meydana geleceğini ve bunun

¹⁷⁵ F. Yaşlı, *Nietzsche ve Marx*, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2010, s.18.

¹⁷⁶ A.g.e., s.19.

¹⁷⁷ F. Nietzsche, *İnsanca, Pek İnsanca*, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: İthaki Yayınları, 2003, s.355.

doldurulması bir değerlendirme problemi olduğu için de bu boşluğun etik bir biçimde incelenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Ona göre çok zafer kazanan çok hasmı olandır. Bütün güçlerimiz sürekli mücadele etmelidir. Ahlak şunu ister: Her şeyden önce hasım! ve savaş!”¹⁷⁸ ifadelerinde ele aldığı üzere, iyinin ve kötünün ilerisine ötesine geçebilen kimse bu ahlakın tahakkümünden sıyrılacaktır.

Hegel’in tarihi erekli ve zorunlu bir biçimde ilerleyen ve sonunda da bir sonu olan bir süreç olarak ele almasının karşısında Nietzsche ise, ebedi dönüş düşüncesiyle tarihin ilerlemediğini belirtmektedir. Hegel’e göre, bu süreç köle efendi diyalektiği ile başlayıp, bu diyalektiğin aşılmasına kadar sürdürmektedir. Buna karşın Nietzsche, köle ve efendi daima birbirlerinin arkasından gelecektir ve sözünü ettiği bu döngünün mütemediyen sürüp gideceğini ifade etmektedir. Kalaycı’ya göre “ebedi dönüş Nietzsche için bir mitostur ve bu düşünce modern felsefede var olan ilerleme fikrinin ve Hıristiyanlığa ait olan kurtuluş fikrinin inkârı olarak ortaya atılmaktadır”.¹⁷⁹ Buna göre tarihsel süreçte sürekli bir ilerlemeden söz konusu edilemez. Dolayısıyla da tarihin bir sonu olmayacaktır. Köle ve efendi arasındaki bu var olan mücadele her zaman sürüp gidecektir.

¹⁷⁸ F. Nietzsche, *Aforizmalar*, çev. Sedat Umran, İstanbul: Birey Yayıncılık, 2000, s.125.

¹⁷⁹ N. Kalaycı, “Hegel’in Tarih Felsefesinde Vardığı ‘Tarihin Sonu’ Çıkmazının Nietzsche’nin ‘Ebedi Dönüş’ Düşüncesiyle Aşılması Üzerine”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 22, (2), 2005, s.270.

SONUÇ

Felsefe disiplini, tarihi dönemler içerisinde birçok farklılıkları içerisinde barındırarak genel birliği ortaya çıkartmıştır. Söz konusu birliğe her bir filozofun görüşleri katkı sağlamış ve katkıların geleceğe yönelik etkisi olumlu veya olumsuz pek çok sonucu peşin sıra getirmiştir. Meydana gelen sonuçlar ardında tarihsel anlayışlarını özgün kalma gayesinde ortaya koymuş olan Hegel ve Nietzsche bu çalışmanın fikri çehresini oluşturmuştur. Yalnızca ayrı ayrı düşünsel etkinliklerine değil, beraberinde dönemlerine olduğu kadar birbirlerinden ayrıldıkları noktalara da eleştirel yanları görmek mümkündür. Bu sayede öncelikle Hegel'in ilerlemeci tarih anlayışı ardından ise Nietzsche'nin döngüsel tarih anlayışı çalışmanın ana uğraşları olarak incelenmiştir.

Hegel, döneminde ifade ettiği düşünceleriyle hem 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl genelinde hem de kendisinden sonraki diğer yüzyıllar dahilinde birçok felsefi ve sosyolojik akıma ilham kaynağı olmuştur. Düşünürün çalışmaları yer yer tartışmaların konusu olmuş olsa da onun için tarih felsefesi daima “dünya tarihi özgürlük ideasının gelişmesinden başka bir şey değildir”¹⁸⁰ iddiasını korumuştur. Bahsi geçen iddiayı tarihte bir ilerleme olarak nitelendiren Hegel, söz konusu ilerlemenin diyalektik olarak meydana geldiğini sıklıkla belirtmiştir. Buna göre bu tarihsel oluş belli bir ereğe doğru gerçekleşmektedir. Bu ereğin tinin özgürleşmesi, sözü edilen özgürlüğün ise tinin özü olduğunu ifade etmektedir. “... Dünya-tini, dünya tarihinde kendi özünü gerçekleştirmeye, üstün olduğu noktaya varmaya çabalar...”.¹⁸¹ Nitekim bu özgürlüğe ulaşma durumunun ise yalnız başına gerçekleşemediğini, aynı zamanda onun bilincine de varmak gerektiğini belirtir.

O, tinin tarih içerisinde kendi bilincine varmak üzere gerçekleştirdiği bu süreçte bir öz bilincin ortaya çıktığını ve böylelikle bu ortaya çıkma aşamasını ise Köle- Efendi diyalektiği ile birlikte göstermektedir. Burada iki öz bilinci sembolize eden köle ve efendi bir tanınma mücadelesi içerisine girmektedir. Ona göre, “insan, bir öz-bilinçtir ve öz-bilinç ancak başka bir öz-bilinç için var olduğu ölçüde kendinde ve kendi için vardır”.¹⁸² Köle ve efendi arasında gerçekleşen bu ölüm kalım savaşı, devam eden bir ilerleme süreciyle “tarihin sonu”na

¹⁸⁰ P. Singer, *Hegel*, çev. Bahar Öcal Düzgören, İstanbul, Altın Kitaplar, 2003, s.38.

¹⁸¹ G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, çev. Ö. Sözer, Kabalcı yayımları, İstanbul, 2003, s.74.

¹⁸² G. W. F. Hegel, *Phenomenology of Spirit*, çev. A.V. Miller, Oxford University Pres, 1977, s.147.

ulaşınca kadar sürmektedir. Nitekim bu savaş yalnızca birinin ölümü göze alamayıp, diğerinin varlığını kabul ederek en başındaki kendi amacını yok saymasıyla sonuçlanmaktadır.¹⁸³ Dolayısıyla sözü edilen bu son'da ise, köle ile efendi arasındaki mücadele onların bir sentezi olan yurttaşla yani *tamamlanmış insan* ile aşılmaktadır. Böylelikle bu mücadelenin bir son ile tamamlanması sonucunda meydana gelecek boşluğu ise Hegel, tümel olarak bilinen devlet ile tamamlamaktadır.

Ona göre tarih diyalektik bir sarmal içerisinde ilerleyen ve Geist'in kendini gerçekleştirdiği yerdir. Buna göre tarih, gelişmiş güzel ilerleyen bir süreçten ziyade tinin kendisini gerçekleştirdiği anlamlı bir oluşur. Tarih, böylelikle mükemmel doğru ilerleyen bir oluştan ibarettir. Nitekim bu ilerleyiş içerisinde devlet, daima daha iyiye doğru gitmektedir.

Onun tarih anlayışına göre, tarih daima doğudan batıya doğru ilerlemektedir. Çünkü o, tarihi doğudan başlatırken, batı ise tarihin mükemmelliğe vardığı bir son nokta olarak görür. Buna göre bu ilerleme içerisinde Hegel'in tarih anlayışında doğu devletleri karşımıza çıkmaktadır. Burada bireysel özgürlükler yok sayılarak, tek kişinin despot yönetim tarzı egemendir. Hukuk ve ahlak gibi konular ise baskı ve zorlama ile koruma altına alınmıştır.

Doğu devletini inceledikten sonra o, Yunan şehir devletlerini ele almıştır. Ona göre burada da bireysel olarak özgürlükler tam manasıyla yoktur. Doğu devletinden farklı olarak Yunan şehir devletinde ise, toplumda yaşayan bireylerin bir kısmı özgür iken bir kısmı köle sınıfını oluşturmaktadır. Ayrıca özgür olarak nitelendirilen kimselere ise eleştirel düşünce ortamının yeterince sağlanamadığına dikkat çekmektedir.

Hegel, Yunan şehir devletinden sonra Roma devleti için, tinin kendisini tam olarak gerçekleştiremediği devletlerden meydana geldiğini ifade etmektedir. Ona göre köleliğin burada da varolması özgürlüğün tam manasıyla kendisini ortaya koyamadığını belirtir. Burada bazı kişilerin hukuki olarak özgür olabildiğine dikkat çekmektedir.

Onun, insanı tamamen özgür olarak görüldüğü ve bu özgürlüğünü yaşayabilecek yegâne yerin Hıristiyan Germen devletlerinde olduğunu belirtir. Çünkü ancak tin ancak Hıristiyanlıkla kendisini gerçekleştirebilecektir. Bunu sebebi ise insanlar bu devletlerde

¹⁸³ A.g.e., s.150.

evrenselliği ve gerçekliği bulmuşlardır. Tarih yine de burada gelişimine devam etmiş ve bir sona burada ulaşamamıştır.

O, tinin kendi bilincine ulaşarak kendini ve aynı zamanda özgürlüğünü meydana getirdiği yer olarak Prusya Devleti'nden söz etmektedir. Her ne kadar bu devlet monarşi ile yönetilse de devletin başındaki yöneticinin diğer devletlerde olduğu gibi baskıcı olmadığını ifade etmektedir. Böylelikle onun felsefesi ise bu sürecin bilincine varma olarak tanımlanmaktadır. Önceleri olarak sözü edilen özgürlük anlayışının doğanın dolayımından geçerek meydana gelmesi ve ardından bu sürecin bir bilincine varılması durumunu ilerleme olarak nitelendirmektedir.¹⁸⁴ Onun bu ifadelerinin ışığında Prusya Devleti'nin, tinin ilerlediği ve son noktaya vardığı ve aynı zamanda tinin kendi bilincine vardığı yer olarak belirttiği anlaşılmaktadır. Bu değerlendirmeler neticesinde Hegel, tarihin sonunu Prusya Devleti'nde olduğunu ifade etmektedir.

Hegel'in bu tarihin sonuna ilişkin düşüncelerine yönelik felsefe dünyasında düşünürler tarafından pek çok yanıtlar ve eleştiriler ortaya konmuştur. Onu eleştiren isimlerin en önemli ve başta gelenlerinden olan Nietzsche, onu tarihin sonuna yönelik düşüncelerinin ne kadar yanlış ve tehlikeli olduğuna dair yanıtlar vererek karşı çıkmıştır.

Hegel'in özellikle *Tarihte Akıl* adlı eserinde tinin ilerlemesi ve bunun sonucunda varılacak olan özgürlük ve aynı zamanda tarihin sonuna yönelik düşüncelerini ayrıntılı olarak ifade etmiş ve temellendirmiştir. Nietzsche ise özellikle *Tarihin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine* adlı eserinde ise kendi felsefi anlayışını ifade etmekle birlikte Hegel'in bu anlayışına bir karşı duruş sergilemiş olup, onu eleştirmekten geri durmamıştır. Fakat buna rağmen aslında her ikisinin de ortak olarak hem fikir oldukları nokta vardır. Bu ortak nokta ise tarihin, tarihsel karakterlerin bir ürünü olarak ortaya çıkma anlayışıdır. Nietzsche'ye göre tarihin on dokuzuncu yüzyılda bir insan tarafından sona erdirildiğini düşünmek demek aynı zamanda insan yaşamının da bir sonu olduğunu düşünmek anlamına geldiğini ifade etmektedir.

Ebedi dönüş, üst insan kavramı, felsefe ve sanat öğretileri onun tarih anlayışının temelinde, yaşamı onaylamak için kullandığı görülmektedir. O yaşamın önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Dolayısıyla tarihe Alman insanına, milletine ve kültürüne yönelmiştir. Ona göre Alman milletini tesiri altına alan Batı düşüncesi 19. yüzyılda tarihin odak noktası olarak kendisini görmektedir. Bu düşüncenin temelinde ise Hristiyanlık yer almaktadır. Bu

¹⁸⁴ G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, çev. Ö. Sözer, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2003, s.50-55.

Hristiyanlık dininin insanın hayatına karşı olumsuz tavrı Batı tarihinin bozulmasına neden olan faktörlerden birisini oluşturmaktadır.

Aydınlanma düşüncesiyle beraber akıl egemen olmuştur. Böylelikle akıl evrene içkin konumda yer alıp, dünyadaki her şeyin hâkimi haline gelmiştir. Bu aklın her şeyin temelinde yer alması sebebiyle, Hegel'in aklı Tanrılaştırması durumu söz konusu olmuştur. Dolayısıyla Alman milletinde olguculuğun da tesiriyle bu metodun toplumu ve aynı zamanda tarihi izah edebileceği düşüncesi belirmeye başlamıştır.

Nietzsche ise tam da bu nokta da tarihi nesnel olarak açıklayan bu düşünceye karşı duruş sergilemiştir. Yaptığı kültür eleştirisiyle tarihçilik anlayışını eleştirmekten geri durmamıştır. Aşırı tarihçiliği eleştiren Nietzsche, bu duygunun ölçülü olması gerektiğini aksi takdirde insanlığa zarar verebileceğini ifade etmektedir. O, *Zamana Aykırı Düşünceler* adlı eserinde insanların bir tarih hastalığına yakalandığını belirterek, bu hastalık neticesinde ulusların yapısının bozulduğunu ve bu yüzyıldaki insanların kendilerini sona yaklaşmış olduklarını hissettiğini ve bunun mesuliyetinin ise Hegel olduğunu ileri sürmüştür. Bunun sebebinin ise, tarihin sonunda olduğu düşüncesi, Almanların kendi çağlarını dünya sürecinin mecburi bir neticesinde ululaştırmasına hazırlamaktır.

Nitekim hayatın olumlanması düşüncesi insana kendini tanıyabilme imkânı sunacaktır. Bu nedenle sürekli geçmişine takılı kalmamalıdır. Nietzsche'ye göre köle ve efendi olarak insanları kategoriye ayırarak efendi ahlakına sahip olan kişinin tarihin bu halkasından sıyrılarak yaşamı bu biçimde olumladığını ifade etmektedir. Tarihin insan hayatını anlamlandırmak için önemli olduğunu ifade eden Nietzsche, bu durumun yalnızca gereğinden fazla abartılmaması gerektiğini bildirir. Ona göre tarih bir bilim değildir ve bu yüzden tarihten tamamen sıyrılmak gibi bir ifadeden bahsedilmemektedir. Böylelikle etkin olan efendi yerine zayıf olan köle meydana gelmektedir. Kölenin tarih üzerinde etkinliğinin olduğunu ifade eden Nietzsche, bu durumdan kurtulmak ve efendinin meydana gelmesi için ise, tarihin yaşama hizmet etmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu ise ancak ebedi dönüş fikri ile ortaya koyulabilecektir. Bu düşünce ise her türlü durumu olumlayan bir istencin meydana gelmesidir. Böylelikle, efendi tekrar tarih sahnesindeki yerini alabilecek ve köle ortadan kalkabilecektir. Nitekim, üst insana doğru ilerleyen bu yolu meydana getiren ebedi dönüş yaşama istencini olumlamaktır.

Ona göre “tarihsel bir varlık olarak insanın, tarihin belleğe ve anın sürekliliğine dayandığını, yaşamın ise unutuşa ve şimdiki zamana dalmakla geliştiğini unutmaması gerekmektedir”.¹⁸⁵ Kuçuradi’ye göre “insan problemlerini ortaya koymak; her çağın aktüalitesinden belkemiğini çekip çıkarmak; şimdiki oluşturmada payı olan ve yaşayan insanın arka planını, ‘varlık şartları’nı meydana getiren şeyleri kavrayarak geleceğe yön verebilmektir”.¹⁸⁶ Nitekim Kuçuradi’nin ifadesiyle Nietzsche’ye göre insan, tarihe aşırı bağımlı olan, şimdiki yok sayan, geçmişini şimdiden daha önemli gören, her şeyi tarihselleştirme hastalığına yakalanan, hiçbir olan bitene “evet” ya da “hayır” diyemeyen bir “sürü insanı”nın tarihle yüzleşemeyeceğini belirtir. Aksine, geçmişine karşıdan bakmayan, eski olanı gelecek için şekillendiren ve geleceğine yön veren “üstün insan”ın önemine vurgu yapar.¹⁸⁷ Çünkü üstün insan diğer ifadeyle trajik insan, gerçeği olduğu haliyle görüp kavrayabilen kimsedir. “Moral dışı olmasıyla kendi kendisi olabilen, “kendi gözü, kendi yolu, kendi zevki, kendi değerlendirmeleri, kendi düşünceleri, kendi eserleri olan” üstün insan, soylu insandır”.¹⁸⁸ Nietzsche’nin tarih görüşünde üst insana varmak esas amaç olarak nitelendirilmektedir.

Nietzsche’ye göre insanlar, yaşamlarından yararlanmak istiyorlar ise bundan kaçmamalı ve yaşamlarına geri dönmeliler. Nitekim ebedi dönüş ona göre üst insanın bir gerçeğidir. Evrende bir uyumdan ve sürekli var olan bir döngü ve düzenden bahseden Nietzsche, kâinatı idare eden bir kuvvetten söz etmektedir. Bu kuvvetlerin eksilme, yok olma durumlarında ya da tam tersi artma gibi durumlarda ise bir şeyler eklemek mecburiyetinde olacaktırlar. Evrende her şey aynı hareket ve daire içerisinde sürekli tekrarlanmaktadır. Nitekim insanların içerisinde yaşadıkları bu hayatta bu döngü içerisinde yer aldığı için, bu döngüye uyum sağlamak ve her kişi yaşadığı bu hayatı tekrar tecrübe etmektedir. Onun ebedi dönüş düşüncesine göre, bu evrendeki evrim bir sona doğru yol almamaktadır. Tersine sürekli bir daire içerisinde yeniden meydana gelmektedir. Dolayısıyla böyle bir durum, üzüntülü ve kötü bir yaşam geçiren bir kimse için bir kötümserlik haline gelebilecektir. Bu nedenle bu duruma alışmak için kişinin korkusuz bir bakış açısına sahip olması gerekmektedir. Bu düşünce neticesinde yaşamın bir amacı olmadığı düşünüldüğünde ise,

¹⁸⁵ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası Zamana Aykırı Bakışlar 2*, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul, İthaki Yayınları, 2006, s.103.

¹⁸⁶ İ. Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, s.1.

¹⁸⁷ A.g.e., s.81.

¹⁸⁸ A.g.e., s.75-78.

birey kendi amacını ortaya koyup devamlı ilerlemektedir. Bu nedenle o, iradesini kullanan insana değer vermekte olup, akılcılığa karşı iradeciliği önemsemektedir.

Yaşadığı çağında tarihe boyun eğen insanı eleştiren Nietzsche, ancak erdemli insanın tarihe bir karşı duruş ve eleştirel yaklaşabileceğini ifade etmektedir. Böylelikle kişi daima yaşamayı öğrenmeli ve yükselmeyi hedeflemelidir. O, *Çağa Aykırı Düşünceler* adlı eserinde dönemindeki insanların aşırı tarihselliğini eleştirmiştir. Kahraman'a göre, "...bu tarih hastalığından dolayı bütün ulusun içgüdüleri bozulmakta, olgunlaşması engellenmektedir. Bunun sonucu olarak bu çağdaki insanlığın kendisini sona yaklaşmış, edilgen hissetmekte olduğunu belirten Nietzsche'ye göre, modern insan zayıflamış kişiliği altında ezilmektedir ve bunun sorumlusu Hegel'dir. Hegel'in tarihin sonunda olduğu fikri Almanların kendi zamanlarını dünya sürecinin zorunlu bir sonucu olarak yüceleştirmesine alıştırmaktadır. Bu durum tarihin önemsenmesini sağlayarak yeryüzünü Tanrısal aklın yüksek bir gerçekleşme şekli olarak görmeye çalışmaktadır, bu yüzden Alman ulusunun bütün zihinsel ölçüleri bozulmaktadır..."¹⁸⁹

Nietzsche ve Hegel'in tarihe yönelik anlayışlarının tezimizin ana bölümlerinde ayrıntılı olarak irdelenmesinin ışığında, Nietzsche'nin Hegel'i hangi gerekçelerle eleştirdiği gözler önüne serilmiş olup, Hegel'in tarihin sonuna yönelik yaklaşımlarının, Nietzsche'de böyle bir düşüncenin insanlar üzerinde kötümserlik yaratacağı gerekçesiyle "insanlığın amacı en sonda yatamaz, tam tersine, sadece en yüksek örneklerinde bulunabilir"¹⁹⁰ ifadeleriyle ortaya koymuştur. Hegel'in ifade ettiği üzere tarihte ilerleme neticesinde bir son'dan söz edilmesi demek, artık tarihin bir daha asla yaşanamayacak ve yeni bir tarih yazımının olamayacağından bahsetmek manasına gelmektedir. Nitekim, Hegel'in bir sona ulaştığını ifade ettiği bu 19. yüzyıldan itibaren pek çok tarih yazımı gerçekleşmiş ve tarihe yeni pek çok anekdot işlenmiştir.

Nietzsche, Hegel'in tarih anlayışının eleştirisini kendi felsefesi üzerinden değil, Hegel'in felsefesi üzerinden çözümleyip eleştirmiştir. Bizde bu çalışmamızda bu durumu dikkate aldık. Bu çözümlemeyi günümüz çağın anlayışıyla şu şekilde yorumlayabiliriz: İnsan, geçmiş zamanlarda nasıl ki tarihi yapan ve yaşayan bir konumdaysa, şu an da ve gelecekte de

¹⁸⁹ H. Kahraman, *F. Nietzsche'nin Tarih Felsefesi Ve Tarih Felsefesi Eleştirileri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum, 2016, s.160.

¹⁹⁰ F. Nietzsche, *Untimely Meditations*, Trans: R. J. Hollingdale, New York: Cambridge University Press, 2007, s. 111.

her daim etkin ve değerli bir konumda olacaktır. Nitekim insan denilen varlık, tarihin en önemli yapı taşlarından birisi konumundadır.

Hegel, kendi çağında ortaya koyduğu tarih ve insanın gelişimi ve ilerlemesi anlayışı neticesinde, köle ve efendi diyalektiği çerçevesinde bu mücadelenin sona ermesiyle tarihin de sona ereceği anlayışı günümüz yansımada karşılığını bulamamaktadır. Çünkü geçmişten günümüze ve gelecekte de var olacak bu varolma mücadelesi hiçbir zaman bitmeyecektir. Dolayısıyla da tarihin sonundan da hiçbir zaman söz edilemeyecektir. Yüzyıllardır efendi ve kölenin varlığı her daim devam ettiği bu insanlık tarihinde, insanların kendi varoluş mücadelesini verme durumu sürekli devam etmektedir. Efendiler bugünün varlıklı kesimi, kendi varlığını köle üzerinden yani günümüz çalışan kimseleri tarafından idame ettirmektedir ve varlığını köle üzerinden sağlamaktadır. Böylelikle bu varoluş durumu neticesinde Hegel'in ifade ettiği üzere bu mücadelenin son bulamayacağı ve böylelikle de tarihte bir sona ulaşma fikrinin imkansızlığı gözler önüne serilmiştir.

Nietzsche'de bu durumu görüyor olacak ki böylesi bir durumu hoş karşılamamış, sürekli Hegel'in bu anlayışını yeren ifadeler kullanmıştır.

... gerçekten çağların bir son soyu olduğuna inanç, kötürüm edici, üzüntü ve keyif kaçıracı bir şey: böyle bir inanç günün birinde yüzünüzce bir yön değiştirmeye bu son soyu bütünü daha önce gelmiş geçmiş olanların gerçek anlamı ve amacımı gibi kutsallaştırır ve bilgece zavallılığını evrensel tarihin tamamlanması, sona erdirilmesiyle bir tutarsa, bu inanç korkunç ve yıkıcı bir biçimde ortaya çıkıp görünmek zorunda kalır... ”¹⁹¹

Onun tarih anlayışına göre, tarihe aşırı bir tutsaklık ve geçmişe takılıp kalmanın, şimdiki değersizleştirdiğini ve yok saydığını ifade etmektedir. Halbuki, insan şimdiki yaşamakta ve şimdiki anın tarihi ile geleceğine şekil verebilmektedir. Geçmişe sürekli takılı kalmanın sorumlusunun ise Hegel olduğunu ifade eden Nietzsche, bunun hastalıklı bir düşüncenin ürünü olduğunu belirtmektedir. O, ebedi dönüş öğretisiyle, etkin insanın varlığına dikkat çekmiştir. Böylelikle bu düşünceye göre evrendeki evrim bir sona doğru yol almamaktadır. Oluşumun sürekli bir döngü içerisinde olduğuna dikkat çeken Nietzsche, yaşamın tekrar tekrar olumlanması durumundan bahseder. O, ebedi dönüş ile aslında öyle bir an yaşa ki o anı pek çok kez yaşamayı elde et mesajını vermeye çalışmaktadır. Bu ise onun tabiriyle üst insan olma yolunda önemli bir mesaj niteliğindedir.

¹⁹¹ F. Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası*, çev. M. Tüzel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s.107.

Yaşanılan anın pek çok kez yaşanmasının insanlar tarafından monoton bir durum olarak anlaşılmasının önu gayet açıktır. Fakat Nietzsche bu yolu üst insanın değer yaratma kavramıyla kapatmaktadır. Çünkü üst insan ona göre değer yaratan ve yaşadığı düzene karşı çıkıp yeni bir düzen oluşturma gayesi içinde yaşayan kimsedir. Fakat Nietzsche'nin Hegel tarih anlayışının günümüz dünyasındaki yansımaları tam da bu noktaya vurgu yapmaktadır. Buna göre bu değerlendirmeler ışığında bu çözümlemeyi, insanların kendi varoluş mücadelesinden ve her şeyi aşırı tarihselleştirme ihtiyacından kurtularak, yeni değerler yaratarak ve anı ya da şimdii yaşayarak, geçmişine takılı kalmayıp ondan ders alarak bugününe yön veren, yaşamının önündeki bütün engelleri ortadan kaldırarak yaşama istencine sahip olarak, gelecekte de ebedi dönüş öğretisine bağlı kalarak ve yaşamında yeniden aynı şeyleri yaşamak isteyecek kadar değerli bir yaşam sürdürmeliler şeklinde bir sonuca vararak yorumlanabilir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- AYSEVENER, Kubilay, *Tarih Felsefesi*, İstanbul, Say Yayınları, 2015
- BERMAN, M., *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor- Modernite Deneyimi*, çev. Ümit Altuğ, Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013
- BESNIER, J.M., *İmkânsızın Politikası İsyarla Bağlanma Arasında Entelektüel*, Çev. Işın Gürbüz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996
- ÇETİN, A., *Tarih Meleği Nereye Uçuyor*, Ankara: Lotus Yayın, 2014
- DARWIN, C. (2009). *Türlerin Kökeni*. (Çev.: Öner Ünalın). İstanbul: Evrensel Basım Yayım
- DELEUZE, Gilles, *Nietzsche ve Felsefe*, çev. Ferhat Taylan, İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2010
- HEGEL, G.W.Friedrich, *“Phenomenology of Spirit”*, çev. A.V. Miller, Oxford University Pres, 1977
- HEGEL, G.W.Friedrich, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, çev.Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1991
- HEGEL, G.W.Friedrich, *Tarih Felsefesi*, çev: Aziz Yardımlı, Birinci baskı, İdea Yayınevi, Karaköy— İstanbul , 2006
- HEGEL, G.W.Friedrich, *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sözer, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, Üçüncü Basım: Mayıs 2011
- HEGEL, G.W.Friedrich, *The Philosophy of History*, Dover Philosophical Classics, Dover Publications; Reissue edition , September 10, 2004
- JASPERS, Karl, *Nietzsche Nasıl Felsefe Yapıyordu?*, çev. Murat Batmankaya, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2008
- JASPERS, Karl, *Nietzsche*, çev. Murat Batmankaya, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2008
- KABADAYI, Talip *Augustinus'tan Paul Weiss'a Tarih Felsefecileri*, BilgeSu Yayıncılık, Ankara

- KANT, “*Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi*”, Yazko Felsefe Yazıları Dizisi, çev. Uluğ Nutku, Cilt 4, 1982
- KILIÇARSLAN, Eyüp Ali, *Tarihte İdeas Ya Da Marxengels’in Ve Nietzsche’nin Eleştirilerine Karşı Bir Hegel Savunusu Denemesi*, Viraverita 2016/1
- KLOSSOWSKİ, P., *Nietzsche ve Kısırdöngü*, çev. Mukadder Yakupoğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999
- KOCAMAN, Çiğdem İbşiroğlu, *Ölümler Yaşayanları Gömmesin Diye: Friedrich Nietzsche’de İnsan ve Tarih İlişkisi*, SocialScience Development Journal, s.334-341
- KOJEVE, Alexandre, *Hegel Felsefesine Giriş*, çev. Selahattin Hilav, İstanbul, YKY, 2000
- KUÇURADİ, İ., *Nietzsche ve İnsan*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2009
- KÜÇÜKALP, Kasım, *Nietzsche ve Postmodernizm*, İstanbul: Paradigma Yayınları,
- MEGİLL, A., *Aşırılığın Peygamberleri*, çev. Tuncay Birkan, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1998
- NİETZSCHE, Friedrich, *Aforizmalar*, çev. Sedat Umran, İstanbul: Birey Yayıncılık, 2000
- NİETZSCHE, Friedrich, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012
- NİETZSCHE, Friedrich, *Deccal*, çev. Ayça Kaya, İstanbul: Say Yayınları, 2008
- NİETZSCHE, Friedrich, *Güç İstenci*, çev. Sedat Umran, İstanbul: Birey Yayıncılık, 2010
- NİETZSCHE, Friedrich, *İnsanca, Pek İnsanca*, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: İthaki Yayınları, 2003
- NİETZSCHE, Friedrich, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, çev. Ahmet İnam, İstanbul: Say Yayıncılık, 2007
- NİETZSCHE, Friedrich, *Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine*, çev. Gürsel Aytaç). İstanbul: Say Yayıncılık, 2006
- NİETZSCHE, Friedrich, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, İstanbul: Say Yayınları, 2011
- NİETZSCHE, Friedrich, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı*

Düşünceler II), çev. Nejat Bozkurt, İstanbul, Say Yayınları, 11.Baskı 2015

NİETZSCHE, Friedrich, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası*, çev. M. Tüzel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015

NİETZSCHE, Friedrich, *Untimely Meditations*, Trans: R.J. Hollingdale, New York: Cambridge University Press, 2007

ÖZLEM, Doğan, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Ankara: Doğu-Batı Yayın, 2008

ÖZLEM, Doğan, *Tarih Felsefesi*, İstanbul, Notos Kitap Yayınevi, Üçüncü Basım, Ekim 2016

PEARSON, KA, *Kusursuz Nihilist*, çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998,

SİNGER, Peter, Hegel, çev. Bahar Öcal Düzgören, İstanbul, Altın Kitaplar, 2003

SOYKAN, Prof. Dr. Ömer Naci, *Hegel Sisteminde Tarih Felsefesi Betimleyici-Eleştirel Bir Giriş*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 40, Sayı 1, 1999

YAŞLI, F., *Nietzsche ve Marx*, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2010

Diğer Kaynaklar

AŞAR, Haluk, *Hegel ve Nietzsche'nin Tarih Anlayışlarında "Büyük Karakterler" in Yeri*, ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, July/Temmuz 2015, 8(2), 33-48.

BAYAR, Işıl, *"Tarih Anlayışları Bakımından G. W. F. Hegel, F. Nietzsche ve M. Foucault"*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 21 (2), 2004,

BRAVO, Işıl Bayar, *Tarihin Sonuna İlişkin Fikirler: G.W.F. Hegel. K. Marx, F.Fukuyama*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1),

CEVİZCİ, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları. 1999

CİHAN, M. *"Nietzsche ve Tarih Eleştirisi"* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6 (36), 2006,

GÜNAY Mustafa, *Nietzsche'nin Felsefe Anlayışı*, Adana Çukurova, Temmuz 2000

Üniversitesi, Dr. Öğr. Gör., 25.03.2018 tarihinde [http:// serapkaya.blogcu.com/nietzsche-ninfelsefe-anlayisi/4563736](http://serapkaya.blogcu.com/nietzsche-ninfelsefe-anlayisi/4563736) internet sitesinden erişildi.

GÜNGEN, Dr. Can, *Nietzsche Hegel'e Karşı*, 24 Şubat 2011, Dr.CanGüngen'in Felsefe ve Psikanaliz Arşivi, 06.02.2018 tarihinde <http://www.cangungen.com/2011/02/24/nietzschehegel-e-karsi/> internet sitesinden erişildi

HAZAR, Çetin Murat, *Hegel ve Tarih Felsefesi*, İletişim Fakültesi Dergisi, Bahar 2009, Sayı: 28

KAHRAMAN, Hilal, F. *Nietzsche'nin Tarih Felsefesi ve Tarih Felsefesi Eleştirileri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum, 2016

KALAYCI, N. “*Hegel'in Tarih Felsefesinde Vardığı 'Tarihin Sonu' Çıkmazının Nietzsche'nin 'Ebedi Dönüş' Düşüncesiyle Aşılması Üzerine*”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 22, (2), 2005

SÜMER, Kırıkkale Üniversitesi, Doktora Öğretim Üyesi Banu Alan, *Nietzsche Felsefesinde Bir İdeal Olarak Üst İnsan*, Academia Dergisi, 16.Sayı

TOPAKKAYA, A., ve AŞAR, H., “*Etkin İstenç Bağlamında Nietzsche'nin Tarih Görüşü*”, Kastamonu Eğitim Dergisi, 23(1), 2018